

(בדלתיים) (סגורות)

פגיעה מינית
וההליך הפלילי

ישראל 2015

איגוד מרכזי הסיוע
לנפגעות ולנפגעי
תקיפה מינית

איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית מודה לקרנות ולחברות על תמיכתן בפעילותו:

הפדרציה היהודית של אזור מיאמי

הקרן הפילנתרופית של מייקל וגנית שטייפמן

מגנוליה תכשיטי כסף

מתן משקיעים בקהילה

סופר פארם (ישראל) בע"מ

עמותת עיגול לטובה

עמותת ידידות טורונטו הנתמכת ע"י קרן פרידברג

הקרן של הנשים היהודיות

רונית רפאל - מדע היופי

תורמות ותורמים פרטיים המעדיפים להישאר בעילום שם

The ARCCI gratefully acknowledges
the support of:

Greater Miami Jewish Federation

Jewish Women`s Foundation

Hadassah Foundation

Magnolia Silver Jewelry

Matan - Investing in the Community

Michael and Ganit Steifman Philanthropic Fund

Private donors who prefer to remain anonymous

Ronit Raphael - the Science of Beauty

Round-Up

Super-Pharm

Yedidut Toronto supported by the Friedberg Charitable Foundation

The Association of Rape Crisis Centers in Israel is recognized as a public institutions for the purpose of tax-deductible contributions, under section 46 of the Income Tax, as an independent organizations, funded by donations only.

PO Box 53262 Jerusalem, 9153102

Telephone: +972-73-7013-246 Fax: +972-2-6521219. www.1202.org.il/English

צוות האיגוד

אורית סוליציאנו	מנכ"לית
שרונה אסלן	מנהלת אדמיניסטרטיבית ופרויקטים
עו"ד יפעת בלפר	אחראית תחום מניעת הטרדה מינית
מאיה קולסקי	דוברת
עו"ד ליאת קליין	היועצת המשפטית

ועד מנהל

שני אלוני	מנהלת מרכז סיוע לנפגעות אונס ותקיפה מינית, חיפה והצפון
טניה גלבוץ	מנהלת מרכז סיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה והטרדה מינית, השפלה הדרומית (תאיר)
דבי גרוס	מנהלת מרכז הסיוע לנשים דתיות
בטי מרטין קורן	מנהלת מרכז סיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית, השרון
ליזה ניקולאיצ'וק	מנהלת מרכז סיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית ואלמות, נגב ('מסל'ן)
לינדא חוואלד	רכזת מרכז סיוע לנפגעות תקיפה פיזית ומינית, נצרת
טלי פרץ כהן	מרכז סיוע לנפגעות תקיפה מינית ואונס, קרית שמונה והגליל
סילבינה סוסנה	מנהלת מרכז סיוע לנפגעות אונס ותקיפה מינית, ירושלים
מרים שלר	מנהלת מרכז סיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית, תל-אביב

ועדת ביקורת

אלה מנו בן יוסף
אירית חצרנוב

הפקה

הפקה	אריאלה מטר, מאיה קולסקי
צוות היגוי	אורית סוליציאנו, אריאלה מטר, ליאת קליין, מירי מדעי, מירי מרגלית, לינדא חוואלד, מיכל מזרחי, שפאא אבו ג'בל
ריכוז נתונים	לילב אגוזי
תרגום ועריכת לשון בערבית	שפאא אבו ג'בל
עריכת לשון	שירה דינור-ריקלין
עיצוב ועריכה גרפית	יעל בוברמן

איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית בישראל מוכר כמוסד ציבורי לצורך זיכוי ממס בגין תרומה, לפי סעיף 46 לפקודת מס הכנסה. כארגון עצמאי, הממומן מתרומות בלבד.
ת.ד. 53262, ירושלים 9153102, טלפון: 073-7013246, פקס: 02-6521219

WWW.1202.ORG.IL

תרומות תתקבלנה בברכה

איגוד מרכזי סיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית (ע"ר)
היא נמורה המתקיימת רק מתרומות.
תרמו לנו ובכך תסייעו לנו להמשיך בפעילותנו החשובה.

ניתן לתרום לנו בכמה אופנים:

- באמצעות אתר האינטרנט שלנו: www.1202.org.il
- באמצעות כרטיס אשראי באתר "עיהול לטובה" - www.round-up.org.il
שיטת "עיהול לטובה" מאפשרת לכם לעגל את סכום הקניות שאתם מבצעים בכרטיס האשראי שלכם לשקל הקרוב ולתרום לנו את האגורות שיעוגלו.
התקשרו אלינו לטל': 073-7013215 ואנחנו נבצע את הרישום עבורכם.
- באמצעות כרטיס אשראי באתר "ישראל תורמת"
היכנסו לדף שלנו ב"ישראל תורמת": www.israeltoremet.org/amuta/580173730
ולחצו משמאל על הכפתור הכחול "לתרומה".
- באמצעות המחאה (צ'ק)
את המחאה יש לכתוב לפקודת "איגוד מרכזי סיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית"
ולשלוח לת"ד 53262 ירושלים מיקוד 9153102
- באמצעות העברה בנקאית לחשבון הבנק שלנו
פרטי החשבון:
איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית בישראל (ע"ר)
בנק הבינלאומי סניף 012 - ירושלים ראשי
רח' הלל 10 ירושלים
מס' חשבון 440902990

כל תרומה תתקבל בברכה!

בוא להיות מעורבים בפעילותינו הענפה:

- רוצה להתנדב אצלנו?
 - רוצה לקבל את הידיעון שלנו?
 - רוצה להיות חבר/ה באגודת הידידים שלנו?
 - רוצה לארח חוג בית בביתך?
- אם כן, צרו עמנו קשר בדוא"ל: office@igud1202.org.il
או בטלפון: 073-7013215

כל שינוי גדול מתחיל בצעד קטן אחד!

תוכן העניינים

8	פתח דבר
10	איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית
14	נתוני פגיעה מינית לשנת 2015
26	בנתיבות המשפט: עדות נפגעת הבוחרת בחיים
28	בין הפגיעה לפסיקה – על העדות של נפגעות תקיפה מינית בבית המשפט עו"ד אשרת שהם
31	התיישנות בעבירות מין בישראל – הדין המצוי מול הדין הרצוי ד"ר לימור עציוני
37	אתגרים בחקירות ילדים רונית צור
44	סכסוכים דיגיטליים – צווי איסור פרסום בעולם דיגיטלי ואתגרים באכיפת סעיף 352 לחוק העונשין ד"ר תהילה אלטשולר
49	מעשה בשמיכת טלאים – על התפתחותן של עבירות המין בישראל – התבוננות רטרוספקטיבית עו"ד ליאת קליין
56	נגישות הנשים הפלסטיניות בישראל לצדק: המפגש בין האישה הפלסטינית לבין משטרת ישראל פרופ' נדירה שלהוב-קיבורקיאן; סאידה מוקארי רינאוי
61	על "חומר חקירה" וזכויותיהן של נפגעות עבירות מין עו"ד נעמי גרנות
67	זכותם של קטינים נפגעי עבירה להשמיע ולהשמע – אינטרס פרטי כאינטרס ציבורי כרמית פולק כהן
70	ליווי בהליך הפלילי במרכזי הסיוע
76	מפת מרכזי הסיוע לנפגעי ולנפגעות תקיפה מינית

פתח דבר

בשנים האחרונות חל שינוי תודעתי בקרב הציבור בישראל, עת יותר ויותר נפגעות הרימו את ראשן והתחילו לדבר את החוויות שלהן – הפגיעה, הקשיים הנפשיים והפיזיים שהיא הביאה, תגובת הסביבה וגם הקשיים מול מערכת אכיפת החוק והצדק.

האמת המרה, שהיתה ידועה לכל נפגעת שהחליטה לצעוד לתוך ההליך הפלילי ולהפוך ל"מתלוננת", הפכה לידע כללי – ההליך הפלילי הוא הליך ארוך, קשה ומייגע עבור הנפגעת, ובמהלכו היא חשופה ל"אונס שני" בחקירת המשטרה ועל דוכן העדים, לשאלות חודרניות מצד סניגורים ולחשיפת פרטיה ברשתות החברתיות. המתלוננת עוברת בדיקות ועימותים ונבירה מעמיקה בחייה בחיפוש אחר ראיות מסייעות לתביעה או להגנה, ולבסוף עוברת לינץ' ציבורי ותקשורתי וחושפת את עצמה ואת בני משפחה להטרדות ולהתנכלויות.

ההליך הפלילי אינו קל, אך הוא הדרך היחידה להשיג צדק, הרתעה והרחקה של עברייני מין מהציבור, ולכן לא מספיק לפרט את מגרעותיו ואת הקשיים שהוא מביא עמו. האינטרס הציבורי וטובת המתלוננות מכתיבים את הצורך לאבחן, לדייק ולשנות את הדורש שינוי בהליך הפלילי.

הדו"ח שלפניכן מציג אסופת מאמרים שעוסקים בצדדים שונים של ההליך הפלילי בעבירות המין בהם נדרשת ריוויזיה או עדכון, במטרה להביא להליך הוגן וצודק תוך פגיעה מינימלית בנפגעת.

ראשית ראוי להשמיע את קולן של הנפגעות במערכת המשפט, שיובא לנו באמצעות מאמרה גלוי הלב של **הבוחרת בחיים**, שנפגעה בילדותה על ידי אביה וחוותה את מוראות ההליך הפלילי – מהגשת התלונה ועד לחתימת הסכם הטיעון.

הפרקליטה **אשרת שהם** תדון בקושי לתרגם את חוויית הטראומה לכדי נרטיב קוהרנטי על דוכן העדים ותביא דוגמאות אחרונות מהפסיקה שמכירות באתגרים שעומדים בפני נפגעות בואן לתת עדות.

ד"ר לימור עצינוני תדון בכשלים בחוק ההתיישנות לאור הידוע על הפסיכולוגיה של הטראומה ותשווה את החוק והתקנות הקיימים בישראל לחוקי ההתיישנות בארה"ב ובאירופה.

המפקחת הארצית על השירות לחקירות ילדים וחקירות מיוחדות, **רונית צור**, תציג את פעילות

השירות ועבודת חוקרי הילדים, ותדבר על המנעות מזיהום חקירה, מתן עדות כגורם מסייע להחלמה והשינויים הנדרשים על מנת לאפשר לילדים רבים יותר להעיד.

ד"ר תהילה אלטשולר תציג את הכרסום בפרטיות המתלוננות, בקושי לשמור על מידע אסור לפרסום בעולם דיגיטלי ובתת האכיפה של סעיף 352 לחוק העונשין.

היועצת המשפטית של איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית, **עו"ד ליאת קליין**, תפרט את הגלגולים שעברו על פרק ה' לחוק העונשין - הפרק על עבירות המין - ותעסוק בקשיים המבניים של הפרק הבנוי טלאי על טלאי על בסיס החוק המנדטורי. בנוסף תסקור עו"ד קליין את חולשות החוק הקיים והשפעת החוק למניעת הטרדה מינית על העבירות בחוק העונשין.

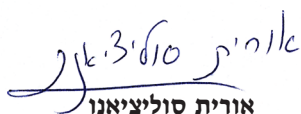
פרופ' נדירה שלהוב קיבורקיאן וסאידה מוקארי רינאוי כותבות על הקשיים היחודיים איתן מתמודדות נשים ערביות במפגש עם משטרת ישראל.

שני המאמרים האחרונים יעסקו בחיסיון חומרים. ראשית תדון הפרקליטה **נעמי גרנות** בקושי לאזן בין זכויות הנאשם למשפט הוגן לפרטיות הנפגעת כפי שהוא מתבטא בחסיון חומרי החקירה בין הפרקליטות לסנגוריה, על ההתרחבות חסרת המעצורים של חומרים המוגדרים "חומר חקירה" והצורך לנתב את הבקשות לחומרים רגישים מהליך לפי סעיף 70 לחוק סדר הדין הפלילי להליך לפי סעיף 108 לחסד"פ המאפשר למותב העיקרי בתיק שיקול דעת נאות.

כרמית פולק כהן, מהמועצה לשלום הילד, תסביר על הבעייתיות בהסרת חסיון מטיפולים פסיכולוגיים ואת ההשלכות האישיות והציבוריות הקשות לחוסר הגנה מספק על פרטיות וסודיות הטיפולים הפסיכולוגיים שעוברים קטינים נפגעי עבירה.

לסיכום ברצוני להודות לשותפות בהפקתו ובכתיבתו של דו"ח זה: לדוברת האיגוד היוצאת אריאלה מטר, לדוברת הנכנסת מאיה קולסקי, לוועדת ההיגוי: עו"ד ליאת קליין, מירי מרגלית, מירי מדעי, מיכל מזרחי.

תודות מיוחדות לצוות האיגוד המסור, למנהלות ולעובדות מרכזי הסיוע, למתנדבות ולמתנדבים של האיגוד והמרכזים וכן לחברותינו ב"עזרת נשים" - כולכן שותפות למלאכת הקודש של מיגור תופעת האלימות המינית ממדינת ישראל.

אורית סוליציאנו

מנכ"לית איגוד מרכזי הסיוע
לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית

איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית

איגוד מרכזי הסיוע הוקם בשנת 1990 כארגון גג של תשעה מרכזי סיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית בישראל. איגוד מרכזי הסיוע הוא הארגון היחיד בארץ שפעילותו ממוקדת במאבק באלמות מינית נגד נשים, ילדים וגברים.

מרכזי הסיוע פועלים ברמה פרטנית, בהענקת סיוע נפשי וליווי לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית, וברמה המקומית בהעלאת מודעות והסברה וכן בחינוך ובחיזוק הקשר עם הקהילה. איגוד מרכזי הסיוע פועל ברמה הארצית כסוכן לשינוי חברתי, למען השגת זכויות ושיפור השירותים הניתנים לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית, להפחתת התופעה, ובטווח הארוך – למיגורה מהנוף החברתי בישראל.

על אף שהאלמות המינית הינה תופעה רווחת בחברות מפותחות, היא נתפסת, רק לעתים רחוקות, כהפרה בוטה של זכויות אדם, המערערת את אושיות החברה הדמוקרטית. איגוד מרכזי הסיוע פועל בגישה רב-תחומית על מנת למגר את התופעה המושרשת וההרסנית של האלימות המינית.

פעילות איגוד מרכזי הסיוע כוללת פעילויות רבות ומגוונות בתחומי המשפט, התקשורת, החברה והחינוך. בין הפעילויות: העלאת יוזמות חקיקה וסיוע בקידומן, העלאת מודעות לתופעת האלימות המינית באמצעות כלי התקשורת, פיתוח וייזום ימי עיון ופעילויות חינוכיות בנושא, פרסום דו"ח שנתי כולל של מרכזי הסיוע, ייצוג בועדות כנסת ובוועדה המייעצת של הרשות לקידום מעמד האישה בישראל, חברות בקואליציה לקידום זכויות נפגעי עברה, בקואליציה לצדק מאחה, בקואליציה למאבק בסחר בנשים ובקואליציה למאבק בפורנוגרפיה ועבודה משותפת עם ארגוני נשים בארץ ובחו"ל.

פעילות האיגוד בשנה החולפת:

1. **גם השנה היה שותף האיגוד לקידום יוזמות חקיקה רבות.** אחת הצעות החוק שיזם האיגוד ואושרה ונכנסה לספר החוקים היא הצעת חוק העונשין (תיקון) – בעילה אסורה בהסכמה במסגרת הדרכה או ייעוץ של כהן (ד). הצעת החוק יצרה עבירה חדשה בספר החוקים וקבעה כי מעשה של כפייה מינית תוך ניצול סמכות רבנית או רוחנית נחשבת כבעילה אסורה. הצעת החוק, שנולדה בשיתוף ח"כ מיכל רוזין, נועדה לתת מענה לשורה ארוכה של מקרים בהם בעלי סמכות רוחנית ניצלו את מעמדם המיוחד ופגעו בנשים רבות, זאת בין היתר, בעקבות פרשת גואל רצון שלימדה על חסר בחוק הקיים וכמו המקרה הקשה בו נתקלנו השנה במקרה של הרב מהצפון ועוד מקרים רבים שהגיעו לפתחו של האיגוד.

הצעת חוק זו הצטרפה לעוד כ-14 הצעות חוק שנוסחו השנה ונועדו לשפר את מעמדם של נפגעות ונפגעי עבירות מין ולהרחיב את ההגנה עליהם. כך, למשל, הוגשה הצעת חוק שנועדה להתמודד עם תופעת ההטרדות המיניות במקומות ציבוריים, הצעת חוק המבקשת להחמיר את הענישה על תופעת זנות הקטינים, הצעת חוק המבקשת להרחיק פוגעים ממוסדות לימודים של מי שבהם פגעו ועוד.

2. **השנה לקח האיגוד חלק בכ-60 דיוני ועדות בכנסת בנושאים שונים שנועדו לקדם את הטיפול והמניעה בתופעת האלימות המינית, ביניהם:** דיונים על הקשר בין אלימות מינית והתמכרויות, מניעת הטרדות מיניות באקדמיה, אכיפת איסור פרסום פרטי נפגעות, התמודדות מערכת החינוך עם תופעת האלימות המינית והזנות, סחר בנשים וחוק הפללת לקוחות, השפעות הרפורמה בבריאות הנפש על נפגעות ונפגעי תקיפה מינית; הטרדות מיניות במד"א, הפרעות אכילה ופגיעה מינית, פגיעות מיניות במערכת הבריאות, הקמת שירותים לטיפול בנפגעות תקיפה מינית, הגברת האכיפה הפלילית על פגיעות מיניות דרך האינטרנט ועוד.

האיגוד פעל לקידום מדיניות באמצעות ניסוח ניירות עמדה בנושאים שונים, ביניהם ניירות עמדה לועדת שרים לענייני חקיקה בנושא מגבלות על חזרתו של עבריין מין לסביבת הנפגע, החמרת ענישה על הטרדות מיניות של קטינים, החלת החוק למניעת הטרדה מינית על עובדי קבלן, הארכת התיישנות על עבירות מין ועוד.

3. **בשנה האחרונה נפגש האיגוד עם אנשי מפתח בממשלה ובשירות המדינה:** שרים, חברי כנסת ופקידים בכירים, ביניהם השר לביטחון פנים, שרת המשפטים, שרת התרבות והשרה לשוויון חברתי על מנת לקדם שינויי מדיניות בכל הנוגע למניעת אלימות מינית, הגנה ומתן שירותים לקורבנות אלימות מינית, וענישה לתוקפיהן.

4. **גם השנה האיגוד פעל בשדה המשפטי באמצעות הגשת עתירות לבג"צ והגשת בקשות הצטרפות להליכים עקרוניים במסגרת תפקידו כידיד בית משפט.** אחת העתירות שהסתיימו בהצלחה השנה היא עתירה שנולדה בשיתוף הקליניקה לשוויון נשים בעבודה שבפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית, ועוסקת בתופעת ההטרדות המיניות בשירות המדינה. העתירה דרשה מהמדינה לקדם זכות ערר במקרים בהם הוחלט על סגירת תיק של הטרדה מינית בנציבות שירות המדינה. בזכות העתירה, שהתקבלה, תוקן הנוהל בשירות המדינה המחייב מתן הסבר מנומק במקרה של סגירת תיק וכן הוענקה הזכות להגשת ערר במקרה של תיק שנסגר. מדובר בהישג ענק לא רק עבור אותן נשים שתלונתן נסגרה, אלא גם למאבק רחב ביותר בהטרדה מינית בעולם העבודה בכלל ובשירות המדינה בפרט.
5. **האיגוד, בשיתוף פעולה עם ארגון 'בזכות' ובתמיכת משרד הבריאות, יזמו הכשרות לצוותים רפואיים ולאנשי בריאות הנפש בנושא התמודדות עם פגיעה מינית בקרב אנשים עם מוגבלויות.** נערכו הכשרות בבית החולים כפר שאול-איתנים ובבית החולים הפסיכיאטרי מזור לאחיות, לפסיכיאטרים, לעובדים סוציאליים ולפסיכולוגים. בנוסף קיימנו שתי הכשרות בקהילה בירושלים ובמרכז הארץ. כמו כן, הוציא האיגוד, בשיתוף ארגון בזכות, דו"ח בשם "טראומה-בטיפול", העוסק באתגרים, בחוויות ובצרכים היחודיים של נפגעות ונפגעי אלימות מינית במוסדות בריאות הנפש. לאחרונה, בזכות פעילות איגוד מרכזי הסיוע בתחום בריאות הנפש, הוחלט במועצה לבריאות הנפש להכניס את הליך תשאל ואיתור הפגיעה המינית בקרב מטופלים כמדד איכות לבתי חולים פסיכיאטריים.
6. **האיגוד יזם קורס ראשון מסוגו להכשרת צוות מקצועי של עמותת אנוש לגבי מיניות בריאה כמו גם זיהוי והכרת המאפיינים הייחודיים של פגיעה מינית כדי שיוכלו להמשיך ולהעביר את הידע לעובדי הארגון כמו גם למתמודדים. ההכשרה בוצעה ע"י מרכז סיוע תאיר.**
7. **האיגוד ממשיך לקדם את הפרויקט לקידום שוויון מגדרי ומניעת אלימות בתנועת הצופים.** זוהי השנה השנייה בה פועל הפרויקט, שנעשה בשיתוף מחלקת ההדרכה בתנועת הצופים, ומרכזי הסיוע בשרון ובתל-אביב המיועד לייצר שיח שיקדם שוויון מגדרי, מיניות בריאה ומניעת פגיעה מינית בתנועת הצופים.
8. **האיגוד השיק את הקוד הוולונטרי למניעת הטרדה מינית באירוע חגיגי בו השתפו חברות כנסת ועשרות ממונות למניעת הטרדה מינית מכל רחבי הארץ.** בנוסף, האיגוד ממשיך לקדם את הטמעת הקוד במספר ארגונים, ביניהם עיריית רעננה, חברת EIM, עיריית באר שבע ומגן דוד אדום.
9. **איגוד מרכזי הסיוע ומרכז סיוע "תאיר" הובילו תוכנית פורצת דרך להתמודדות ומניעת הטרדות מיניות בחיל האוויר.** בין היתר נערך כנס בהשתתפות כל המפקדים בדרגות סגן אלוף ומעלה, שבו שמעו הקצינים הרצאות ועברו סימולציות, וזאת מתוך תפיסה כי המפקדים בחיל מכתבים את רוח החיל ואת הנורמות בו. במסגרת התוכנית הוכשרו ממונות למניעת הטרדה מינית בכל בסיסי חיל האוויר ונערכות סדנאות של מרכזי הסיוע בכל רחבי הארץ.
10. **האיגוד השיק קמפיין אינטרנטי להעלאת המודעות לפגיעות מיניות בילדים.** הקמפיין, "קיץ בטוח", כוון להורים ונועד לנפץ מיתוסים, להקנות ידע ולתת להורים כלים לזיהוי סימני אזהרה והתמודדות עם פגיעה מינית בילדיהם.

11. **האיגוד יזם דיון מיוחד בוועדה לשלום הילד ובו הצגנו ממצאי סקר על מודעות הורים לתופעת האלימות המינית כלפי ילדים.** האיגוד קרא לכנסת לפעול להגברת המודעות ההורית לנושא ולהכשיר מומחים בתחומי הרווחה, החינוך והבריאות לזהות סימני תקיפה מינית בילדים. בנוסף, כחלק משיתוף הפעולה האסטרטגי של האיגוד עם מכון אדלר, הוקמה תוכנית הכשרה להורים בנושא זיהוי ומניעת תקיפה מינית בילדים. הפרוייקט הובל על ידי מרכז סיוע תאיר.
12. **גם השנה קידם האיגוד שורה של השתלמויות והעביר הכשרות לאנשי רשויות האכיפה.** בין היתר, הוחלט על שיתוף פעולה אסטרטגי עם פרקליטות המדינה שכלל השתלמויות למחלקות השונות, יום עיון מיוחד למחלקה הפלילית של הפרקליטות המדינה, השתלמות ייעודית לפורום יחידות הסיוע של הפרקליטות, מפגש למידה משותף לארגוני נפגעי עבירה עם הנהלת הפרקליטות ועוד. שיתוף הפעולה הייחודי עם המחלקה לחקירות שוטרים המשיך גם השנה.
13. **במסגרת שיתוף הפעולה עם המשטרה נערך יום עיון ארצי לחוקרי עבירות מין ואלימות במשפחה בו השתתפו למעלה מ-200 חוקרות וחוקרים, בכירי אגף החקירות ומדור נפגעי עבירה וכן מפכ"ל המשטרה.** גם השנה לקח האיגוד חלק בהשתלמויות לכל חוקרי עבירות המין והאלימות במשפחה, בהן ניתנו לחוקרים כלים מיוחדים לקידום חקירה יעילה ורגישה.
14. **גם השנה היה האיגוד שותף בהכשרות לאנשי משפט, לרבות במסגרת ימי עיון של לשכת עורכי הדין וכן התקיימה הרצאה בפני עוזרים משפטיים של שופטי בית המשפט העליון שעסקה בזכויות נפגעי עבירות המין.**
15. **האיגוד, בשיתוף ח"כ מיכל רוזין, יזם אמנה חלוצית למניעת הטרדות מיניות בתעשיית הקולנוע.** האמנה, שנוסחה בידי האיגוד ובשיתוף האיגודים המקצועיים, קובעת כללים מיוחדים לטיפול בהטרדות מיניות בהפקות קולנוע וטלוויזיה, וכללים להסדרה נכונה של העיסוק במין ומיניות באופן שיתאים לצרכים המיוחדים של התעשייה.
16. **האיגוד קיבל את אות זכויות האדם ע"ש אמיל גרינצוויג מטעם האגודה לזכויות האזרח בישראל, לרגל 25 שנה לאיגוד.** הוועדה החליטה להעניק לאיגוד את האות על "פועלו הייחודי למאבק בתופעת האלימות המינית ולקידום זכויותיהם של הנפגעות והנפגעים, ועל השינוי האדיר שעשה ביחס של החברה הישראלית לתופעת האלימות המינית – מנושא שנתפס כתופעה שולית וזניחה הנוגעת למיעוט קטן, להבנה ציבורית רחבה כי מדובר בנגע חברתי בעל השלכות חברתיות, כלכליות ואישיות קשות ביותר, הפוגע בכל שכבות האוכלוסייה".

נתוני פגיעה מינית לשנת 2015

נתוני מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית לשנת 2015

חספר הפניות

למרכזי הסיוע הגיעו כ-43,000 פניות בשנת 2015, מתוכן 9,197 פניות חדשות¹

עליה של 17% מ-2010

אחוז שינוי	2015	2010	סה"כ
17.00%	9,197	7,858	

דמוגרפיה ומאפיינים של פגיעה

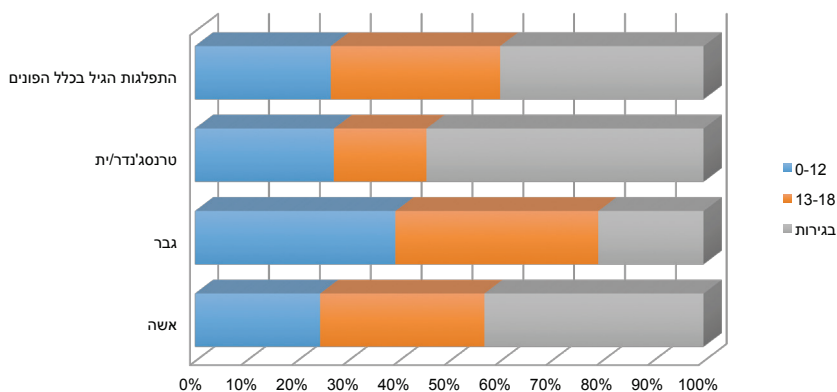
87% מהפניות הנפגעת הייתה ילדה או אישה

12.4% הנפגע גבר

0.6% (24 פניות) הנפגעת היו טרנסג'נדר/ית

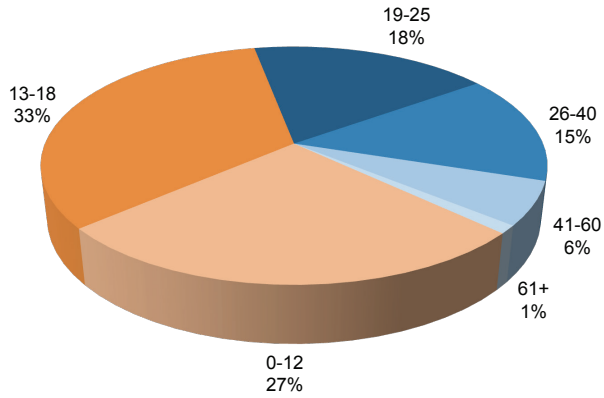
42.9% מהפגיעות- מגורי הפוגע/נפגעת/ מגורים משותפים

התפלגות גיל לפי מגדר

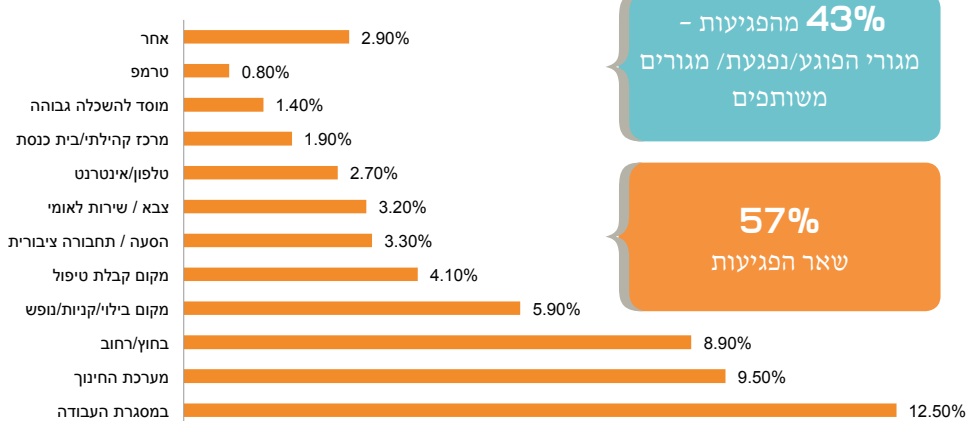

1 פניה חדשה - פניה נספרת בפעם הראשונה שהפונה מבקש סיוע באותה שנה. למרבית הפניות יש שיחות המשך שאינן נספרות.

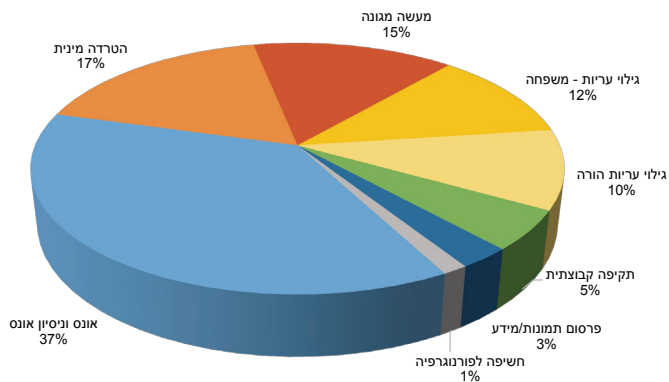
גיל בזמן הפגיעה

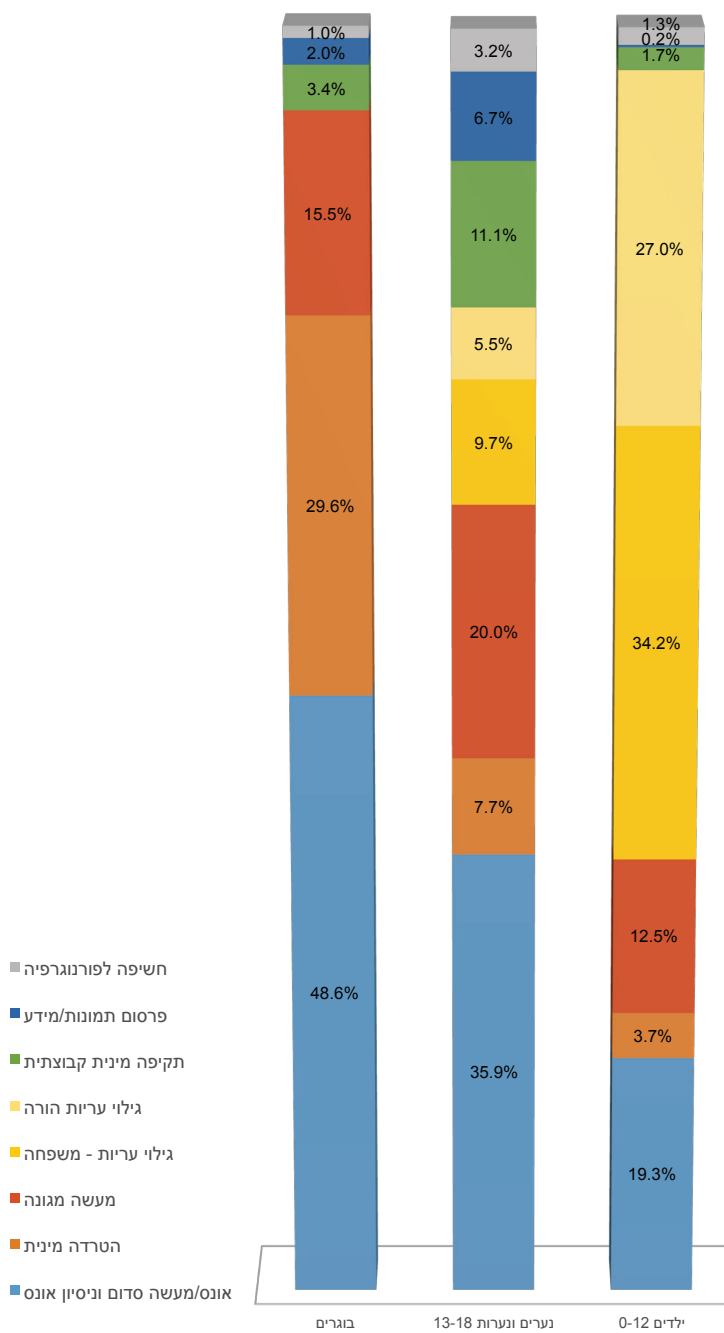
מקום הפגיעה

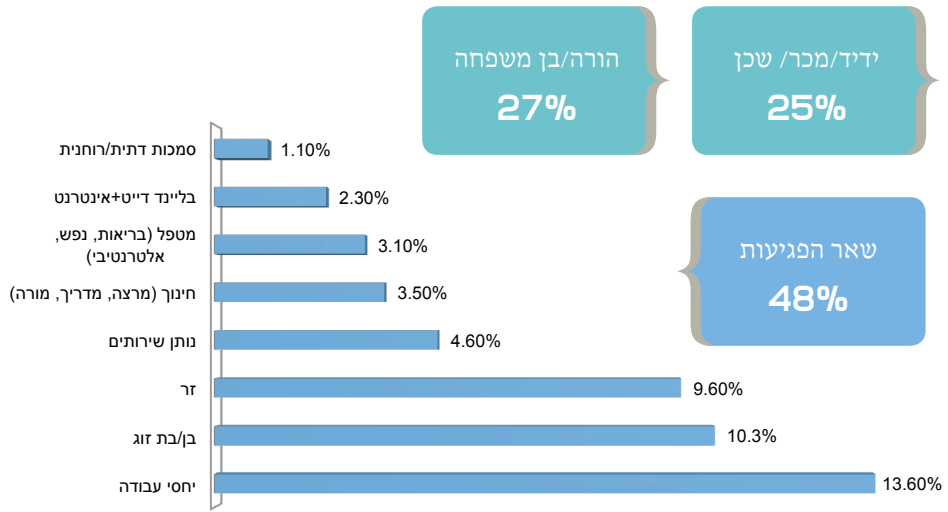
חלוקה על פי סוג הפגיעה

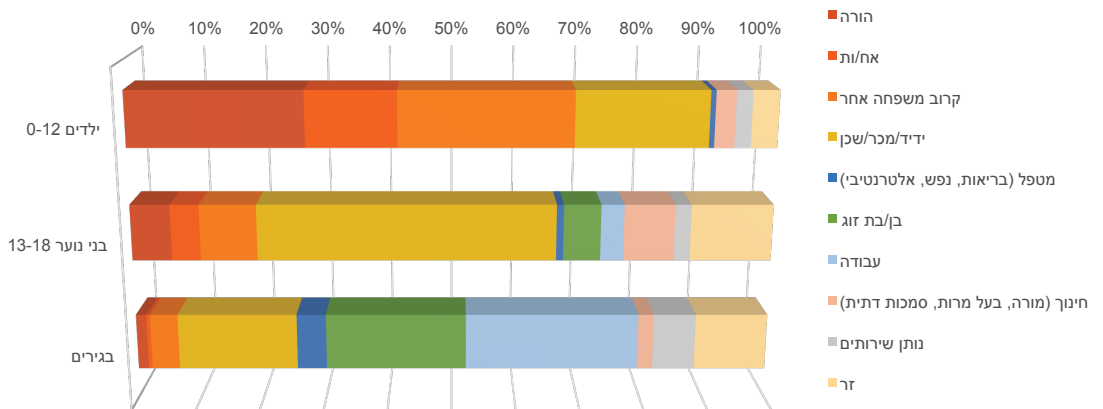
סוג הפגיעה לפי גיל

חלוקה על פי קשר עם התוקף

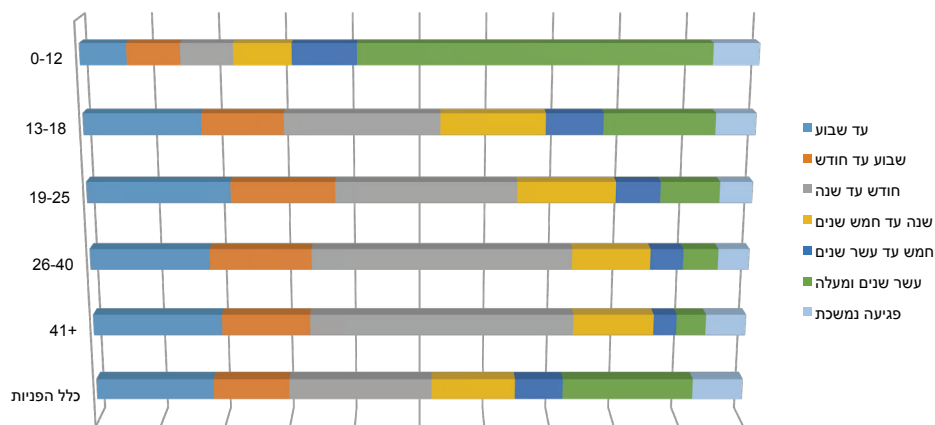

קשר עם התוקף לפי גיל

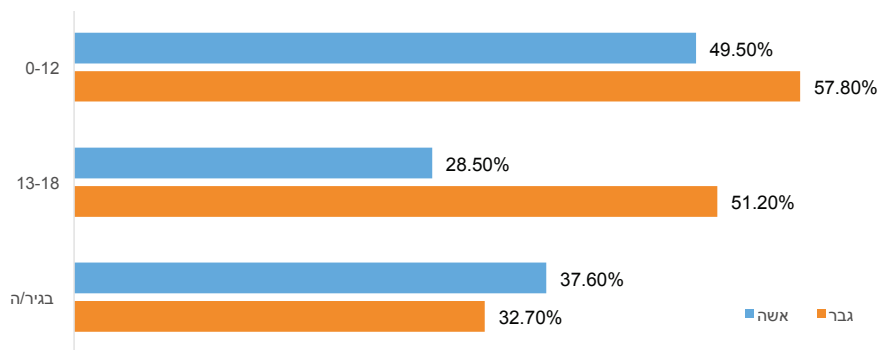

פניה למרכזי הסיוע ולרשויות החוק

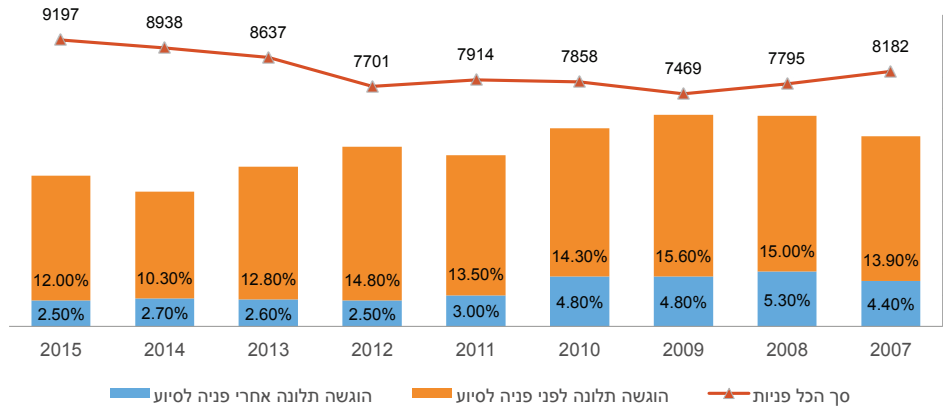
משך הזמן בין הפגיעה לפניה לסיוע לפי גיל

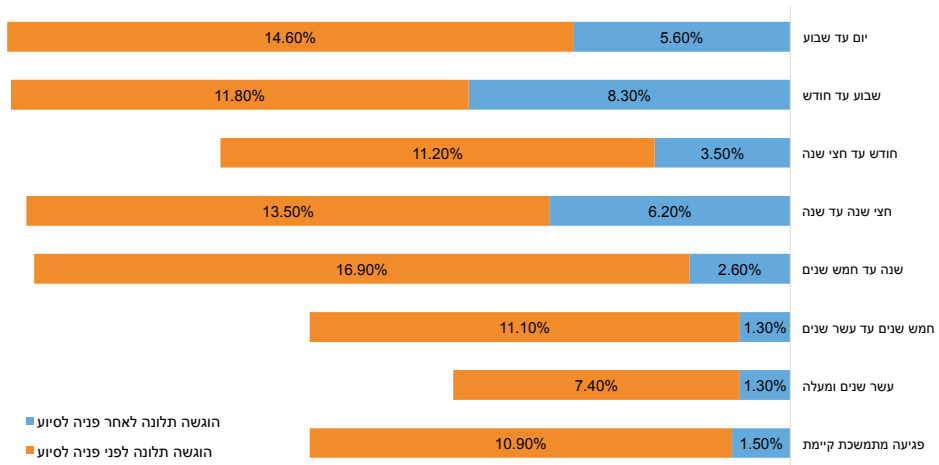
פניות לגבי פגיעות מתמשכות, מתוך סך הפניות

אחוז התלונות למשטרה מתוך הפונות לסיוע

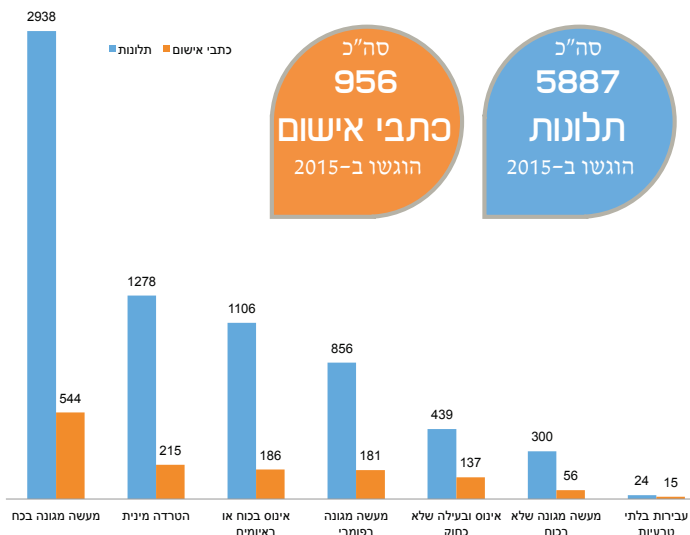

זמן מהפגיעה להגשת תלונה במשטרה

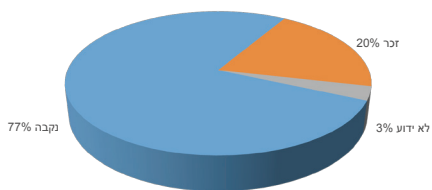

נתוני משטרת ישראל²

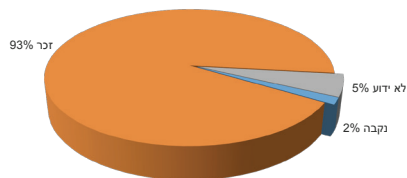
תלונות וכתבי אישום שהוגשו במשטרה בגין עבירות מין והטרדה מינית 2015

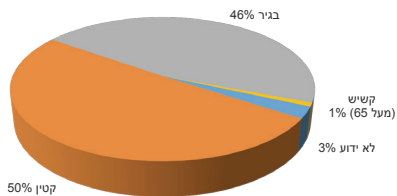
קורבנות לעבירות מין לפי מין

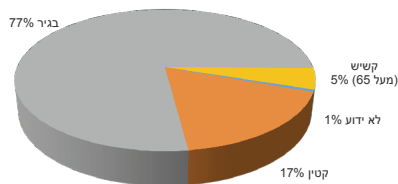
חשודים/נילונים לפי מין

קורבנות לעבירות מין לפי גיל

חשודים/נילונים בעבירות מין לפי גיל

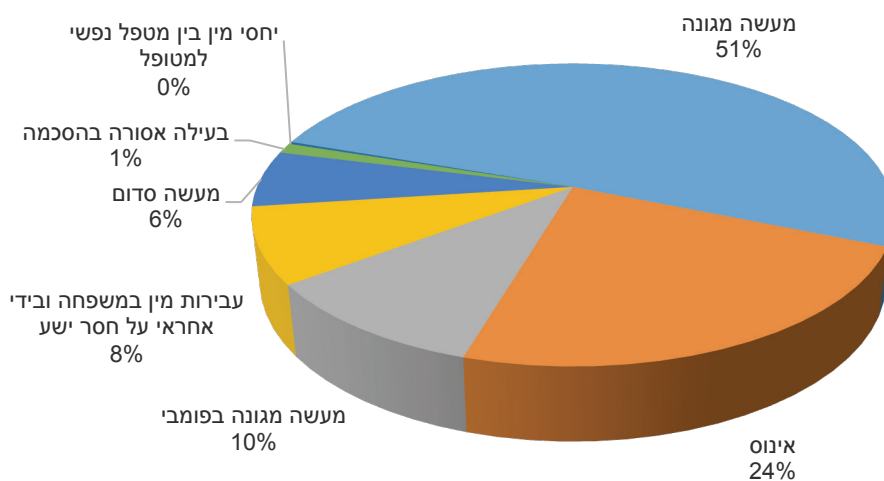

2 לא ניתן להשוות בין כמות התלונות שהתקבלו במשטרה לבין כתבי האישום שהוגשו באותה השנה משום שחלק מהתיקים שנפתחו בשנת 2015 עדיין בחקירה ויתכן ויוגשו בעקבותיהם כתב אישום בשנים הקרובות. בהתאם, חלק מכתבי האישום שהוגשו בשנת 2015 הם על תלונות שהוגשו בשנים קודמות, כך שכתבי האישום שהוגשו בשנת 2015 אינם בהכרח מתוך התלונות שהוגשו בשנה זו.

נתוני הפרקליטות

בשנת 2015 נפתחו בפרקליטות 3,697 תיקים בחשד לעבירות מין, 388 תיקים בחשד לעבירות הטרדה מינית.^{3,4}

תיקים שנפתחו בפרקליטות 2015

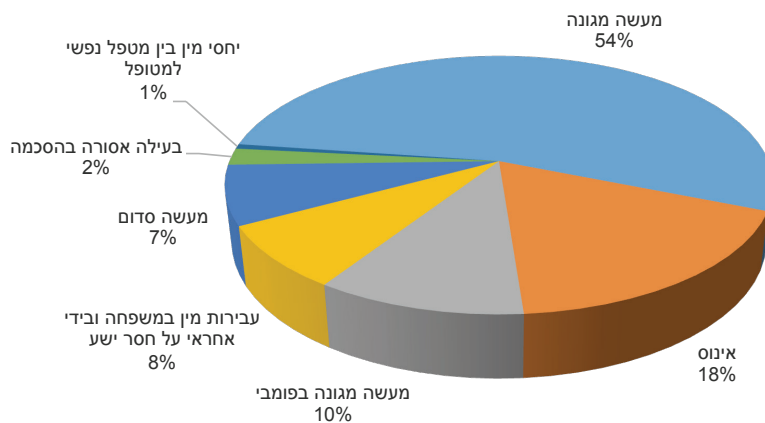

3 הטרדה מינית מוצגת באופן נפרד משום שאינה באה במניין עבירות המין בחוק העונשין, אלא בנפרד, בחוק למניעת הטרדות מיניות.

4 הנתונים שיובאו להלן אודות תיקים שנפתחו או כתבי אישום שהוגשו, הופקו באמצעות שליפה מהמערכת הממוחשבת של סעיף העבירה הראשי שיוחס לחשוד על ידי המשטרה (בנוגע לתיקים שנפתחו) או על ידי הפרקליטות (בנוגע לכתבי אישום שהוגשו). לכך מספר משמעויות:
 - יכול להיות שכשהתיק נפתח הוזן סעיף עבירה מסוים ששונה לאחר מכן בעת הגשת כתב האישום.
 - מאחר שהנתונים מתייחסים לסעיף עבירה ראשי, יכול להיות מצב בו לחשוד/לנאשם יוחסו סעיפי עבירות מין/הטרדה מינית, אך אלה לא עלו בשליפה שכן לא הוזנו כסעיף עבירה ראשי ע"י הפרקליטות או המשטרה.

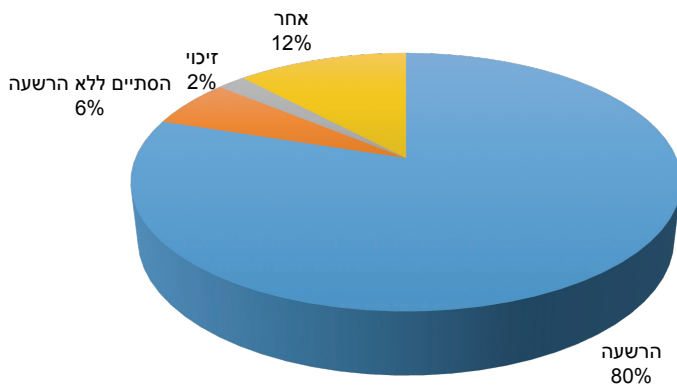
בשנת 2015 הסתיים הטיפול ב-672 תיקי עבירות מין וב-19 תיקי הטרדה מינית שהתנהל בהם הליך שיפוטי.⁵

תיקים שהסתיימו לאחר הליך שיפוטי

בשנת 2015 הסתיים הטיפול בתיקים הקשורים ל-702 כתבי אישום בתיקים של עבירות מין ובתיקים הקשורים ל-19 כתבי אישום בתיקי הטרדה מינית.⁶

תיקים שהסתיימו לאחר הליך שיפוטי - פילוח לפי עילות סגירה

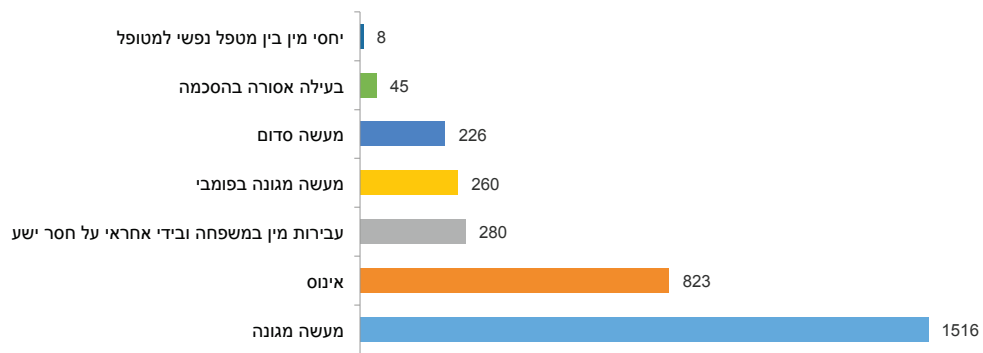

5 יובהר כי תיקי הפרקליטות לא נפתחו בהכרח בשנת 2015 וכתבי האישום לא הוגשו בהכרח בשנה זו.

6 יובהר כי כתבי האישום לא הוגשו בהכרח בשנת 2015.

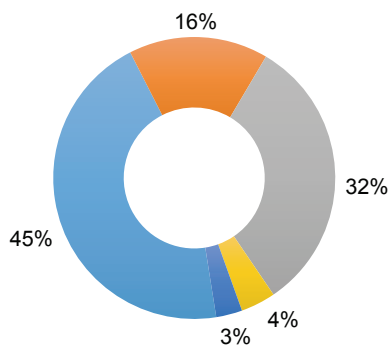
בשנת 2015 נסגרו בפרקליטות ללא הגשת כתב אישום 3,158 תיקי עבירות מין, על פי הפילוח שלהלן⁷. בנוסף, 400 תיקי הטרדה מינית נסגרו בפרקליטות ללא הגשת כתב אישום

תיקים שנסגרו ללא הגשת כתב אישום - פילוח לפי סוג עבירה

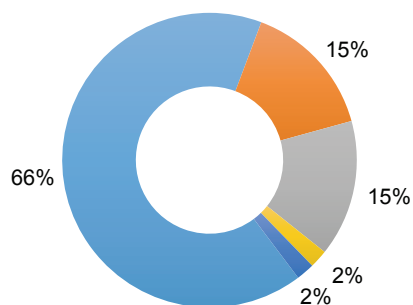

7 הנתונים נוגעים לתיקים אשר נסגרו בשנת 2015, ולא בהכרח נפתחו בשנה זו

פילוח לפי עילות סגירה ללא הגשת כתב אישום - הטרדה מינית

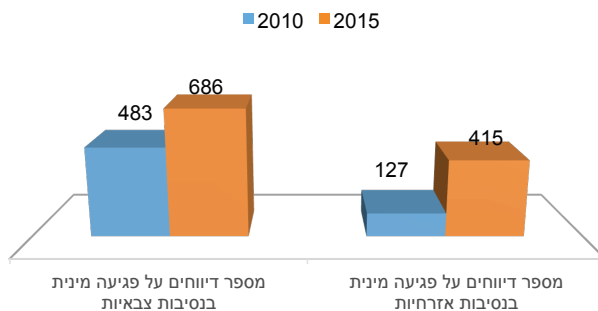
פילוח לפי עילות סגירה ללא כתב אישום - עבירות מין

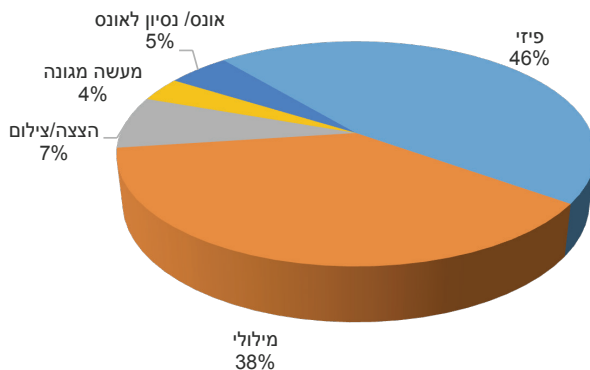
- חוסר ראיות
- חוסר אשמה
- הנסיבות אינן מצדיקות הגשת כתב אישום
- עברייין לא נודע
- אחר

נתוני הפרקליטות הצבאית ומהו"ת

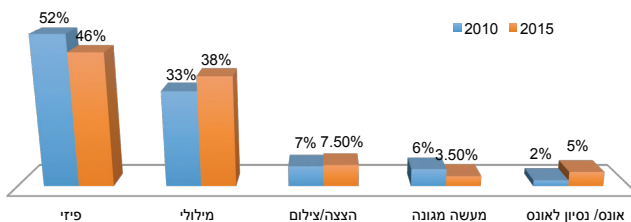
תלונות שהתקבלו בפרקליטות הצבאית

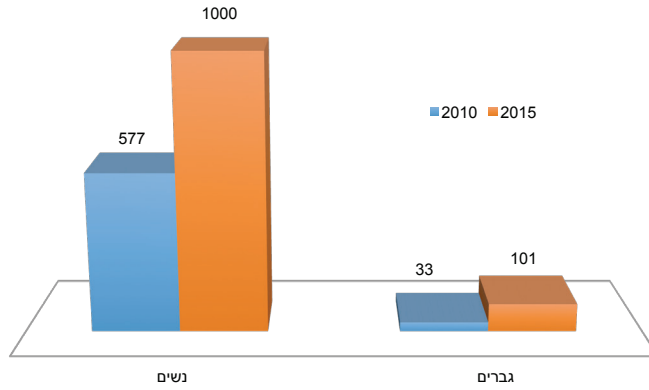
פגיעות שהתרחשו בנסיבות צבאיות

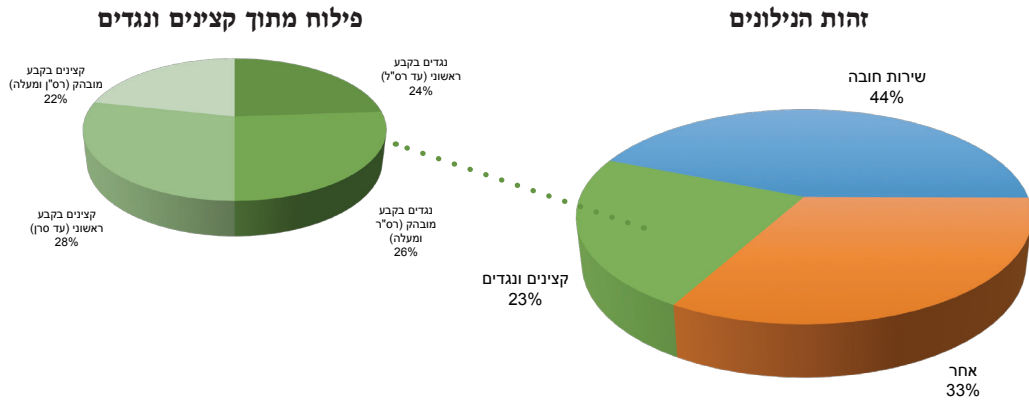
עבירות מין - פילוח לפי סוג עבירה

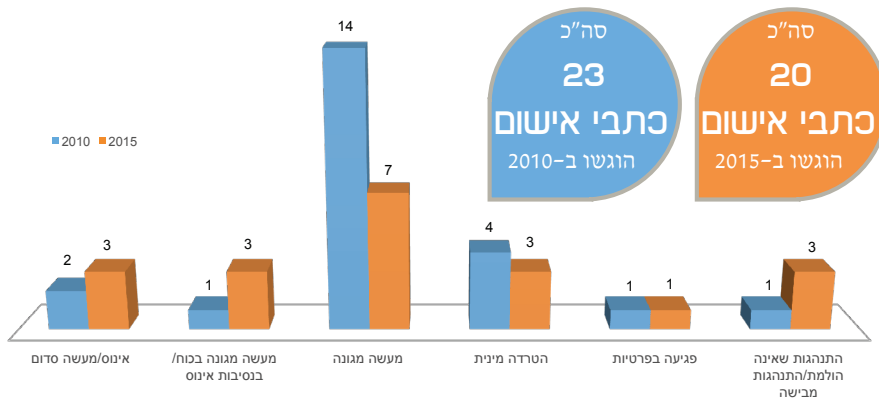
דיווחים שהתקבלו במהו"ת, לפי מגדר הפונה

זהות הנילונים שהוגשו לגביהם דיווחים למהו"ת, מתוך דיווחים על תקיפות בנסיבות צבאיות

כתבי אישום שהוגשו על ידי הפרקליטות הצבאית לפי עבירה

בנתיבות המשפט

הבחורת בחיים

משהגעתי לחקירה, התייחסה אלי החוקרת כאל פושעת מועדת. אחר כך הגיעה המתנה מורטת עצבים להמשך ההליך, במהלכה הוחלפו שלושה פרקליטים ועשרה סנגורים. הפלאשבקים, הסיוטים והתופעות הפסיכוסומטיות היו מנת חלקי במהלך כל התקופה.

המשפט החל תשעה חודשים לאחר המעצר. העדים הראשונים סיימו את תפקידם והגיע תורי. פחד מצמית אחז בי עת המתנתי במסדרון בית המשפט יחד עם המטפלת, הפרקליטה והמתמחה וללא התראה מוקדמת הגיע אלי אחד מסנגוריו של הפוגע ואמר באטימות נוראה, משהו כמו: "את מתחת לגיל 18 שאת זקוקה למלווה? אין לך זכות לכך". שנאתי אותו שנאת מוות. רציתי לענות לו, אך מילותיי קפאו.

לפני העדות אמור היה להתקיים דיון בבית המשפט בדבר עדותי במעגל סגור. ראיתי כי לפוגע ישנן זכויות רבות ולי אין את הזכות האלמנטרית לא לראותו. למה אני מוכרחה להוכיח אילו השלכות נפשיות יארעו לי אם אעיד מולו? הלחץ מהדיון ומהעדות, הכעס והבושה מהסנגור הכריעו אותי ושם, במסדרון בית המשפט הרגשתי שכמעט אני מאבדת את שליטתי. רציתי לא לראותו ושהצדק יצא לאור, ובו בזמן רציתי לברוח, להעלם – הכל רק לא להיעיד. בלב סערת הרגשות הזו הגיעו הסנגורים

נפגעת גילוי עריות. מילים המקפלות בתוכן עולם שהנסתר בו רב על הגלוי, מילים הזועקות כאב ואובדן, מילים המבטאות חוסר ישע ואימה נוראה, מילים הצועקות חלל ריק ובדידות. איומה, מילים האומרות קשר של שתיקה. נולדתי לתוך הפגיעה. הכאב, הסבל, הבדידות והפחד המשתק היו לחם חוקי והם שהזינו את נפשי, יום יום ושעה שעה, עשרים שנה. עשר שנים של פגיעה מתמשכת ועשר שנים בהן חייתי בצלה, באפלה. עד שהפציעה קרן אור ראשונה בחיי כשהגעתי למרכז ל.ט.ם ופגשתי את המטפלת היקרה באדם שהיתה ועודנה לצדי, במשך יותר מארבע שנים. חשבתי כי הגעתי למנוחה ולנחלה, שמנת הסבל תמה ומעתה אתפנה לשיקומי אך התבדיתי. המציאות טפחה על פני במלוא כיעורה וקיבלתי מהלומה נוספת, הפעם ממערכת המשפט.

מרגע הגשת התלונה למשטרה עד למעצרו של הפוגע עברו כשמונה חודשים. הפחד ממנו היה נורא, השהייה בבית נעשתה כמעט בלתי אפשרית ונאלצתי לנדוד בין בתי חברות עד לבריור העניינים. במהלך תקופה זו, הכרתי את מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית בתל-אביב, שהיווה קרן אור נוספת בחיי. מירי מרגלית וליילך בן עמי, כל אחת בדרכה תמכה, עודדה, הרגיעה וסייעה והן היו ועודן לצדי. אולם

בהליך הפלילי, ושזכויותיהם של הפוגעים תצטמצמנה ולא בשל נקמה, אלא מפני חוסר הצדק כי כל זכות שניתנת לפוגע בענייני המשפט, מצמצמת את החופש ופוגעת בבריאות הנפשית של הנפגעים ושל הנפגעות.

אם מסיבה כלשהי הוחלט על הסדר טיעון, מן הראוי שהשופט ידבר גם עם הנפגעת. אני חושבת שלו השופטת הייתה אומרת לי כי היא מכירה בסבל שעברתי ויודעת עד כמה מעשי הנאשם חמורים למרות שנחתם הסכם טיעון, חלק מן הפצע שנפער בלב השותת היה מגליד. בחווייה שלי, הצדק טרם יצא לאור אך היחידות ששותפות לתחושת הן המטפלת שלי והפרקליטה.

הייתי רוצה שהמחוקקים, השופטים וקובעי המדיניות יהיו מודעים לכח שבידם, לכך שכל מילה בחוק משפיעה ישירות על הנפגעים. הייתי רוצה שיחשבו על רגשותיהם של הנפגעים וההשלכות הרוות הגורל ולעיתים מסכנות החיים של התנהלותם ושל דבריהם. שיזכרו שכל מילה שיוצאת מפיהם נלקחת ברצינות תהומית וכמה חשוב שיעודדו את הנפגעות ויביעו כלפיהן אמפתיה ואמון.

אני מברכת את כל העוסקים בתחום זה, שתצליחו תמיד להוציא את האמת ואת הצדק לאור, שתראו ברכה בעמלכם ותזכו לעזרת שמים תמידית.

עם הצעה לעסקת טיעון. שוב זכויות הפוגע עולות על שלי: בידיו הזכות להסכים על הסדר טיעון, ואילו הזכות העומדת בידי היא לדעת על תוכן ההסכם ולחוות דעתי, בעוד שההחלטה כלל אינה בידי. הלכתי לביתי חסרת אונים וזועמת. היתה מידה של טוב בכך שלא נאלצתי להעיד, אך משהו בתוכי נאטם. לא עכלתי את משמעות הסדר הטיעון וכשעיכלתי - זו היתה מהלומה. במחי יד נמחקו מעשים חמורים שנעשו לי - איפה הצדק? זעמתי אך התנחמתי בדברי הפרקליטה הנהדרת שלי, שאמרה כי הרכב השופטים פעל בצורה רגישה ומכבדת בניסוח החלטתם ובקביעת עונש חמור לתיקים מסוג זה.

לאחר תום ההליך חשבתי כי הסתיימה מסכת ייסורי אך שוב התבדיתי. בעוז ובלב ערל, הוא עוד לא מיצה את זכויותיו והחליט לערער לבית המשפט העליון. קיוויתי שהמשפט יערך מהר, אך למעלה משנה וחצי עברו והערעור עדיין תלוי ועומד. אני מרגישה מושפלת, כאילו בית המשפט משחק ברגשותיי. בית המשפט אמנם פסק כי חל איסור פרסום על המקרה, אך אני חיה את חיי בחשש תמידי שמא כלי תקשורת זה או אחר יחליט לערער על ההחלטה הזו. למה לא נותנים לי לחיות ברוגע ובשלווה? למה?

הייתי רוצה שמערכת החוק תכיר בייחודיות של נפגעי גילוי עריות, ובפרט בתוך המשפחה הגרעינית. תכיר שלנפגעות זכות למסלול שונה

בין הפגיעה לפסיקה

- על העדות של נפגעות תקיפה מינית בבית המשפט

עו"ד אשרת שהם

עבירה ונסיבותיה. שפת הפגיעה, לעומת זאת, היא שפה של חוויות רגשיות, סנסוריות, לא לינאריות, חסרות ומודחקות בחלקן. זהו ציור אבסטרקטי – כתמי צבע מפוזרים בגוונים שונים.

מהחלטה להגיש תלונה ועד לסיומה של העדות בבית המשפט מצויה נפגעת העבירה בתהליך מורכב של תרגום שפת הפגיעה לשפת המשפט, נסיון מתמשך לדלות את האירועים מהזיכרון ולמלא את החוויות, התחושות והזכרונות המקוטעים לשפה ברורה וקוהרנטית המעוגנת ברצף זמן רציף. מציור אבסטרקטי לשרטוט אדריכלי בשחור ולבן. תהליך דלית הזיכרון הטראומטי דורש זמן לעיבוד ולהתמודדות עם מנגנוני ההדחקה וההרחקה. תהליכים אלו מתנגשים עם הדינמיקה של עדות, הדורשת תשובות מיידיות, מוחלטות ברורות ומהירות.

המתח שבין העקרונות הבסיסים של המשפט הפלילי – הצורך בקביעת עובדות ברורות ובהירות מחד, אל מול אופיין של העדויות בעבירות מין והקושי האינהרנטי ליצור סיפור מתוך הטראומה, מאידך, הם העומדים במוקד תהליך הפלילי בעבירות מין, ובבסיסו של מאמר זה.

יש לזכור כי עניינו של תהליך הפלילי הוא דיני נפשות – נפשם של הנפגעים ודינם של הפוגעים. תהליך הפלילי צופן בסיומו, במידה

עדות של נפגעת עבירת מין בבית המשפט משמעה יום של חיל ורעדה. בראש ובראשונה, עבור נפגע או נפגעת העבירה, אולם לא פחות עבור הפרקליט, עבור בית המשפט ועבור הנאשם עצמו. התייצבות הקורבן על דוכן העדים, כעד התביעה המרכזי, כשמלוא תשומת הלב מופנית אליו, מלווה בחשיפה מלאה ומסנוורת של חוויות שהיו כמוסות ומוסתרות זמן רב.

הקושי הרב בחשיפה וב"מילול", ההמשגה המילולית של החוויות, עומד במרכז של העדות בחקירה ראשית. נפגע העבירה שמדבר בו זמנית בשפת הפגיעה ובשפת המשפט, נדרש, במעמד העדות, לתרגם את שפת הפגיעה לשפת המשפט בעודו חשוף על דוכן העדים. עולם המשפט הפלילי עוסק בעובדות סדורות, ברורות, רציפות ומסודרות. תהליך הפלילי מבקש לספר סיפור עובדתי וברור אשר מהווה עבירה. הסיפור בהליך הפלילי חייב להיות מעוגן ברצף זמן ולהיות בעל התחלה, אמצע וסוף. הוא מוודא את התרחשותם של אירועים במקום מסויים, תוך תיאור מדויק של המעשים מנקודת מבט חיצונית לנפגע ולפוגע. על סמך הראיות המובאות בפניו, ובעיקר על סמך עדות נפגע העבירה, צריך בית המשפט ליצור סיפור עובדתי, קוהרנטי, בעל תוכן ופרטים המקיימים

בתי המשפט - כך למשל חשיפה מושהית², התנהגות "שאינה מצופה"³, קפיאה במקום והעדר תגובה⁴ ואף חזרה אל הפוגע ושהות עמו⁵. הן המחוקק והן בתי המשפט הכירו, בשורה של פסקי דין, בקושי לחשוף מיידית פגיעה מינית, במיוחד כשזו מתבצעת בילדות ועל-ידי אחראי⁶.

כאמור, בתי המשפט מכירים, בתהליך מתמשך והולך, במורכבות העדות: בשחזור ובתרגום של שפת הפגיעה אל העדות. נראה כי פסקי הדין בעניין קצב בבית המשפט המחוזי⁷ ובבית

שתהיה הרשעה, שלילת זכויות היסוד וחירותו של אזרח, לעיתים לשנים ארוכות. לשם כך, נדרש הליך הוגן ככל שניתן עבור הנאשם, ובית המשפט חייב לנקוט בזהירות טרם ירשיע אדם בעבירה פלילית. כך, על פי חוק, במקום בו מתבסס בית המשפט על עדותו של קרבן עבירת מין כעדות יחידה, עליו לנמק באופן מפורט את טעמיו¹. על כן, אין מנוס מבחינתם המדוקדקת של העדים, ובכללן עדות נפגעי עבירות מין, בניית סיפור עובדתי קוהרנטי ומתן אמון בעדים.

לעיתים קרובות בעבירות מין, עדות נפגע העבירה היא העדות המרכזית והיחידה מטעם התביעה לעצם המעשים. במרבית המקרים אין עדים לעבירות מין, רק נפגע העבירה, מחד, והנאשם, מאידך. בבואו לקבוע עובדות וליצור את הסיפור חייב בית המשפט להסתמך על עדות נפגע העבירה, על התיאור שניתן על ידו במעמד העדות - אשר כאמור הינה מורכבת, מקוטעת ורצופת חללים. בנוסף, החקירה הנגדית - רכה, קשה או אגרסיבית - מותירה תמיד פצעים וחבורות רגשיים ומערערת את הנפש, היא מטלטלת את תחושת הבטחון העצמי המועט שנקנה במאמץ רב, ומשפיעה על רגשות האשמה ועל רגשות הבושה. אין כל ספק כי העדות בבית המשפט מעצימה את הקונפליקטים הפנימיים של נפגע העבירה ואת פערי השפות, החוויות והתחושות.

מערכת המשפט עברה כברת דרך בהתייחסותה לתהליך המורכב המתואר לעיל. בתי המשפט נחשפו למורכבות ולמאפיינים של פגיעה מינית - מתמשכת או חד פעמית, על-ידי קרוב או על-ידי זר, פגיעה ישנה או חדשה - והתמודדו עם הקושי בתהליך התרגום משפת הפגיעה לשפת המשפט: מאפיינים ברורים של פגיעה מינית השתרשו כבר כמעט כמובנים מאליהם בפסיקת

2 וראו גם למשל: ע"פ 6858/04, פלוני נ' מדינת ישראל, בפסקה 7 (פורסם בנבו) 2005.9.8: "אכן, גם כבישת עדות לשנים ארוכות מתרחשת במקרים רבים של עבירות מין" (ראו: ע"פ 04/6858 לעיל, בפסקה 16); השוו גם - בע"מ 8098/04, פלונית נ' פלוני פ"ד נ"ט, (3), 117-116, 113 (2004).

3 ראה השופטת ד' ביניש ב-ע"פ 5739/96, אוחוננה נ' מדינת ישראל, פ"ד נא(4) 721, "ניסיונה של המתלוננת להפגין חזות של 'עסקים כרגיל' הינו, כאמור, מובן ואינו פוגם באמינותה; לא זו אף זו: ניסיון כזה הינו דפוס התנהגות שאינו חריג בנסיבות כגון דא. המשכת קורבן האונס בשיגרת חייו אינה תופעה יוצאת-דופן וחלק נכבד ממעשי האונס אינו מתגלה כלל, כאשר קורבן האונס אינו מגלה תחושותיו וזיכרוניתיו מן המעשה עד סוף ימיו" (וראו גם: ע"פ 02/599 פרי נ' מדינת ישראל [פורסם בנבו] 2003.5.20, הנזכר ב-ע"פ 03/1258 לעיל, בעמ' 640-639).

4 ע"פ 115/00 אריק טייב נ' מ"פ פ"ד נד(3) 289 (2000);

5 ע"פ 85/316 גרינוולד נ' מדינת ישראל, פ"ד מ(2), 564,577: "יכול בהחלט שיקרה, כי התנהגותה של מתלוננת כלשהי במקרה של עבירת מין פלונית תיראה בלתי-נבונה, בלתי-סבירה ואפילו אווילית, וכי תעלה המסקנה, שניתן היה למנוע מראש את התפתחותן של הנסיבות שנוצרו עובר לביצועו של המעשה; כבר היו דברים מעולם, ולא על-פי אמת מידה זו נבחן, אם נתקיימו יסודותיה של העבירה.

6 כך תוקן החוק המאריך את תקופת ההתיישנות בעבירות מין בכלל החל מגיל 18 ובעבירות המבוצעות בידי אחראי החל מגיל 28.

7 תפ"ח 1105/09.

1 ע"פ 54 א לפקודת הראיות.

ברורה ורהוטה. בניסבות אלה, הטון, אופן הדיבור, שפת הגוף, וכל אותם גורמים שאינם שייכים ישירות לעולם התוכן – כל אלה מקבלים משקל חשוב עוד יותר”¹⁰

”השאלה איננה אם קיימים אי-דיוקים ואי-התאמות בפרטים, אלא אם המיקשה כולה היא אמינה, ואם הגרעין הקשה של האירועים והתמונה הכוללת המתקבלת מן העדות והחזיוקים לה מאפשרים מסקנה דבר אשמת הנאשם מעבר לכל ספק”

קצב, בעמוד 233

ובהמשך: ”אכן, עדות המתלוננת אינה מושלמת, אך אין פירוש הדבר שהיא אינה שלמה, וככל שנתרו בה ליקויים ופגמים, מתגמדים הם נוכח גרעין האמת המוצק שבגירסתה”

(קצב, עמוד 236)

דברים יפים אלו צריכים להוות השראה לבתי המשפט בעת שמיעת עדות נפגע או נפגעת עבירות מין. אל מול הקושי המובן של בית המשפט והזהירות הרבה שעליו לנקוט בבואו להכריע דינו של מי שהואשם בעבירת מין, חשובה מאוד ההבנה שמדובר בשפה אחרת, ובתהליך של דליית זיכרון ותרגום משפת הפגיעה והטראומה לשפת העדות, במרבית המקרים העדות לא תהיה מושלמת. אך בית המשפט מתווה את הדרך להבנת הייחודיות, לחיפוש גרעין האמת המוצק על אף הליקויים והפגמים.

העדות אינה מושלמת אך שלמה.

המשפט העליון⁸ היטיבו לסכם את כברת הדרך בה הלכו בתי המשפט, והתוו את הדרך שבה על בתי המשפט ללכת בבואם לבחון עדות נפגע עבירת מין:

”חוזקה ואמינותה של עדות א’, אף שאינה נקיה מפגמים של חוסר זיכרון הקוטעים את תיאור רצף האירועים, נובעים מהאותנטיות שבה, והיא מלווה בהבעת רגשות אמיתית. בשל העובדה שהעדות ניתנת ממרחק זמן רב מהאירועים עצמם, יש בה אמנם אי התאמות ואי דיוקים, הקדמת מאוחר למוקדם וחוסר דיוק באשר למיקום האירועים בזמן, כך קיימים חללים בזכרון, אולם אך טבעי שכך תישמע עדותו האמיתית של מי שאינו מתיימר לזכור אירועים ישנים על פרטי פרטיהם בלוחות זמנים מדויקים. הגרעין הקשה של העדות נותר איתן והוא זועק באמינותו”

הכע”ד בעניין קצב עמ’ 218-219

”בתי המשפט על ערכאותיהם הכירו זה מכבר בכך שלא ניתן לדרוש כי תלונה מסוג זה תהיה מסודרת, כרונולוגית, מתועדת ובנויה לתלפיות, כאשר בין האירועים השונים קיים רצף הגיוני שניתן לעקוב אחריו. עדויות של מתלוננות בעבירות מין מתאפיינות בכך שהדברים מתערבבים זה בזה, קיים חוסר בהירות בשאלה מה קדם למה, מה בדיוק נאמר בשלב זה או אחר על-ידי מי מן הצדדים וכיוצא בכך”⁹

”במקרה כזה, מעצם טיבו, עוסקת העדות בנושא שהוא טראומתי ואינטימי כאחד, ולפיכך מתעורר לעתים, קושי במתן עדות

8 ע”פ 3372/11.

10 ע”פ 6375/02 בבקו נ’ מדינת ישראל, פ”ד נח(2) 419, 425-426 (2004).

9 ע”פ 9806/05 פלוני נ’ מדינת ישראל (לא פורסם, 8.1.2007 וכן ע”פ 10733/08 חנן גולדבלט נ’ מ”י.

התיישנות בעבירות המין בישראל

- הדין המצוי מול הדין הרצוי

ד"ר לימור עציוני*

התיישנות במשפט הפלילי

התיישנות עבירות מוסדרת בסעיף 9 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], השתמ"ב-1982¹¹ אשר קובע כלל לפיו אורך תקופת התיישנות נקבע בהתאם לחומרת העבירה, כך למשל בעבירה מסוג פשע שדינה מיתה או מאסר עולם, אין להעמיד אדם לדין בגינה אם עברו מיום ביצועה עשרים שנים. כלומר, לכל עבירה יש פרק זמן שבו ניתן להעמיד אדם בגינה לדין פלילי. לאחר חלוף הזמן הקבוע בחוק לעבירה, היא נחשבת לעבירה שהתיישנה והכלל הפרוצדוראלי הוא שלא ניתן להעמיד בגינה לדין פלילי ללא קשר לנסיבות העניין. זוהי נורמה כללית ועליה נוספו בחוקים שונים נורמות ספציפיות המייחדות את סוגיית התיישנות למקרים מיוחדים וחריגים במיוחד.

ארבעה נימוקים מרכזיים מועלים בספרות ובפסיקה לעקרון התיישנות בפלילים: ראשית, בחלוף שנים רבות מיום ביצוע העבירה הפגיעה בנפגע כבר קתנה, נסלחה, ואולי אף נשכחה. מעבר הזמן מקהה אפוא גם את האינטרס הציבורי שבהעמדה לדין, שכן אם הנפגע כבר סלח לעבריין והפגיעה בו קטנה למינימום, מדוע שלחברה יהיה אינטרס להעמיד לדין בשלב זה?

שנית, ראוי למחול למי שעבר עבירה לפני זמן רב, להעניק לו שקט נפשי ולאפשר לו להמשיך במסלול חייו התקין. שלישית, הזמן הרב שחלף מקשה על בתי המשפט להכריע בשאלות הראייתיות עקב מותם או היעלמותם של עדים, העלמת מסמכים וקהות הזיכרון. רביעית, דיני התיישנות נועדו גם לעודד את הנפגע עצמו לדווח למשטרה כאשר הפשע עדיין טרי.

כנגד ארבעה נימוקים אלה המבקשים להסביר את כללי התיישנות וליתן להם תוקף ניתן להעלות נימוק עיקרי אחר, שמערער את מעמד דיני התיישנות הקיימים והוא הנימוק אשר שם במרכזו את נפגע העבירה בהליך הפלילי. בשנים האחרונות אנו עדים לשינוי באקלים הציבורי ביחס למקומו של נפגע העבירה בהליך הפלילי: השיח החברתי והמשפטי החל לדון בשאלה מהו מקומו של הנפגע בהליך הפלילי והאם לא הגיעה העת לשנות את האיזון החוקתי באופן שיתחשב יותר בצרכיו ובכבודו של הנפגע. חשוב להדגיש כי התחשבות בשיקולים שמקורם בנפגע העבירה, ובפרט נפגע עבירת מין, כגון דיווח מאוחר, שיהוי בדיווח, הדחקה ומנגנוני הגנה המופעלים כבדרך שגרה בקרב נפגעי תקיפה מינית, משפיעים על דיני התיישנות.

* סגנית דיקן המרכז האקדמי שערי מדע ומשפט, עורכת-דין, מומחית למשפט פלילי.

11 חוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], השתמ"ב-1982, ס"ח 1043.

התיישנות עבירות מין בישראל

המשפטי לממשלה). הרקע לדברים אלה, כך עולה מדברי ההסבר להצעת החוק, הוא הכרה במאפיינים מיוחדים של נפגעי תקיפה מינית בכלל ונפגעי עבירות מין במשפחה בפרט, לפיהם חל שיהוי ניכר בחשיפת הפגיעה ודיווח מאוחר לרשויות האכיפה.

הסדר דיני ההתיישנות בישראל מקנה פרק זמן ממושך לקרבן להביא תלונתו בפני רשויות האכיפה – פרק זמן שעומד על עשרים שנים מהיום בו הפך הקטין לבגיר במקרה של עבירות מין במשפחה ובין חמש לעשר שנים מיום הפגיעה בעבירות מין אחרות.

לכאורה, מדובר בהסדר ייחודי ומתקדם המתחשב במאפייני המיוחדים של עבירת המין, יחד עם זאת עולה חדשות לבקרים השאלה האם ההסדר שלפנינו הוא הסדר אופטימלי? והיכן הוא עומד ביחס לשיטות משפט אחרות?

התיישנות עבירות מין בארצות הברית

במדינות רבות בארצות הברית הבינו כבר באמצע שנות השמונים של המאה הקודמת כי פגיעות מיניות בילדים הינן בעלות מאפיינים מיוחדים ומשכך נחקקו חוקים רבים אשר נועדו לבצר מעמדם של קטינים נפגעי עבירות מין בין היתר על ידי הארכת תקופת ההתיישנות הקיימת בחוק וקביעת נורמות וכללים ייחודיים לנפגעי תקיפה מינית. אך בכך לא היה די ובנוסף לחוקים החדשים שנחקקו לאורכה ולרוחבה של ארצות הברית, נעשה שימוש נרחב על ידי בתי המשפט השונים ברחבי המדינה בדוקטרינות משפטיות אשר נועדו לאפשר לבית המשפט להפעיל את שיקול דעתו בבואו לדון במקרה קשה שהובא בפניו ולאפשר דיון במקרים אשר למרות התיישנותם על פי הדין נמצאו החריגים לפתיחת שערי בית המשפט עבורם. להלן מספר דוקטרינות אשר נעשה בהן שימוש במקרים קשים של תקיפות מיניות של קטינים;

מרבית עבירות המין הן עבירות מסוג פשע¹². מנין תקופת ההתיישנות יחל מיום ביצוע העבירה. עם זאת, בעבירות מסוג פשע ועוון, יש מספר הליכים הקוטעים את ספירת תקופת ההתיישנות¹³. בהתקיימות אחד או יותר מהליכים אלו, יחל מנין התקופה מחדש, מיום ההליך האחרון בחקירה, מיום הגשת כתב האישום או מיום ההליך האחרון מטעם בית-המשפט, לפי המאוחר.

התיישנות עבירות מין במשפחה בישראל

בעקבות שיח חברתי מתקדם ולאור העלאת המודעות המדעית והציבורית לקשיים הנפשיים והחברתיים הכרוכים בעבירות מין, נדרש המחוקק לקביעת תקופת התיישנות מיוחדת, שאף זו שונתה כמה פעמים במהלך השנים האחרונות. אחד התיקונים החשובים לעניין ההתיישנות הינו תיקון מספר 72 לחוק העונשין אשר תוקן בשנת 2002 ובמסגרתו תוקן סעיף 354 לחוק העונשין, ונקבע בו כי בעבירות מין הנמנות בסעיף, שנעברו בקטין, יחל מנין תקופת ההתיישנות (בת עשר שנים) ביום שמלאו לו עשרים ושמונה שנים. משמעותה המעשית של הוראה זו, היא שאדם יכול להגיש תלונה על עבירת מין שבוצעה בו בידי בן משפחה או אחראי על חסר הישע בהיותו קטין עד הגיעו לגיל 38 (בכפוף להסכמת היועץ

12 עבירות מין מסוג פשע הינן: אינוס, אינוס בנסיבות מחמירות, בעילה אסורה בהסכמה, מעשה סדום (מלבד זה מנוי בסעיף 347(א1)), מעשה סדום בנסיבות מחמירות, יחסי מין בין מטפל נפשי למטופל, מעשה מגונה (מלבד אלו המנויים בסעיפים: 348(1), 348(1ד), 348(ה), 349(א), 349(ב)). עבירות מין במשפחה ובידי אחראי על חסר ישע, הטרדה מינית והתנכלות (בנסיבות המנויות בחוק).

13 התקיימות חקירה על-פי חיקוק לגבי העבירה, הגשת כתב-אישום בגין העבירה וכן התקיימות הליך מטעם בית-המשפט ביחס לעבירה.

שימוש בדוקטרינות משפטיות להרחת מחסום ההתיישנות על עבירות מין

אחד הפתרונות שהוצעו לבעיית הדיווח המאוחר של קורבנות עבירות המין הינו יישום **דוקטרינת הפשע המתמשך** המוחלת במקרים של התעללות מינית בילדים במשפחה תוך ניצול יחסי המרות והתלות¹⁴. משמעות יישום הדוקטרינה הינה התייחסות לאלמנט השימוש במרות ובסמכות כלפי הקורבן כאלמנט מכריע להשלמת העבירה. במילים אחרות, ככל שהקורבן מצוי תחת מרותו וסמכותו של הפוגע, אף ללא ניצול מיני גרידא – הפשע לא הסתיים ולא ניתן לספור התיישנות¹⁵.

דוקטרינה זו יושמה במדינות רבות בארה"ב ובכך למעשה אפשרו הארכת דיני ההתיישנות מעבר לקבוע בחוק¹⁶. למעלה מתריסר מדינות בארצות-הברית אף הלכו צעד קדימה ושילבו דוקטרינה זו בחוקי ההתיישנות הפליליים הכלליים שלהן, כשחלקן אף חוקקו חוקים ספציפיים המבוססים עליה, והחלים במפורש במקרים של ניצול מיני חוזר ומתמשך של ילדים.

דוקטרינה נוספת היא דוקטרינת הפשע המוסתר המתמקדת במעשי הסתרת העבירה האקטיביים של העבריין, למשל איומים או הפחדה. העבירה מושלמת רק לאחר שחדל לעשות מעשים אקטיביים להסתרתה ורק אז תחל ספירת ההתיישנות.

בית המשפט האמריקאי עומד על החשיבות שבמתן שיקול דעת לשופט בבואו לדון בעבירות חמורות מסוג זה. על רקע מתן שיקול דעת נרחב לשופט, בצד הוראות חוק ברורות הקיימות בקודקס הפלילי, ניתן לשמור מעשית ולא אך תיאורטית על האינטרס החברתי המוגן על ידי האיסורים הקבועים בעבירות המין.

הארכת ואף ביטול תקופת ההתיישנות על עבירות מין במדינות השונות

במרבית המדינות נקבע גיל 18 כגיל בו יחל מרוץ ההתיישנות, אך מספר מדינות קבעו גילאים צעירים יותר¹⁷. ברוב המדינות ישנה הוראת חוק הקובעת שבמקרה של גילוי ראיית DNA בעבירות מין תוארך תקופת ההתיישנות

14 הוראות בדבר פשע מתמשך בחוק מציינות במפורש כי עבירה מושלמת כאשר מהלך ההתנהגות או שותפות העבריין בהתנהגות מסתיימות. מרוץ ההתיישנות מתחיל רק לאחר שהעבירה הושלמה.

15 למשל, אם ילדה נוצלה מינית על ידי אביה עד הגיעה לגיל 14, והמשיכה לגור בבית הוריה ולהיות תחת מרותו וסמכותו של אביה עד לגיל 21, מרוץ ההתיישנות יחל רק מיום סיום המרות והסמכות, קרי גיל 21 ולא מיום הניצול המיני האחרון.

16 State v. Danielski – ביהמ"ש קבע כי כאשר בניצול המיני קיים אלמנט של שימוש במרות ובסמכות כלפי הקורבן, הופך הניצול המיני לפשע מתמשך. כמו כן מניעתם של ההורים את הילדה מלהתלונן החילה גם את דוקטרינת הפשע המוסתר על המקרה.

State v. Johnson – מאחר והפשע כלל אלמנט מתמשך, קבע בית המשפט כי למרות שהנאשם הובא לדין לאחר שחלף מועד ההתיישנות, ניתן להמשיך בהליך הפלילי נגדו שכן הורם מחסום ההתיישנות.

17 כך למשל בחלק מן המדינות בהן נדחה מרוץ ההתיישנות, נשארה תקופת ההתיישנות בעינה, בחלקן קוצרה תקופת ההתיישנות ובחלקן הוארכה. במדינת צפון דקוטה מתחיל מרוץ ההתיישנות כאשר הקרבן מגיע לגיל 15. במדינות פלורידה ומסצ'וסטס מתחיל מרוץ ההתיישנות כאשר הקרבן מגיע לגיל 16. במדינת לואיזיאנה מתחיל מרוץ ההתיישנות כאשר הקרבן מגיע לגיל 17. במדינות ניו ג'רזי, אילינוי, ארקנסו, פנסילבניה וניו מקסיקו, מתחיל מרוץ ההתיישנות כאשר הקרבן מגיע לגיל 18. במדינת איוהו קיימת התיישנות של 10 שנים למקרים של ניצול מיני מדרגות אחת עד שלוש, ברם במקרים שבהם הקרבן הוא מתחת לגיל 18 התיישנות בת 10 שנים מתחילה לרוץ החל מרגע הגיע הקרבן לגיל 18.

זכותו לתבוע²⁵. מלומדים אנגלים הצביעו על כך שלעיתים אנשים הועמדו לדין בעבירות פליליות גם בחלוף 60 שנים מיום האירוע במאה ה-18 וה-19²⁴ וכן כי מקור הכלל בתפיסה הדתית-פרוטסטנטית כי רק האל יכול למחול על חטאים ולא האדם²⁵. חריגים לכלל זה ניתן למצוא בחקיקה האנגלית רק כאשר ישנה קביעה מפורשת בעניין פלוני לתקופת התיישנות. כללי התיישנות המתייחסים לעבירות פליליות ניתן למצוא ב-Magistrates' Courts Act 1980²⁶. שם נקבע כי עניין ידון בבית משפט זה רק אם הוגשה תלונה בתוך שישה חודשים מיום האירוע.

אך בחוק החדש המרכזי בתוכו את כל סוגיות עבירות המין, ה-Sexual Offences Act 2003 נקבע הסדר חקיקה מיוחד ביחס לעבירות מין והתיישנות ולפיו לא חלים על עבירות המין דיני התיישנות הכלליים²⁷.

במילים אחרות, באנגליה אנו מוצאים כי בעבירות מין חמורות אין כלל התיישנות וניתן לפנות לרשויות האכיפה ולהעמיד אדם לדין בגין פשעים מיניים חמורים שביצע גם בחלוף שנים ארוכות ואף עשורים.

של העבירה מעל לקבוע בחוק¹⁸. בנוסף, שמונה מדינות ביטלו כליל את ההתיישנות על עבירות מין¹⁹ ושתיים²⁰, אף ביטלו את ההתיישנות על עבירות פליליות ככלל. במרבית המדינות²¹ לא חלה תקופת התיישנות על עבירות מין חמורות, כגון: אינוס, עבירות מין כלפי קטיין²², תקיפה מינית, התעללות מינית המלווה באלימות או באיומים, גילוי עריות ומעשה סדום.

התיישנות עבירות מין באנגליה

הכלל העומד בבסיס יחסו של המשפט המקובל בנוגע להתיישנות עבירות פליליות הינו "Nullum Tempus Occurrit Regi" האומר כי אין מגבלה של זמן אשר תמנע מהמלך את

18 החדשה שבהן היא מדינת אינדיאנה בה עמדה תקופת התיישנות על עבירת אינוס הינה חמש שנים בלבד. בשנת 2015, בעקבות מקרה בו נאנסה אישה ולא דיווחה על כך עד אשר תשע שנים לאחר מכן, כשחלפה תקופת התיישנות, האנס הודה במעשיו ולא נענש, הועבר תיקון לחוק הפלילי הקובע כי ניתן להאריך את תקופת התיישנות בחמש שנים נוספות בהתרחש אחת מאלה: נתגלו ראיות DNA חדשות או הקלטות חדשות או אדם הודה במעשה. התיקון ידוע בשמו "החוק של ג'ני" על שם אותה נפגעת. SENATE ENROLLED ACT No. 94 AN ACT to amend the Indiana Code concerning criminal law and procedure. Sec. (n).

19 המדינות אשר בהן אין התיישנות על עבירות מין: דאלור, צפון קרוליינה, דרום קרוליינה, וויאמינג, וירג'יניה, מערב וירג'יניה.

20 וויאמינג ודרום קרוליינה.

21 המדינות בהן לא חלה תקופת התיישנות על עבירות מין חמורות הן: אלבמה, אלסקה, אריזונה, קולורדו, קונטיקט, פלורידה, ג'ורג'יה, איידהו, אינדיאנה, קנזס, קנטקי, לואיזיאנה, מין, מרילנד, מסצ'וסטס, מישיגן, מיסיסיפי, מיזורי, נברסקה, ג'רזי, ניו מכסיקו, ניו יורק, רוד איילנד, דרום דקוטה, טקסס, יוטה, ורמונט, וויסקונסין.

22 מדינת פנסילבניה האריכה את תקופת התיישנות כאשר מדובר בפגיעה מינית בקטיין 32 שנים מרגע שהגיע הקטיין לגיל 18.

23 השופט האנגלי ברקטון כתב על כלל זה עוד במאה ה-13 לספירה ב: "De legibus et consuetudinibus Angliae" משנת 1250.

24 J.F. Stephen, A history of the criminal law of England, Volume 2 (London: MacMillan, 1883), Vol. 2, Chapter XVI, "Time", pp. 1-2.

25 J.R.W.D. Jones, 'Droit anglais', in: A. Cassese and M. Delmas-Marty (eds.), Juridictions nationales et crimes internationaux (Paris: Presses universitaires de France 2002a) pp. 61-62.

26 Magistrates' Courts Act 1980, Provision 127.

27 Sexual Offences Act 2003' Provision 132A: "Section 127 of the Magistrates' Courts Act 1980 (time limits) does not apply to a complaint under any provision of this Part

ביטול תקופת ההתיישנות בעבירות מין בישראל

כלומר גבול ההתיישנות המוצע לפגיעות מיניות בקטינים הינו מינימום 15 שנים מגיל 28 ומקסימום 18 שנים.

דבר נוסף שמוצע בתזכיר מאפשר הוספת שנה לתקופת ההתיישנות המקסימלית המוצעת לעיל וזאת באישור היועץ המשפטי לממשלה.

רק בחלוף כל התקופות האמורות, העבירה תתיישן ולא יהיה ניתן להעמיד לדין בגינה.

אנו מברכים על הצעה זו אשר מאריכה באופן משמעותי את תקופת ההתיישנות בעבירות מין המבוצעות בקטינים ומקרבת אותנו לדינים האמריקאים המתחשבים באופן ניכר במאפיינים המיוחדים של עבירות מין בקטינים, בהשפעה של עבירות אלה על הקורבנות ובהבנה כי השיהוי בדיווח הינו חלק בלתי נפרד מעבירות אלה.

יחד עם זאת, בהצעה זו בולט היעדר ההתייחסות לשאר עבירות המין החמורות, כגון אינוס ומעשה סדום, כאשר הן מתבצעות בנפגע בגיר ומן הראוי לכלול אף עבירות אלה בהסדר ההתיישנות המוצע.

בנוסף, ראוי היה לו הדין הישראלי לא היה מסתפק רק בהוראות חיקוק הקיימות בדין, אלא נכון וראוי אילו בתי המשפט היו מוצאים את הדרך להפעיל שיקול דעתם ביחס לטענת ההתיישנות כל אימת שמקרה מיוחד היה מגיע לפתחם.

במה דברים אמורים?

כיום, כאשר בית המשפט הישראלי מוצא כי חלף מועד ההתיישנות הקבוע בחוק – יורד מחסום ההתיישנות ושעריו של בית המשפט נסגרים בפני הקורבן, וזאת גם אם בידי הקורבן ראיות מעבר לכל ספק סביר בדבר אשמתו של הנאשם. תוצאה שכזו הינה בעייתית ביותר.

בשל מורכבותן של עבירות מין וההשלכות הקשות שלהן על הקורבנות, בגירים וקטינים

שיטת המשפט הישראלית, בהשוואה לשיטת המשפט האמריקאית חוקקה הוראות ההתיישנות מתקדמות ומתפתחות למדי, המכירות בקשיים הנלווים לעבירות אלה ומבקשות להתגבר עליהם. החדשה שבהן הינה תזכיר חוק תיקון חוק סדר הדין הפלילי (תיקון ההתיישנות), התשע"ו-2016²⁸ אשר הונח על שולחן הכנסת בחודש יוני האחרון. מטרת התיקון המוצע הינה לתחום את תקופת ההתיישנות ולקבוע מגבלת זמן מעת פתיחת החקירה הפלילית. הסיבה לכך נעוצה בעובדה הקיימת כיום ולפיה בעבירות פשע או עוון שנערכה בהן חקירה תתחיל תקופת ההתיישנות בתום החקירה. מאחר וחקירה אינה מוגבלת בזמן מצב הדברים כיום הופך את תקופת ההתיישנות לבלתי מוגבלת כלל. קרי, מאחר והחקירה אינה מוגבלת בזמן הארכת תקופת ההתיישנות אינה מוגבלת בזמן גם היא וניתן להאריך את ההתיישנות בלי סוף באמצעות פעולות חקירה פשוטות.

התזכיר מתייחס באופן מיוחד לעבירות מין המבוצעות בקטין ומציע לשנות את ההסדר הקבוע בחוק²⁹ ולקבוע כי תקופת ההתיישנות בעבירות מין שבוצעו בקטין תחל בעת מלאו עשרים ושמונה שנים לנפגע העבירה ומשכה יהא חמש עשרה שנים (וזאת במקום המצב הקיים כיום לפיו תקופת ההתיישנות הקבועה בחוק הינה עשר שנים). לפי התזכיר המוצע אם במהלך תקופת ההתיישנות תפתח חקירה, יחל מניין תקופת ההתיישנות ביום ההליך האחרון בחקירה, ובתנאי שלא יחלפו שלוש שנים.

28 תזכיר תיקון חוק סדר הדין הפלילי (תיקון ההתיישנות), התשע"ו-2016.

29 בסעיף 354 לחוק העונשין התשל"ז-1977, ס"ח 622 ובסעיף 9 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב-1982, ס"ח 1043.

בדוקטרינות משפטיות שונות **בנוסף לקבוע בחוק** ואף לשקול ביטול התיישנות על עבירות מין חמורות כנעשה בארצות הברית ובאנגליה. או למצער, יש מקום לשלב בשיטה הקיימת מתן שיקול דעת נרחב לבית המשפט בהפעלת דוקטרינות משפטיות שונות שנועדו להוסיף על דיני ההתיישנות הקיימים, בדומה לשיטה הנהוגה במדינות שונות בארצות-הברית, וזאת במטרה להתאים את המצב לקרבן הספציפי, ולאפשר לו את יומו בבית המשפט, גם בחלוף שנים.

כאחד, הדיווח אודותיהן עשוי להתרחש בחלוף שנים רבות; לעיתים קרובות הקרבן יסתיר את הפשע במשך זמן רב בשל גורמים רבים כגון מרות, תלות, לחץ ואיומים שהופעלו עליו, רגשות בושה, האשמה עצמית, פחד ומנגנוני הדחקה כגון דיסוציאציה, הכחשה, ועוד.

קביעת קו גבול להתיישנות עבירת מין, הגם שהוא קו גבול גבוה ומתחשב הינה פתרון טוב ויפה ומתקדם, אך יחד עם זאת אינה מספקת ואינה פותרת את הבעיה הגלומה בסוג עבירות זה. יש לעודד מתן שיקול דעת שיפוטי בנקודה זו ולאפשר לבית המשפט לעשות שימוש

אתגרים בחקירות ילדים

רונית צור

מההליך הפלילי עצמו שכן הוא אינו מותאם ליכולותיהם ולכן צריכים להחקר בצורה אחרת בגלל מגבלות הגיל, רגישות העבירה, הקרבה לתוקף והחשש מחשיפה.

בנוסף לעבירות מין ואלומות במשפחה נוספו במהלך השנים אוכלוסיות נוספות שנחקרות על-ידי חוקרי ילדים כמו ילדים שנפגעו בידי אחראי, ילדים שהיו עדים לאלימות חמורה בתוך המשפחה, ילדים עדים לרצח, להריגה ולניסיון לרצח. משנת 2007 לאחר שחוקק חוק הליכי חקירה והעדה הוטלה המשימה של חקירת אנשים עם מוגבלות שכלית (בכל גיל) על חוקרי הילדים.

בשנים הראשונות לחוק הגנת ילדים³¹ האחריות להפעלתו הייתה בסמכות המשטרה. בשנת 1984, האחריות לחקירות הועברה לשירות המבחן לנוער. מספר החקירות לשנה הוערך אז בכמאה חקירות בכל הארץ והחקירות בוצעו על-ידי חוקרי ילדים שהיו גם קציני מבחן. במהלך השנים גדל בהדרגה מספר הנחקרים, פותחה התורה המקצועית והתבסס הצורך בתקן יעודי לחקירות ילדים והחלה הפרדה בין תפקיד חוקר הילדים לתפקיד קצין המבחן. בשנת

השירות לחקירות ילדים וחקירות מיוחדות אחראי לחקירתם של ילדים עד גיל 14 ושל אנשים עם מוגבלות שכלית בהליך הפלילי. המשימה של החוקרים היא הנגשת החקירה והליך ההעדה בבית המשפט לאוכלוסיות הנחקרות. בשנת 2015 נחקרו בשירות 10,727 ילדים עד גיל 14, ביניהם 2,754 נפגעי עבירות מין, 6,899 נפגעי אלימות (חסרי ישע), 211 חשודים וכ-863 עדים. כן בוצעו 1,027 חקירות מיוחדות. השירות נועד לתת מענה לצרכים המיוחדים של ילדים בהליך הפלילי, צרכים בהם הכיר המחוקק כבר בשנת 1955, בחוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים)³⁰. על חוקרי הילדים מוטלת האחריות לערוך חקירה, לתעד אותה בוידאו, לסכם אותה, להעריך את מהימנות העדות ולהעביר את החומרים למשטרה, שמצדה ממשיכה לאסוף ראיות ולבסוף מחליטה אם התיק יגיע לפרקליטות ואם יוגש כתב אישום. חוקר הילדים צריך גם להעריך את יכולת הילד להעיד במידה שהתיק יגיע לבית המשפט ואף להעיד במקומו אם הוא ימצא לא מתאים לעדות.

בבסיס השירות, ההבנה שילדים המעורבים בהליך הפלילי עלולים להפגע פעם נוספת

31 החוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים) התשט"ו-1955.

30 החוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים) התשט"ו-1955.

המדריך מציג אסטרטגיות לדליית מידע המעודדות הזכרות חופשית - דליית המידע על האירוע מהזכרון האישי של הילדים מבלי שנכוון אותם, נתערב בזכרון שלהם ונזהם את החקירה. ניתן להגיע לכך באמצעות שאלות פתוחות שמעודדות את הילד להזכר באופן חופשי - "ספר לי כל מה שקרה לך", ולא בשאלה מנחה כגון "נכון שאבא הרביץ לך". מחקרים מראים שתשאלו פתוח נותן מידע אמין, מפורט ומדויק פי שלוש.

ילדים מסוגלים להיות עדים מהימנים וטובים, אבל זה תלוי באופן התשאלו שלהם. אם מישהו שואל אותם בצורה בלתי נכונה, בצורה מכוונת, יש חשש שהילד יאמץ לזכרונו פרטים ששמע מהשואל, ולא מהחוויה שלו, והזיכרון יזדהם. תשובות קצרות של כן ולא לא מספיקות לנו כדי להבין מה קרה.

בחלק הראשון של מדריך החקירה אנחנו בונים אמון עם הילד, מציגים את עצמנו, אומרים מה התפקיד שלנו ומדברים עם הילד על דברים שלא קשורים לפגיעה. השיחה על נושאים נייטרלים מעולמו של הילד אמורה גם לאמן את הילד לצורת התשאלו שלנו, משום שילדים לא רגילים לתשאלו פתוח, ללא שאלות מכוונות. חלק זה מאפשר לחוקר גם להתרשם מיכולותיו של הילד וממצבו הרגשי ולהתאים אליהם את השאלות.

בחלק המהותי של החקירה החוקר מפעיל, באופן מדורג, אסטרטגיות שונות לקבלת תיאור מפורט וקוהרנטי של הפגיעה. לאחר קבלת תיאור האירוע במלל חופשי מתחילתו ועד סופו נבקש ממנו לספר הכל על האירוע עצמו, ורק לאחר מיצוי התשאלו הפתוח - ובמידה ועדיין חסרים פרטי מידע מרכזיים - יעבור החוקר לשאלות ישירות.

בין האסטרטגיות העומדות בפני החוקר מופעל גם תשאלו המתייחס למקטעים של הארוע

הוקמו יחידות לחקירות ילדים בתוך שרות המבחן ורק בשנת 2014 הוקם השירות לחקירות ילדים וחקירות מיוחדות כגוף נפרד ועצמאי. היום עובדים בארץ מאה חוקרי ילדים. משרדי השרות המחולקים לארבעה מחוזות הפרוסים בכל הארץ.

בנוסף, החוקרים פועלים גם במסגרת מרכזי הגנה, המאגדים תחת קורת גג אחת את כל אנשי המקצוע שעוסקים בפגיעות פיזיות ומיניות בילדים. ששה מרכזים כאלו פועלים כיום: הוותיק מבניהם הוא מרכז ההגנה בירושלים, אך יש מרכזים גם בתל השומר, בבאר שבע, באשקלון, בנצרת ובחיפה, ושני מרכזים נוספים בתהליכי הקמה בצפת ובנתניה. למקומות אלו יכולים להגיע הורים וילדים כדי להגיש תלונה או להתייעצות. חוקרת הנוער של המשטרה מקבלת את התלונה, עו"סים לחוק הנוער מלווים את התהליך, תומכים ומסייעים להורים, וחוקרי ילדים, שמבצעים את החקירה. צוות המרכז כולל גם פרקליט מלווה, רופא ואם בית. כשכל הגורמים יושבים יחד, העבודה מתבצעת בצורה טובה יותר עבור הילדים.

מדריך החקירה

עדותו של ילד שניתנה לחוקר ילדים מהווה עדות קבילה בבית המשפט לכן יש צורך להביאה בצורה הנכונה והמדויקת שתסייע לבית המשפט להגיע לחקר האמת. כלי העבודה המרכזי של חוקרי הילדים, המסייע להם בגביית העדות ומסייע לילדים לתת עדות רחבה ומפורטת ככל הניתן על הפגיעה שחווה הוא מדריך החקירה, שהינו פרוטוקול חצי מובנה. הכלי הינו פרי מחקרים ופותח בשיתוף פרופסור אירית הרשקוביץ מאוניברסיטת חיפה, משרד הבריאות האמריקאי ושירות חקירות ילדים בישראל.

שלו. אם הילד מסרב לשתף פעולה כבר בתחילת הקשר, בשיחה על נושאים נייטרלים מעולמו, אנחנו מבינים כי אין טעם להמשיך את החקירה לעת עתה ואנחנו מסבירים לילד כי נחזור אליו בפעם אחרת. הפרוטוקול ברור – ילדים שלא חושפים בשלב הראשוני זוכים לחקירות חוזרות.

בעבר, לפני שעברתי לניהול, חקרתי ילדה בת 9 בחשד שאביה החורג פגע בה מינית. במפגשנו הראשון, הילדה הכחישה שקרה משהו, אבל מידע וראיות נוספות הצביעו בבירור על כך שהילדה נפגעה. אחרי שבוע נפגשתי עם הילדה פעם נוספת, בבית הספר, ואמרת לי שאני מאד דואגת לה ולכן מגיעה אליה פעם נוספת. בחקירה השנייה היא אמרה: "אל תדאגי לי, אני מסתדרת". היא כבר לא הכחישה שקרה, אבל היא אמרה שהיא מסתדרת ולא חשפה. כשבאתי אליה פעם שלישית היא חשפה פגיעה מינית מתמשכת מאד קשה על-ידי האב החורג.

בעבר, היה ברור אינטואיטיבית שיש ילדים שחקירה אחת אינה מספיקה והם זקוקים למספר חקירות והדבר אושש עם השנים והמחקרים שערכנו. תוספת התקנים לחוקרי ילדים והגידול במצבת כח האדם בתחום אפשרה את המעבר לאסטרטגיה של חקירות חוזרות, ואנו מקווים שהדבר יגדיל את אחוזי החשיפה.

במצבים מסוימים כשילדים מתנגדים לחשוף ויש ראיות שהתקבלו בחקירות משטרה, נעמת אותם עם הראיות ברגישות ובהתאם למצבו הרגשי של הילד ולרמת הסכנה בה הוא נמצא. לעתים, העימות יוביל לחשיפה. כשילד לא חושף לא ניתן לומר שהאירוע לא קרה, אלא רק שהילד לא חשף את האירוע וניתן להבין זאת על רקע החשש שלו מפירוק המשפחה או בשל איומים וכד'. כשילד מסרב לחשוף או מתקשה לחשוף למרות כל מאמצי החקירה, חוזרת המשימה אל המשטרה שנדרשת להמשיך ולחפש ראיות נוספות.

עליהם סיפר הילד ו"זום" – הרחבה על פרטים שהזכיר. נבקש מהילד לתאר כל מקטע ולאחריו נבקש שירחיב, לדוגמה אם הילד אומר שאבא הרביץ לו עם חגורה, נעשה זום על החגורה ונבקש שהילד ירחיב על החגורה ויספר עליה.

לא חריג שילד פורץ בבכי במהלך החקירה, ובמקרה כזה אנחנו תומכים בו ומבצעים הערכה לגבי מצב הילד – יכול להיות שהוא יאסוף את עצמו ויתגבר, אבל יכול להיות שמצבו הרגשי מאד קשה והמשך החקירה עלול לפגוע בו. במקרה כזה, נעצור את החקירה ונבדוק מאוחר יותר אם ניתן להמשיך אותה. אחת הסיבות שהחקירות הוטלו על חוקרי ילדים שאינם שוטרים היא כי אנחנו רואים לנגד עינינו קודם כל את טובת הילד, ואחר כך את טובת החקירה, ומנסים לאזן בין השניים.

חשיפה

30% מהילדים אינם חושפים בחקירה את שקרה להם. הקושי לחשוף ולספר על הפגיעה שחוו נובע מסיבות שונות. חלק מהילדים מתביישים לספר ואף רואים עצמם אחראים לפגיעה, חלק חוששים שלא יאמינו להם. לא כל הילדים מגיעים לחקירה מיוזמתם, ולעתים החקירה נפתחת בעקבות צד שלישי שנתקל בסימנים מחשידים ופונה למשטרה. כשהילד מגיע לחקירה הוא מודע לעיתים למחיר שהוא ומשפחתו עלולים לשלם ולכן יתנגד ויתקשה לחשוף. ככל שהפוגע יותר קרוב לילד, כך הנכונות לחשוף יורדת.

בעקבות הבנה זו ומחקרים שנעשו עודכן בשנת 2014 מדרך החקירה ונעשה שינוי באסטרטגיית החקירה. המדריך הועשר באסטרטגיות תמיכה לא סוגסטיביות והושם דגש רב יותר על יצירת הקשר של החוקר עם הילד ומתן תמיכה לילד על מנת לנסות ולהתגבר על ההתנגדות והחששות

הערכת המהימנות

"שקיים קושי בהערכת המהימנות" או ש"לא ניתן לקבוע מהימנות" במקרים אלו וגם במקרים שיש בעדות חלקים שמחלישים את העדות, נפרט את הבעיות בעדות הילד ונעריך את המקור לקשיים כמו גם נציין את החלקים שמחזקים את העדות ולא ניתן להתעלם מהם למרות הקושי בהערכת המהימנות.

ילדים צעירים, למשל, נוטים לתת עדויות קצרות עם מלל דל, וקיים לעתים קושי בהערכת המהימנות שלהם. בגלל גילם הצעיר, ההתפתחות השפתית הראשונית שלהם ומוגבלות מונחי הזמן שלהם, אין אצלם מוקדם ומאוחר ויש קפיצות בנרטיב. בהערכת המהימנות נציג את הקושי ונסביר את המוגבלות לאור הגיל הצעיר³². עדות מקוטעת יכולה להנתן גם עקב בעיות בזיכרון וניסיונות הדחקה של הילד, אולם אלו ניתנות לעתים להסבר בהערכת המהימנות. לעומת זאת, סתירות מהותיות שלא ניתן ליישב יובילו אותנו לקושי בקביעת המהימנות. מדובר במשימה מורכבת ולמרות שבסופו של דבר ההכרעה הסופית היא של בית המשפט שבפניו נפרשות כל הראיות ולא רק עדות הילד, חוקרי הילדים מנתחים את העדות בכובד ראש ובמקצועיות תוך מודעים להשלכות הערכתם על הילד, על הגנתו, ועל ההליך המשפטי.

בסוף החקירה על החוקר לסכם את העדות ואת התרשמותו מהילד ולהעריך את מהימנות העדות. הערכת המהימנות היא תורה שלמה שמתבססת על מספר מרכיבים. המרכיב הראשון מתבסס על ניתוח איכות הראיון והמידה בה תשאל הילד היה פתוח. המחקרים שלנו מראים שחוקרי ילדים משיגים, לרוב, תשאל שנותר פתוח ברובו. ככל שתתקבל עדות מפורטת בעקבות תשאל פתוח כך יגבר הסיכוי לקבלת מידע מהימן. מרכיב חשוב נוסף בהערכת המהימנות הוא ניתוח התוכן המתבסס על "השערת אונדויטש" הטוענת שילדים שחוו אירוע יספרו עליו בצורה שונה מילדים שלא חוו את אירוע. צריכים להתקיים מספר קריטריונים שעל פיהם נוכל להגיע להערכת מהימנות טובה ומבוססת. הקריטריונים מתייחסים למאפייני העדות, דוגמת מבנה הגיוני ולוגי של העדות שתאפשר הבנת השתלשלות העניינים. המלל צריך להיות מעוגן בזמן, במקום ובאנשים. המהימנות תהיה חזקה יותר אם יהיו בעדות פרטים ייחודיים שלקוחים מעולמו הפנימי של הילד ויבטאו חוויות אידיוסיןקרטיות.

במכלול השיקולים אנו לוקחים בחשבון גם את דינמיקת הראיון - איך הילד חושף בפנינו ומה המוטיבציות שלו. ילדים עם מוטיבציה נמוכה שבכל זאת חושפים את האירוע בחקירה - הערכת המהימנות שלהם תתחזק יותר מאלו עם מוטיבציה גבוהה לספר. כשילדים מנסים לבטל את חשיבות האירוע ולייחס כוונות אחרות לתוקף (מינימליזציה של האירוע), המהימנות מתחזקת. ניתן לזהות דינמיקות מוכרות של פדופילים ותוקפים בסיפורי העדות, ואלו מהווים נדבכים נוספים בתהליך הערכת המהימנות.

כשאנו מתקשים לקבוע מהימנות אין זה אומר שהילד משקר, לכן ננסח בהערכת המהימנות

³² קבוצת מחקר מטעם השירות לחקירות ילדים עובדת בימים אלו עם ד"ר כרמית כץ באוניברסיטת תל אביב על מנת לפתח כלים לחקירת ילדים צעירים ולהערכת מהימנות מותאמת על פי גיל. קבוצה נוספת עובדת על פרוייקט התת"ח - תקשורת תומכת וחלופית - במסגרתו אנו מפתחים כלי חקירה ומכשירים קליניאיות תקשורת לסייע לחוקרי הילדים בחקירה של ילדים ואנשים שלא מדברים. הפרוייקט נעשה בשיתוף מכון חרוב, אשלים, המשרד לביטחון פנים, משרד המשפטים ומשרתת ישראל.

זיהום חקירה

זיהום חקירה יכול לקרות באופן תמים ולא מכוון בגלל תשאול לא נכון לפני החקירה על-ידי האנשים הקרובים לילד שרוצים את טובתו ומנסים לברר מה קרה לו. הילד עונה לשאלות מכוונות, ועלול לאמץ לזיכרונו מידע שהציעו המבוגרים שתשאלו אותו. האירוע שהוא חושף בפני החוקרים אחר כך נראה כמו אירוע מהימן, אבל יש בו חלקים שאינם מגיעים מהזיכרון האוטנטי שלו. התפקיד של החוקרים הוא לבדוק היכן הזיהום מה מקורו ומה ההשלכות על המהימנות.

במסגרת פרוטוקול החקירה, בודק החוקר עם מי דיבר הילד לאחר הפגיעה בפני מי חשף ומה נאמר לו. בדרך זו ניתן לאתר קטעים שיתכן וזוהמו בחקירה ואפשר להתמודד עם הזיהום.

זיהומים מורכבים וקשים בהרבה מתרחשים כשנעשה ניסיון לנצל את הילד על מנת להעליל על משהו אחר, כמו בסכסוכי גירושין מכווערים. במקרים כאלו הנזק לילדים עצום, ונוכל לזהות בחקירה את המצוקה ואת הקושי של הילד. באירועים בתוך המשפחה נתן לנו החוק סמכות לבצע את החקירה ללא ידיעת ההורים ובמקום ניטרלי, כמו בבתי ספר, בגנים ובקייטנות, על מנת לנטרל השפעות ולחצים שעלולים לפגוע בחקירה.

ילדים על דוכן העדים

על חוקר הילדים להחליט אם לאסור או להתיר את עדות הילד בבית המשפט. החקיקה המתקדמת כאן יצרה החרגה לאיסור על קבלת עדות שמיעה, המאפשרת לחוקר הילדים להעיד במקום הילד במקרים בהם הוא מעריך כי הילד אינו מסוגל להעיד³³. ילד שאושר לו להעיד בבית המשפט על-ידי חוקר הילדים, ילווה על-ידי החוקר במהלך עדותו. בישראל מעט מאד ילדים מעידים בבית המשפט כי בית המשפט נתפס על-ידי אנשי המקצוע, ובצדק, כמקום שאינו מותאם או מונגש לילדים.

עבודת הדוקטורט שלי, בהנחייתה של פרופסור אירית הרשקוביץ מאוניברסיטת חיפה, בחנה את ההשפעה הפסיכולוגית של מתן עדות בבית משפט על ילדים נפגעי עבירות מין³⁴. המחקר מצא כי אם מאתרים את הילדים שמתאימים להליך המשפטי, מתאימים אליהם את תנאי ההעדה בבית המשפט ומתירים להם להעיד, אז העדות לא רק שאינה פוגעת במצבם לאחר המשפט, אלא יכולה אף לסייע לילד בתהליך השיקום שלו. אולם על מנת שילדים יעידו בבית המשפט יש צורך בהרבה מאד שינויים והתאמות:

33 עדות החוקר לא מספיקה להרשעה, ויש צורך בראיות מסייעות, מה שיוצר מגבלות קשות בהליך המשפטי.

34 במחקר השתתפו 184 ילדים שהותרו לעדות על-ידי חוקרי ילדים. מסיבות שונות, חלקם העידו וחלקם לא העידו. בדקנו את ההתמודדות שלהם על דוכן העדים והשוונו את ההסתגלות הפסיכולוגית שלהם זמן קצר לאחר מתן העדות, 4 חודשים לאחר מתן העדות ושנתיים לאחר מתן העדות. הממצאים הצביעו על כך שלא רק שההעדה לא פגעה בילדים שהעידו, לעומת אלו שלא העידו, אלא שבטווח הקצר היא הולידה שיפור מסויים במצבם. ההסתגלות הפסיכולוגית בקבוצת הילדים שלא העידו נפגעה.

1. עדות לאלתר, אפשרית על-פי החקיקה הקיימת אך בהרבה מקרים אינה מיושמת. חוקרי הילדים ממליצים כי ילדים יעידו תוך זמן מוגבל מהחקירה (כ-3 חודשים מזמן החקירה). למרות ההמלצות, לעתים קרובות ההליך המשפט מתמשך ונדחה, וככל שעובר הזמן זיכרון הילדים נפגע וקשה להם הרבה יותר לתת עדות מדויקת בבית המשפט.
 2. יצירת מרחב מותאם לילדים בבית המשפט וצמצום זמן ההמתנה. אנו רואים ילדים שממתנים זמן רב מחוץ לאולם הדיונים על מנת לתת עדות, ומגיעים לדוכן העדים עייפים ומותשים רגשית. העדר מרחב נפרד ומותאם לילדים גורם להם לחוסר נוחות קשה. החוק מעניק לילדים את הזכות להעיד שלא בנוכחות הנאשם, אך לעתים הילדים נתקלים בנאשם במסדרונות בית המשפט, מתמוטטים ומתקשים אחר כך לתת עדות.
 3. מעורבות שופטים בהגנה על הילד המחקר שלנו מראה כי למעורבות של שופטים השפעה קריטית על עדות הילדים ואף על הסתגלותם הרגשית לאחר המשפט. ככל שהשופטים היו מעורבים יותר, כך הילדים חשו יותר בנוח וזה מאד השפיע על יכולתם להעיד.
 4. הגבלת החקירה הנגדית
 - א. הגבלת זמן החקירה הנגדית. ילדים עומדים שעות על גבי שעות על דוכן העדים, ואם יש כמה נאשמים הם נחקרים על-ידי כמה סנגורים. העמידה הממושכת והעיכובים בהליך המשפטי הרסניים לילדים. חקירה נגדית מתמשכת וקשה עלולה לפגוע בילדים. הם יחוו אשמים יותר והתפתחות הזהות שלהם עשויה להפגע.
 - ב. הקפדה על שאלות מותאמות. לעתים קרובות ילדים יענו גם על שאלות שאינם מבינים מבלי לומר שאינם מבינים. החקירה הנגדית בנויה על שאלות סוגסטיביות, מכוונות, איתן קשה מאד לילדים להתמודד. ילדים לא יכולים להתמודד עם שפה משפטית שאינם מכירים ועם שאלות מורכבות בנות שני חלקים, או עם מקבץ של שאלות, והם יענו תמיד על השאלה האחרונה במקבץ. מחקרים מניו זילנד חשפו שאחוז ניכר מהילדים שינו את עדותם במהלך החקירה הנגדית לא משום ששיקרו, אלא משום שהשאלות לא היו מותאמות. על השאלות להיות קצרות, מדויקות ומותאמות לשפתם של הילדים.
- אם יעשו השיפורים וההתאמות על מנת להגן על ילדים בהליך המשפטי, יוכלו חוקרי הילדים להתיר עדות ליותר ילדים. בית המשפט יזכה לשמוע מהילדים הנפגעים בעצמם את מהלך האירוע ולהתרשם באופן בלתי אמצעי מעדות הילד ולעשות צדק. בנוסף, לאור הממצאים על ההשפעה החיובית של מתן עדות בצורה מותאמת על השיקום הפסיכולוגי של ילדים נפגעי תקיפה מינית, יש אינטרס מובהק לאפשר ליותר ילדים להעיד.

הכשרת חוקרי הילדים

יהיו של מקרים קלים יחסית, עם סיכוי נמוך להגיע לדיון בבית המשפט. עבודתם המקצועית תלווה באופן אינטנסיבי על-ידי מדריך ותיק שילווה את המשך הכשרתם. לאחר שנת עבודה ישתלמו בקורס למתקדמים שאמור להשלים את הכשרתם ובתום שנה נוספת הם ישתלמו בקורס לחקירות מיוחדות של אנשים עם מוגבלות שכלית, ובסיומו יקבלו מינוי ממשרד הרווחה לתפקיד חוקר מיוחד.

ההכשרה הארוכה הנדרשת, מחד והשחיקה הרבה במקצוע, מאידך הובילו לצורך במתן תמיכה רגשית לחוקרים על מנת לשמור על החוסן הנפשי שלהם ולמנוע את הנשירה מהתפקיד הקשה. ואכן, החל משנת 2010 הפכה תמיכה רגשית מובנית בעבודת חוקרי הילדים בהנחיית אנשי מקצוע מומחים, לחלק בלתי נפרד מעבודתם של החוקרים. התמיכה כוללת שיחות קבוצתיות וטיפוליים פרטניים, במקרה הצורך. השנה הוכנסו שינויים במערך התמיכה, שודרגה התמיכה בעובדים והוקמו "קבוצות חוסן אישי" שנפגשות בליווי איש מקצוע מדי חודש, כדי להתמודד עם הסוגיות הקשות בהן הם נתקלים במהלך העבודה וההשלכות של התפקיד על החיים האישיים שלהם.

מסלול ההכשרה של חוקרי הילדים ארוך ורב תחומי. חוק ההגנה על ילדים לא מפרט מי יכול להיות חוקר ילדים, אולם המחוקק פירט מי יכול לחקור אנשים עם מוגבלות שכלית³⁵ והגביל את המינוי לעובדים סוציאליים, פסיכולוגים, קרימינולוגים קליניים ואנשי חינוך מיוחד. המועמדים לתפקיד חוקר ילדים וחוקר מיוחד מתקבלים על פי מכרז, המתפרסם בנציבות שירות המדינה. עליהם לעבור מבחנים של הנציבות ושל השירות לחקירות ילדים ולהיבחר על-ידי ועדה. באם יתקבלו, הם יקחו חלק בתוכנית הכשרה ויעברו הכשרה אינטנסיבית בת חודש ימים על-ידי מדריכים ותיקים בחקירות ילדים. בנוסף, הם יתלוו לחוקרי ילדים אחרים, יצפו בחקירות ויתנסו בסימולציות חקירה. באם עברו את הקורס בהצלחה, מינויים עובר לדיון בוועדה המייעצת למינוי חוקרי ילדים, בראשות השופטת גלית מור ויגוצקי, נשיאת בתי המשפט לנוער. הוועדה מעבירה את המלצתה לשר המשפטים, ורק לאחר ששר המשפטים חותם על המינוי יכול החוקר החדש להתחיל לחקור. רוב החקירות הראשונות שיבצעו חוקרים חדשים

35 חוק הליכי חקירה והעדה (התאמה לאנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית), תשס"ו-2005.

סכסוכים דיגיטליים

- צווי איסור פרסום בעולם דיגיטלי ואתגרים באכיפת סעיף 352 לחוק העונשין

ד"ר תהילה אלטשולר

שלו מפרטים את התנאים והטעמים מכוחם ניתן להוציא צו איסור פרסום - אסור, למשל, לפרסם עניינים שנוגעים לקטינים, אסור לפרסם שמות של אנשים שתובעים פיצויים על נזקי גוף, אסור לפרסם פרטי דיונים שמתנהלים בדלתיים סגורות ועוד.

בהקשר של עבירות אלימות מינית, התשתית לבקשת צווי איסור פרסום מכוח סעיף 70 לחוק בית המשפט מגיע מסעיפים בתוך חוק העונשין. לפי סעיף 70 לחוק בתי המשפט, אסור לפרסם שמות של מתלוננים או ניזוקים בבית המשפט בשל עבירות לפי סעיפים 345-358 דהיינו, עבירות מין. סעיף 352 לחוק העונשין, ספציפית, קובע כי "המפרסם ברבים שמו של אדם או של כל דבר שיש בו כדי לזהות אדם כמי שנפגע בעבירה או כמי שהתלונן כי הוא נפגע בעבירה על פי סימן זה, בין עם על ידי כלל הציבור ובין על ידי סביבתו הקרובה, או לרמוז על זיהויו כאמור, בין באמצעות פרסום של קולו, דמותו, כולה או חלקה, סביבתו או דמויות הקרובות לו, ובין בדרך אחרת, דינו - מאסר שנה". החריג לסעיף קובע כי "לא ישא אדם באחריות פלילית לפי סעיף קטן (א) אם האדם ששמו או זהותו פורסמו כאמור נתן את הסכמתו לפרסום, בפני בית משפט או אם בית משפט התיר את הפרסום מטעמים מיוחדים

תוך 48 שעות החלו מלחשות השמועות ברשתות החברתיות כי "הזמר המפורסם" שנעצר בחשד לבעילה אסורה של קטינות הוא לא אחר מאשר אייל גולן. בעוד אתרי החדשות עדיין משתמשים בשמות קוד ורמיזות, האזרח מהרחוב הדיגיטלי כבר ידע מי מעורב בפרשה, וצו איסור הפרסום הפך לבדיחה. אף שמקובל לחשוב שהפרת צווי איסור פרסום יוצרת סוג של "שיימינג ציבורי", עוזרת לבייש נאשמים ופועלת נגדם, חוקרי הרשתות החברתיות מבינים היום שחשיפה יכולה ללכת לכיוון יצירת סנטימנט חיובי או שלילי כלפי מי ששמו, פרטיו האישיים או פרטים הנוגעים למעשיו נחשפו. לכן מי שרוצה להגן על קורבנות של מעשי עבירה או על מתלוננות צריך לקחת בחשבון שחשיפה של שמות - גם שמות של פוגעים - עשויה לגרום לתגובה ציבורית לא צפויה ועוצמתית.

סעיף 70 לחוק בתי המשפט וצווי איסור פרסום בעולם דיגיטלי

רוב צווי איסור הפרסום בישראל נגזרים מסעיף 70 לחוק בתי המשפט, תשמ"ד-1984, החוק שקובע את סדרי הדין בבתי המשפט בישראל. סעיף 70 קובע את איסורי הפרסום על תוכן הדיונים בבתי המשפט, ותתי הסעיפים הרבים

המידע, הויראליות שלו והיכולת לשתף ולהפיץ אותו. על בתי המשפט להבין את הקושי במתן צו איסור פרסום לטווח ארוך, וכדאי לשקול את הקמתן של מחלקות לסכסוכי מידע בתוך בתי המשפט, שיעסקו בצווי איסור פרסום, צנזורה, סכסוכים פרטיים וכל הנושאים הנוגעים לפרסום מידע. הצורך במחלקות כאלה, שישקפו מומחיות ייחודית, נובע מכך שהמהירות והתפוצה בה ניתן לעשות היום שימוש לרעה במידע, לא תואמות את הפרדיגמות עליהן מבוסס סעיף 70 לחוק בתי המשפט.

חוסר במדיניות אכיפה של סעיף 352 לחוק העונשין

אם עד עתה דיברנו על אכיפת צווי איסור פרסום, כדאי להקדיש כמה מילים לקורבנות. העולם הדיגיטלי מהווה אתגר אדיר ליכולת לשמור על אנונימיות של נפגעות ונפגעים, אולם למרות הפרות חוזרות ונשנות, אין מדיניות אכיפה טובה של סעיף 352 לחוק העונשין. הסעיף לא על הסדר, ורק במקרים מעטים מאד מגישה הפרקליטות כתבי אישום בגין פרסום פרטים של קורבנות עבירות מין. הדבר מהווה חלק מתת אכיפה מערכתית של העבירות מגבילות הביטוי - הסתה לגזענות, אלימות וגו' - שנובעת מרתיעה משימוש בכלי הפלילי כדי להגביל את חופש הביטוי.

באופן מעניין, בפסיקה הישראלית אנו פוגשים את סעיף 352 דווקא כחלק מאכיפה פרטית, במסגרת ניסיונות אזרחיים לקבל פיצויים. במקרה של אורלי אינס-קינג נגד יואב יצחק ואתר החדשות news 1, תבעה אינס פיצויים על סמך הפרת חובה חקוקה בטענה שהיא נפגעת עבירות מין והם פרסמו דברים אסורים עליה. במקרה אחר, פלונית נגד המכון הישראלי לדמוקרטיה (ת"א 09-162975), עיתונאית שעסקה בהטרדות מיניות כלפי עיתונאיות

שיירשמו". עם זאת, ככלל, יש הבנה במדינת ישראל שהדיונים בעבירות מין מתנהלים בדלתיים סגורות וכי לא מפרסמים דברים שנוגעים לחקירות או לדיונים בבתי המשפט בנושאים אלה.

אולם על מנת שחומרים שחל עליהם איסור פרסום יזכו, בכל זאת, לפרסום נרחב, צריך בעולם הדיגיטלי של היום, רק אדם אחד עם חיבור לאינטרנט. בעולם הישן צווי איסור פרסום נשלחו בפקס לכל מערכות התקשורת - רדיו, טלוויזיה ועיתונים - וכולם כיבדו אותו, או שהיו מוכנים לשאת באפשרות שיוגש נגדם כתב אישום בעוון בזיון בית המשפט. מסיבה זו ראינו בעבר צווי איסור פרסום שניתנים לתקופות ממושכות ואפילו בלתי מוגבלות, וכן צווי איסור פרסום שהוטלו על צו איסור הפרסום, והמידע לא דלף החוצה.

לאורך השנים הדיון ביחס לצווי איסור פרסום סבב סביב החשש כי הם מחזקים את החזקים. בעלי שררה עם עורכי דין טובים והרבה כסף דאגו להוציא צווי איסור פרסום וגם לאיים באופן פרטי על המערכות כדי למנוע הדלפות. צווי איסור פרסום מכוח הגנת הפרטיות הם דברים שאנשים עם כסף ושררה נוטים לבקש, לקבל ולהשתמש בכלי הזה במיומנות.

בעידן הדיגיטלי מסתמן כי צו איסור פרסום שניתן ליותר מ-24 שעות הופך מהר מאד לפארכה. די בטובקב אחז, הודעת ווטסאפ לקבוצה מרובת משתתפים, פוסט עם כמה שיתופים, בלוגר שיושב מחוץ לישראל - וכל הפרטים נחשפים. שופט שנותן היום צו איסור פרסום לשבועיים, בלי להבין שהצו יהפוך לפארכה תוך 24 שעות, הוא שופט בעל הבנה דיגיטלית ברמה נמוכה. שופטים יכולים להיות שופטים פליליים מצויינים, ואפילו כאלו שיטפלו ברגישות ובתבונה בעבירות אלימות מינית, אולם הם לא תמיד מבינים את עולם תפוצת

פוסט, ציוץ או טוקבק, ואנחנו יודעים גם מי שיתף אותו. עיתונאי שפרסם בקור רוח פוסט ובו פרטים מזהים של נפגעת אינו שקול לילדה בת 15 ששיתפה את הפוסט בפייסבוק, ועל מנת לאכוף את הסעיף בצורה יעילה והוגנת יש ליצור מדרגי חומרה שישקפו את המציאות הזו. המדיניות המעורפלת כיום יוצרת מצב מגוחך בו נושא מגיע לשיח הציבורי ואז הפרקליטות נחפזת להגיש כתבי אישום נגד ילדות בנות 14 עם חיבור לרשת. יש צורך במדיניות אכיפה רציפה, שקולה ומדרגת.

כל זאת, כמובן, במקביל לאחריות המוטלת על המדינה ועל ארגוני החברה האזרחית – לחנך את הציבור לגבי דרכי השימוש ברשת.

הדלפות מתוך גורמי האכיפה

בנוסף לסעיף 70 לחוק בתי המשפט וסעיף 352 לחוק העונשין, ישנם כללים נוספים העוסקים בסודיות מידע – ביניהם פקודות המטה הארצי. הפקודה "מסמך שנעשה במשטרה – קביעת סוג ביטחון, סוג אמון והכללים לשמירה על סודיות תוכן המסמך", עוסקת בכל המסמכים שמכילים במשטרה בכל מסגרות פעילותה. החובה לסווג מסמך מבוססת על הגדרה של נזק, ובהקשר שלנו – הנזק לפרטיות ולצנעת חייו של אדם מהציבור. על שוטר להחליט, בעת הכנת מסמך, אם המסמך שמור (משמע, חשיפתו תגרום נזק), סודי (נזק חמור), סודי ביותר (נזק חמור וממושך) וסוד מיוחד (נזק חמור מאד וממושך). בכל הנוגע לצנעת חייהם של נפגעות ונפגעי עבירות מין, ברור שחשיפה תגרום נזק חמור וממושך.

אולם מה קורה כשהמשטרה מדליפה את החומרים הללו? כמובן, לא הדלפה שתכליתה קידום חקירה או איתור חשודים, אלא הדלפה שתכליתה קידום עצמי של המדליף? לעיתים קרובות נראה בתקשורת חומרים שברור

סיפרה לאתר "העין השביעית" על חלק מההטרדות שחוותה והם פרסמו את החומר. היא תבעה אותם על הפרסום וביקשה פיצויים מכוח הפרת חובה חקוקה. המקרים הללו רק מדגישים את העדר האכיפה של סעיף 352 – הנשים הללו פונות לאכיפה פרטית כדי לחפש פיצויים על כך שפורסמו פרטים אסורים לפרסום עליהן.

מעבר למחיר חברתי כבד שבקיומו של סעיף בחוק העונשין שאינו נאכף, נוצרה כאן מערכת שבה יד ימין מפריעה ליד שמאל. מצד אחד, אכיפה נמרצת של עבירות אלימות מינית ומצד שני, היעדר האכיפה של סעיף 352 הופך לחסם משמעותי ביותר מפני הגשת תלונות בעבירות מין – החשש שפרטי הנפגעים יפורסמו ואיש לא יתן על כך את הדין. אין לצפות לשינוי בעניין כל עוד קיימת מדיניות של תת אכיפה לסעיף 352.

מעבר לחוסר ההבנה בקרב רשויות האכיפה ובתי המשפט באשר לעוצמה ולמהירות של פיזור המידע, אפשר לראות גם קהות רגשית בקרב הציבור הרחב בכל הנוגע להפצה דיגיטלית של חומרים פוגעניים. מחקרים פסיכולוגיים מראים כי כאשר אנשים ניצבים מול "מכונה" – מחשב אישי, טאבלט או סמארטפון – הם מרשים לעצמם לחלוק פרטי מידע, הן על עצמם והן ביחס לאחרים, שלא היו חולקים בשיחה פנים מול פנים. מדובר על פרטים אישיים וחושפניים, על דעות קיצוניות ואלימות, וגם – על שיתוף קל וחסר מחשבה של מידע העשוי לפגוע בצד שלישי – כגון פרסום שמות נפגעים.

נדרשת כאן מדיניות אכיפה טובה יותר שלא נרתעת מהגשת כתבי אישום מחד, ומייצרת מדרגים של חומרה מאידך. העולם הדיגיטלי מאפשר לנטר בקלות את תפוצת המידע, ואנחנו יודעים לרוב בדיוק מי היה המקור למידע המודלף – מי היה הראשון שפרסם

למעשה, אנו יושבים על קרניה של הדילמה הבאה: מצד אחד, מבקשים עיתונאים להתניע תהליכים ציבוריים של סלידה ממטרידים ופוגעים, בייחוד כאשר הם אנשי ציבור. מצד שני, עצם הפרסום יכול להרתיע מתלוננות עתידיות. בסופו של חשבון, הכללים הקיימים מאזנים בין שני הצדדים באופן סביר. העובדה שהם אינם נאכפים היא הבעייתית.

סיכום

העולם הדיגיטלי מייצר אתגרים קשים בכל הנוגע לעבירות מידע, ונדרשת לפיכך עבודה מערכתית בכמה מישורים:

- יש להכשיר את השופטים להבין את האתגרים הדיגיטליים ואת ההשלכות המהירות של עוצמת הפצת המידע ברשת. בפרט, בנושא מתן צווי איסור פרסום לתקופות זמן ארוכות מדי.
- יש לחנך את הקהל בנושא הפצה דיגיטלית של חומרים, לצד היבטים אחרים של שימוש במידע.
- יש לראות באכיפה טובה יותר של איסור ההדלפות מתוך המשטרה את אחד האתגרים המרכזיים בהם יש לטפל.
- יש לייצר מדיניות אכיפה ביחס לסעיף 352 לחוק העונשין, לא להירתע מהגשת כתבי אישום ובד בבד ליצור מדרגים של חומרה באכיפה.
- יש להמשיך ולהטמיע את כללי האתיקה העיתונאית וכן את הקוד האתי הספציפי לסיקור עבירות מין בתקשורת, וזאת כדי לסייע לעיתונאים להפנים את עוצמת הפגיעה החוזרת בנפגעים שגורר סיקור עיתונאי חודרני ולא אחראי.
- מהגיעו מתוך המשטרה, ואף שאיננו יודעים מה היתה בדיוק הסיבה לדליפתם לתקשורת, רובם לא יצאו מהמשטרה על מנת לקדם חקירה. הדוגמה הבולטת לכך השנה היתה הדלפת פרטי השיחה שניהלה מי שטענה שהותקפה על ידי השר לשעבר סילבן שלום ופרסומם בצורה מפורטת ופלסטית בעיתון הארץ. קיימת בעיה קשה ביותר של שוטרים שעוברים הן על החוק והן על פקודות המטה הכללי. איני יודעת מתי היתה הפעם האחרונה בה הורשע והורחק שוטר מהמשטרה בגין פרסום ללא היתר ושלא כדין של חומר שפוגע בפרטיות ובצנעת החיים של מתלוננת או מתלונן בעבירת מין. בוודאי שאין מדובר באכיפה משמעותית שמשמעותה התמודדות עם נוהג מחריד זה.
- הצגת ראיות גולמיות בתקשורת, עוד בטרם הוגש כתב אישום, היא תופעה שמרגיזה את בתי המשפט. בפסק הדין בתיק חיים רמון נכתב "נחצו פה כל הקווים האדומים, ראיות מתיק המוצגים, לרבות הצילומים, פורסמו לפני שבית המשפט אמר את דברו, זה נותן תחושה שהמשפט מתנהל בתקשורת ולא בבית המשפט". בפרשת קצב נכתב "ראיות מקומן להישמע לראשונה בד' אמות בית משפט, וכאן נשמעו מקצת הראיות זמן רב בטרם החל ההליך השיפוטי", וכן נכתב כי מדובר ב"משפט שדה שנערך בבית המשפט של התקשורת". בצדק, בתי המשפט עסוקים בהגנה על האינטרס הציבורי מפני זיהום ההליך המשפטי. ואולם, האינטרס החשוב לא פחות הוא זה שבעצם הנכונות לפנות לרשויות להתלונן.
- הדלפות, הן של חומרי חקירה והן של שיחות פרלימינריות (מקדימות), מן המשטרה, בייחוד כאלה שבגינן נוצר בפועל מצב שבו סביבתו הקרובה של נפגע יכולה לזהותו - מנוגדות לחוק הגנת הפרטיות, לסעיף 352 לחוק העונשין ולנהלי העבודה של המשטרה ובכל זאת הן תופעה נפוצה.

היא במקרה הזה צביעות לשמה, כי היא יוצרת אולי הישג לטווח הקצר, אבל הנזק שנוצר בטווח הארוך גדול מאוד.

בגלל שיש שוטרים שעוברים על החוק ובגלל חוסר האכיפה של סעיף 352, הטענה שלנו היא טענה במישור האתי כלפי התקשורת - יש לאזן את זכות הציבור לדעת ואת הרצון ליצור שינוי חברתי מול האינטרסים של הנפגעות - אך למעשה, השיקול לא אמור בכלל להיות בידי התקשורת.

כל זאת בהתבסס על הנחת היסוד כי אי אפשר לעודד להתלונן על עבירות אלימות מינית כל עוד פרטיותן וצנעת חייהן של המתלוננות לא זוכות להגנה. ככל שהדברים יהיו יותר פרוצים, כך נראה ירידה במוטיבציה לדווח על עבירות מין. בשוטרים מושחתים צריך לטפל, אבל לעיתים גם התקשורת מנצלת לרעה את השחיתות המשטרית. ההתהדרות של התקשורת בכך שחשיפת פרשיות של הטרדות מיניות מייצרת שינוי חברתי וניקוי אורוות,

זֶה הַזְמַן לְהִבְחִין בַּפְּרָטִים
 וְלִרְאוֹת אֶת כָּל הַתְּמוּנָה
 לְפָרֵשׁ פְּנֵימִים
 גַּם אִם הַחֹחַן מְדַשְׁדֵּשׁ בְּאֲדָמָה
 לְזַחַל סִתּוּף הַנֶּשֶׁל
 וּלְהַפְּנִים אֶת שְׁקִיעוֹת הָאֶתְמוֹל
 לְהִתְפַּרֵּק
 וּלְהִבְנוֹת מִחֻדָּשׁ
 מִבְּלִי לְפָרֵק אֶת הָעֵל

(מתוך שיריה של חגית ורדי, שורדת גילוי עריות)

“מעשה בשמיכת טלאים”

על התפתחותן של עבירות המין בישראל -
 התבוננות רטרוספקטיבית

עו"ד ליאת קליין

ובלבול גדול בנפש האדם. היא מחריבה ומפלגת. אם מצרפים לזה את העובדה שהיא לרוב נעשית בין שני אנשים, בחדרי חדרים ובאין רואה, הרי שהקושי לתרגם את שפת הפגיעה לרף הראייתי הגבוה הדרוש לצורך ניהול הליך פלילי, מקשה עד מאוד על היכולת להשיג לתופעה טיפול משפטי הולם. ואכן, ניתן לומר כי עבירות המין מסמלות את הביטוי החריף ביותר לאותו פער בין השפה המשפטית לשפה הטיפולית, והן מאתגרות, כל פעם מחדש, את הגבולות שבין משפט וטיפול, בין שפת החוק לשפת הרוך.

עבירות המין עצמן, ירושה לא מוצלחת במיוחד מהחוק המנדטורי, מוסדרות כאמור בסימן ה' לחוק העונשין והן בנויות טלאי על טלאי. וממש כמו התודעה הציבורית ביחסה אל עבירות

חוק העונשין, עמוד התווך המוסרי של החברה הישראלית, המגדיר את הלכות האסור והמותר בישראל, הוא עמוק ורחב. סוגי העבירות בו רבים, שלל הערכים המוגנים בו מגוונים גם הם, ובבסיס כולם – שיקול עונשי אחד – תורת הגמול. אכן, נבכיו של חוק העונשין – תהום רבה. אך נדמה כי המסובך מכולם הוא סימן ה' לחוק, הסימן המגדיר את עבירות המין בישראל. עבירות המין ייחודיות הן, על כך אין חולק. הן מיוחדות במבנה המשפטי שלהן, בקשיים המשפטיים והראייתיים שהן מייצרות, אך הן מיוחדות בעיקר בשל כך שפגיעה מינית, כשלעצמה, היא תופעה מורכבת.

פגיעה מינית, שמשמעותה פלישה אל המקום האינטימי ביותר וחילולו, מייצרת כאוס עמוק

חוק סדר הדין הפלילי. שינויים אלו, הנוגעים, למשל, באיסור לחקור על עבר מיני או על התייחסות לנזקים שנגרמו לו כחלק משיקולי הענישה, השפיעו גם הם על אופן ניהול תיקי עבירות המין. שינויים מהותיים יותר נוגעים, למשל, לאותו תיקון דרמטי על ביטול דרישת הסיוע, כך שכיום ניתן להרשיע על סמך עדות יחידה בעבירות מין כשבצידה תוספת ראייתית מסוימת. זאת כיוון שבעבירות מין קשה למצוא ראיות פורנזיות או ממצאים חפציים שיכולים לאשש קיומה של עבירה (בשונה מעבירות רצח, למשל), שכן מדובר בעבירות שבוצעו במחשכים, בנוכחות שני אנשים ובאין רואה. לכן, באין ברירה אחרת, היה צריך לוותר על דרישת הסיוע.

שינויים מבניים נוספים עליהם ניתן להצביע, נוגעים לזליגה של ידע מקצועי מתחום הטיפול לתוך השיח הפלילי, שסייעו למערכת המשפטית לצמצם את הפער בידע המקצועי ולקרב את ההחלטות השיפוטיות למציאות כפי שהיא בפועל וכפי שהיא מוכרת בשדה המקצועי. כך, למשל, בתי המשפט הכירו בכך כי דוגמאות נפוצות המתקבלות במקרים רבים של פגיעה מינית, ואשר עשויות להראות, לכאורה, כתומכות בגרסת החשוד, כגון הישארות במחיצת התוקף או שיהוי בדיווח על הפגיעה במשך זמן רב, לא זו בלבד שהן לגיטימיות במקרה של פגיעה, אלא עשויות להיות בעצמן בבחינת הוכחה לקיומה של טראומה. ואכן, בזכות אותה הכרה בידע המקצועי המיוחד הנוגע לעבירות המין והיכרות עם עולם התוכן של הפגיעה, הצליחה המערכת המשפטית לצמצם, ולו במעט, את אותה הטייה בחקר האמת שממנה סבלה המערכת המשפטית במשך שנים רבות. כל אלו מלמדים כי לא רק סדרי הדין עברו שינויים משמעותיים, אלא גם ההכרה במאפיינים הפוסט טראומטיים של הפגיעה שהפכו להיות חלק בלתי נפרד מהידע

המין, גם הן מתקדמות עם הזמן, אבל הרבה יותר מדי לאט.

למעשה, סיפור התפתחותן של עבירות המין, בחקיקה ובפסיקה, מספרות גם את סיפורה של החברה בישראל ומסעה המפותל ביחסה לתופעת האלימות המינית. תופעה, כך חשוב להדגיש, שהינה אחת השכיחות ביותר בשיח המשפטי-חברתי. למעשה, כמעט קשה לדבר היום על תופעות קצה חברתיות שלא קשורות בטבורן לפגיעה מינית וניתן לומר כי פגיעה מינית היא לא רק רעה חולה בפני עצמה, אלא גם מייצרת קשת של סימפטומים והשלכות חברתיות נרחבות הגובות מחירים כלכליים וחברתיים ניכרים. כך לגבי הקשר הברור בין פגיעה מינית והתמכרויות, כך לגבי הפרעות אכילה, זנות, עבריינות ועוד. אלה מסבירים, אולי, מדוע הדיון המשפטי על עבירות מין ועל התפתחותן חשוב כל-כך.

ולעניין עצמו: את הדיון על התפתחות הטיפול המשפטי בעבירות המין בישראל ניתן לחלק, למעשה, לשלוש רמות של שיח. **המרחב הראשון**, עוסק בתהליך ההתפתחות של החקיקה בישראל והשינויים הרבים שנוצרו בשנים האחרונות, הן מבחינת שינוי הגדרת עבירות המין ה"קלאסיות" ובעיקר עבירת האינוס, וכן בתהליך לידתן של עבירות חדשות שלא היו קיימות בספר החוקים ושינו את השיח מקצה לקצה. מרחב זה יעמוד בליבו של המאמר וארחיב עליו בהמשך.

המרחב השני עוסק בכל אותם שינויים שהתפתחו, בחקיקה ובהלכה, ביחס לכללים הראייתיים המיוחדים וסדרי הדין המאפיינים ניהול תיקי עבירות המין. כך, למשל, ניתן לדבר על השינויים המהותיים במעמדם של נפגעי עבירות מין כפועל יוצא מתיקונו של חוק זכויות נפגעי עבירה שנכנס לתוקף בשנת 2001, ולהשפעת יחסי הגומלין בין חוק זה לבין

אזרחיות ועבירות משמעותיות, בדרך למתן פיצוי למתלוננים ויצירת מרחב בטוח, כשנדמה וההליך הפלילי ומטרותיו נועדו למקרים נדירים ושיריים בלבד.

ניתן לומר כי המתח בין שתי מערכות החוקים, ותכליותיהן השונות, מסביר לא מעט מן המורכבות של השיח הציבורי על עבירות המין בישראל. הוויכוח הניטש סביב השאלה האם יש לדבר על רצף אחד של פגיעה מינית, לרבות בדרך של יצירת האחדה בין שתי המערכות לחקיקה אחת, או שיש דווקא מקום להפרדה בין סוגים שונים של פגיעות, הוא דרמטי ומאתגר.

בכל הנוגע להבדל המהותי בין העבירות, צריך לזכור כי בעוד שמרביתן של העבירות המעוגנות בחוק הפלילי עוסקות במעשים מיניים שאינם בהסכמה, החוק למניעת הטרדה מינית לעומת זאת מייצר סט אחר של עבירות ואוסר על סיטואציות מיניות רבות בהן לא נדרש להוכיח העדר הסכמה. זאת, על רקע ההבנה כי ביחסים בהם מעורבים יחסי כוח ופערי מעמדות, לא באמת ניתן לדבר על הסכמה חופשית באמת.

הבנה זו, שהיא אולי החידוש הגדול ביותר שייצר החוק למניעת הטרדה מינית, חלחלה גם לשדה הפלילי ובשנים האחרונות אנו עדים לשינויים רבים שנוגעים להתפתחות המושג הסכמה וליצירת עבירות בהן שאלת ההסכמה כבר איננה המוקד.

עבירת האינוס, כמשל, שבליבה ניצבת סוגיית ההסכמה החופשית, היא העבירה שעברה כמעט הכי הרבה גלגולים. מדובר בעבירה השאובה מהחוק האנגלי, וכמו חברותיה עבירות המין האחרות, היא מוקמה בתחילה בפרק "העבירות כנגד המוסר", דבר מעניין כשלעצמו.

כיום, עבירת האינוס מוגדרת כבעילה של אישה ללא הסכמתה החופשית. בעבר, המציאות משפטית הייתה אחרת לגמרי. כך, למשל,

המשפטי הנוגע לאופן ניהול תיקים ובחינת הראיות בהם.

המרחב השלישי, שבו ניתן להצביע על התפתחות משמעותית, עוסק בכל אותם תיקוני חקיקה של השנים האחרונות הנוגעים למניעת פגיעות חוזרות ויצירת מערך הגנה על נפגעים גם לאחר שבא על סימום ההליך הפלילי. ואכן, אנו עדים ליותר ויותר תיקוני חקיקה העוסקים בפיקוח על עברייני מין, הגנה על נפגעי עבירה גם לאחר שחרורו של הפוגע ממאסר ומניעת העסקת עברייני מין במוסדות בהם שוהים קטינים או חסרי ישע. תיקונים אלו הינם חדשניים ופורצי דרך, ומבטאים את ההכרה כי ייחודיותן של עבירות המין מחייבות כלים נוספים בארגז הטיפול המשפטי, מעבר להליך המשפטי הקלאסי, זאת כדי למנוע עבריינות מין.

כאמור, בכל אחת משלוש הרמות של השיח ניתן להצביע על התפתחות שחלה בשנים האחרונות, עד כדי מהפכה של ממש. ואולם, מבין השינויים, הדיון המרכזי, זה המספר את סיפורה של תרבות עבירות המין בישראל ויחסה של החברה אליהן, שייך למרחב הראשון ולאבולוציה בהליך החקיקה וההתפתחות שחלה בהגדרת עבירות המין.

ואכן, עבירות המין עצמן עברו שינויים רבים, כאלו שעדיין מאתגרים את השיח הציבורי ובוחנים את גבולותיו. כיום, עבירות המין עצמן מוסדרות בשני סטים נפרדים של חקיקה. האחד הוא חוק העונשין, המרכז את העבירות הפליליות. בצידו, ניצב החוק למניעת הטרדה מינית שנחקק בשנת 1998, שהוסיף מימד חדשני לגמרי לתופעת האלימות המינית בישראל והגדיר עבירות נוספות שלא היו קיימות.

בעוד שהעבירות המעוגנות בחוק העונשין חוסות אך ורק תחת המטריה של תורת הענישה הפלילית, מעשי הטרדה המינית, שאמנם הוכרו גם כעבירות פליליות, הם בעיקרם עוולות

הפירוש הכי קרוב לזה המוצע כאן כבר נאמר בפסק דינו המאלף של השופט חשין **בפרשת בארי**³⁶ שעסק במקרה האונס המחריד בקיבוץ שמרת. בכלל, קשה מאוד לדבר על מושג "ההסכמה החופשית" וגלגוליה, מבלי להזכיר את פסק דינו של השופט חשין בפרשה זו. פסק הדין הוא לא רק מופתי, אלא גם מלמד, על הדרך, כמה דברים מופלאים על השיח הפלילי בישראל ומגבלותיו. באותו מקרה מצמרר של אונס קבוצתי בנערה כבת ארבע עשרה, שנחקק עמוק בתודעה הישראלית בעיקר דרך המילים החזקות של להקת מוניקה סקס על החוק היבש שלא נרטב, אפילו לא מדמעה של ילדה, קבע השופט חשין כי לפי המצב החוקי הקיים, עבירת האונס כבר לא דורשת להוכיח התנגדות או הבעת העדר הסכמה. מפסק הדין עולה כי הדרישה להסכמה חופשית מטילה חובה פוזיטיבית על הגבר לחפש את הסכמתה המפורשת של האישה לפני מגע מיני איתה. אם לא ניתן אישור כזה, כך נקבע, מדובר באונס. אם יש ספק – אז אין ספק או כלשון פסק הדין: **"גבר היוזם מגע אישות עם אישה, עליו הנטל לבקש הסכמתה של האישה, ועליו הנטל לקבל הסכמתה. ורק במקום בו הסכימה האישה – באחת מדרכי ההסכמה המקובלות: בין מקובלות על בני-אדם בכלל ובין מקובלות על הגבר והאישה המיוחדים – ניתן לומר כי מעשה האישות נעשה בהסכמתה של האישה. ואם לא נתנה האישה הסכמתה – הסכמה מפורשת או הסכמה במשתמע – יהיה מעשה האישות שלא בהסכמה. במקום בו עולה ספק אם הסכימה האישה למעשה אישות – או אם לא הסכימה – המסקנה חייבת להיות כי מעשה האישות היה שלא בהסכמה, וממילא נעשה "שלא בהסכמתה החופשית" של האישה."**

הנוסח המקורי של עבירת האינוס פתח במילים "הבועל אישה, שאינה אשתו, כנגד רצונה", וכך כל מעשי הכפייה המינית בתוך הנישואים נותרו מחוץ למערך ההגנה המשפטית עד אשר הדבר תוקן, תודה לאל, בשנות השמונים. גם הצורך בהוכחת שימוש בכוח, שהיה בעבר חלק מהגדרת עבירת האינוס עבר מן העולם, וכך נותרנו עם האיסור על בעילת אישה שלא בהסכמתה החופשית. מתחילה, המונח "רצון" הוחלף במונח "הסכמה", מתוך כוונה שלא להתחקות אחר הרצון הפנימי של המתלוננת אלא הסכמה שיש לה ביטויים חיצוניים. הדבר הגיוני במידה רבה במונחים של משפט פלילי, ואולם יש כאן פספוס משמעותי ברמת המסר שאינו מדויק דיו באופן הזה.

במובן זה, ומשתוקן החוק, הפך הדיון המשפטי בעבירות האינוס להתמקד בשאלה המשפטית הסבוכה מהי, אם כן, הסכמה שהיא חופשית ואיך בוחנים אותה מעבר לכל ספק סביר כנדרש בהליך הפלילי. למעשה, מרבית הדיונים כיום בתיקי עבירות מין, נעים סביב שאלת ההסכמה – אם היתה או לא.

אם להתייחס לכוונת המחוקק, הרי שהסכמה שהיא חופשית אמורה לשקף מצב של בחירה חופשית אמיתית, שבה הבעת רצון לקיומם של המעשים המיניים, נעשו מבלי שהופעל לחץ כלשהו, ובמנוטרל מפערי כוחות כלשהם שהשפיעו על הבחירה. המחוקק, שחזקה עליו שלא השחית מילותיו לריק, לא הסתפק בביטוי "הסכמה" כפי שמקובל לחשוב, אלא הוסיף את צמד המילים "שהיא חופשית". צמד מילים, שלטעמי, נועד לקרב אותנו למונח "רצון חופשי", שהוא, כאמור, קצת אחר מ"הסכמה". יחסים בהסכמה אמורים לשקף מפגש רצונות אמיתי כפי שהדגיש המחוקק הישראלי. ואולם, הפסיקות של השנים האחרונות, מלמדות כי אולי יש מקום לריענון ולהבהרה של העניין.

36 ע"פ 5612/92, מדינת ישראל נגד אופיר בארי 31 אה'.

קיים פער קיצוני ומובנה במערכת היחסים - מנטאלי או גילאי - אין באמת הסכמה.

הבנה זו עמדה גם בבסיס היווצרותן של עבירות חדשות בשנים האחרונות שעסקו במערכות יחסים מיניות אסורות, גם אם נעשו בהסכמה.

כאמור, על פי רוב, עבירות המין הפליליות מתאפיינות בהגדרת מעשים שנעשו בהעדר הסכמה. נדירות ביותר הן עבירות הבעילה האסורה שעסקו בעבר בעיקר במעשים מיניים אסורים כלפי קטינים או במצבים של גילוי עריות בתוך המשפחה. והנה, בשנים האחרונות עבירות הבעילה אסורה בהסכמה הולכות ומתרחבות. כך, למשל, נוספה חזקה מפורשת המתייחסת ליחסים אסורים בין מטפל ומטופל (גם על מטפלים מתחום בריאות הנפש ומטפלים פרא-רפואיים) ואיסור על בעילה אסורה בהסכמה במצבים של ניצול תלות וסמכות רוחנית (תיקון שנולד ביזומת האיגוד רק באחרונה, ובעקבות אותם מקרים מצמררים בפרשת גואל רצון³⁷ ובפרשת "הרב מהצפון" שמואשם בעבירות מין תוך ניצול מעמדו הרוחני המיוחד³⁸). תיקונים אלו, יחד עם החידושים שהביא איתנו החוק למניעת הטרדה מינית, הרחיבו את מגוון המקרים בהם קיים איסור סטטוטורי על מעשים מיניים בנסיבות של תלות ומרות, כששאלת ההסכמה הלכה ונדחקה החוצה. כך, לדעתי נוצר פער ברור בין עבירות האינסוס, מעשי הסדום והמעשים המגונים המתארים העדר הסכמה לבין קבוצת עבירות אחרת לגמרי הדנה במערכות יחסים אסורות בהן לא ניתן לדבר על הסכמה חופשית בשל פערי כוחות ומעמדות.

פסק הדין הזה סימן את אחת מאבני הדרך החשובות במאבק המשפטי בעבירות המין. זוהי פסיקה אמיצה ומתקדמת שעד היום לא בטוח כמה חילחלה אל ההבנה הציבורית והמשפטית. מה שבעיקר מעניין הוא שכדי להסביר מהי אותה הסכמה חופשית, ולנמק את הצורך לחייב לחפש הסכמה פוזיטיבית, רץ חשין ודילג היישר לעבר דיני החוזים עד שיצר השוואה, מעוררת הערצה אך גם שאלות, בין ההסכמה הנדרשת כאן להסכמה המפורשת הנדרשת לצורך כריתת חוזה מחייב.

עבר זמן, שופטים כמו חשין ופסיקותיו הליריות קשה למצוא, ועדיין, לא ניתן מספיק משקל להשוואה הזאת שעליה יש לחזור ולדבר, כי היא מעניינת. מעניינת מאוד. היא בעיקר מלמדת, בעיניי, על הצורך לקבוע בדין הפלילי מדדים ברורים יותר, וקלים לבחינה, כמו אלו המתקיימים בשדה האזרחי.

יש להזכיר כי מעבר להתפתחות במונח ההסכמה, חלו שינויים מבניים גם כתוצאה מהוספת מצבים המגדירים אונס סטטוטורי שמשמעותו כי במצבים מסוימים ניתן לדבר על אונס מבלי שנדרש להוכיח העדר הסכמה שכן זו נגזרת של אותם מצבים שמנעו קיומה של הסכמה שהיא חופשית. כך, למשל, כאשר מדובר ביחסי מין עם קטינים מתחת לגיל ההסכמה או כאשר האישה הייתה תחת השפעה של סמים ואלכוהול.

שינויים אלו, כך אני מקווה, מקרבים אותנו, להבנה כי הסכמה חופשית היא לא רק העדר התנגדות. היא בעיקר ניטרול פערי כוחות ולחצים או ניצול המונועים מן ההסכמה להיות באמת חופשית ומרצון. ניתן אמנם להגיד כי לעולם במערכות יחסים בין בני זוג קיים אי שוויון, לחצים ופער בתוך מערכות היחסים. אכן, עבירות המין אינן מנסות להתמודד עם אותו אי-שוויון אלא לקבוע כי במצבים בהם

37 ע"פ 8271/14 אבא גואל בן נתן רצון נ' מדינת ישראל.

38 נגד הרב עזרא שיינברג הוגש כתב אישום בגין עבירות אינסוס, מעשי סדום, מעשים מגונים, שיבוש הליכי משפט, הדחה בחקירה והטרדה מינית. המשפט בעניינו נפתח במרץ 2016.

בעיניי, גם אם נכון לדבר על רצף אחד ברור של פגיעה מינית, הרי שלא ניתן להתייחס לעבירות מסוג אחד באותה דרך בה מתייחסים לעבירות מסוג אחר. לא כי זה לא נכון, ולא כי יש מדרג אמיתי בין המעשים, חומרתן והשלכותיהן, אלא כי לדעתי שם נכנס הקושי של המערכת המשפטית האדברסרית שלנו להכריע, ושם נולד לו הספק, המייצר, לצערנו, כשל אכיפתי חמור במיוחד. לא כל מעשה מיני אסור נתפס כעבירת מין חמורה במיוחד וההשוואה בין המעשים הללו והתבוננות עליהן כמקשה אחת מובילה לסגירת תיקים.

לפיכך, בעיניי, לא ניתן לוותר על חקיקה קונקרטיה ומפורשת של עבירות פרטניות, בצידן של עבירות המין החמורות והרחבות – ולו רק בכדי להתמודד עם הדרישות הפליליות הגבוהות במיוחד.

עם זאת, יש לזכור כי לקביעת מדרג וליצירת עבירות בהן לא נדרש להוכיח העדר הסכמה באותם מצבים מוגדרים, יש מחירים כמובן. רף הענישה על עבירות שנעשו כביכול בהסכמה נמוך הרבה יותר. הגדרות מצמצמות לכאורה של עבירות פרטניות, עשוי, אולי, להקל על ההכרעה השיפוטית ולספק בהירות דרך יצירת שם מפורש להתנהגות העבריינית, אך גם יכול להציגן כקלות יותר, אף שאינן קלות כלל ועיקר מבחינת הנזק שהן מייצרות ומבחינת עוצמת הפגיעה.

ניתן, אולי, להדגים זאת על אותו איסור על מעשים מיניים בהסכמה ביחסי מטפל-מטופל. בעבר, מטפל מניפולטיבי שיצר כפייה מינית אסורה יכול היה להיות מורשע בעבירת האיננס שעונשה 16 שנות מאסר. ואולם, הקושי לבסס העדר הסכמה במצבים כאלו הוא כל-כך גדול שלדעתי מוטב להסתפק באותו איסור על בעילה אסורה בהסכמה שעונשה חמור הרבה פחות, אך היא מטיבה לבטא נכונה את מהות המעשה העברייני ומקלה על הטיפול המשפטי.

יש לציין כי לקבוצת העבירות החדשה צפויים להצטרף תיקונים חדשים, וישנן מספר הצעות תלויות ועומדות נכון להיום. כך, למשל, ניתן להזכיר את הצעת החוק העוסקת בבעילה אסורה בהסכמה במצבים של ניצול קטינים תוך ניצול פערי גילאים ומעמדות שנולדה בעקבות החשדות לכאורה בפרשת הזמר אייל גולן ואביו. התיק בעניינו של גולן נסגר ואביו, שאמנם הורשע, קיבל למצער עונש קל למדי, שהצביע על כשלים הקיימים בחוק כיום, המצדיקים, לשיטתנו, יצירת מערך הגנה רחב יותר על קבוצת הצעירות והצעירים.

תיקונים אלו, ועוד רבים אחרים, מלמדים, כך אני מאמינה, על הצורך ההולך וגובר ביצירת מדרג בין עבירות המין. הכוונה היא ליצירת כמה שיותר הגדרות קונקרטיות ומפורשות של מצבים מיניים אסורים תוך יצירת מדרג ברור ביניהן.

אי אפשר לוותר, בעיניי על עבירות המין הקיימות היום, דוגמת עבירת האיננס ומעשים מגונים, הכוללת בהגדרתן קשת רחבה של מעשים מיניים שנעשו בכפייה. ואולם, יש להבין כי הגדרות רחבות של העבירות (דוגמת עבירת המעשים המגונים אשר שמה בסל אחד מגוון רחב, רחב מדי של מעשים החל ממגע מיני כמעט אגבי ועד להתעללות מינית ממושכת) מקשות, לדעתי, על אפקטיביות הטיפול המשפטי.

הקשיים הראייתיים במקרים האלו, והקו הדק העובר בשאלה הכל-כך מורכבת של שאלת ההסכמה, מאפשר לפוגעים רבים לחמוק מן הדין. הדרקוניות של ההליך הפלילי, יחד עם הדיכוטומיות הקיצונית שלו ושפת ה- "הכל או כלום", זיכוי או הרשעה, מחייבת בעיניי, קביעת מערך חוקי מפורש ומסודר בבירור מה מותר ומה אסור ונותן מענה לכמה שיותר מצבים מפורשים.

ברורה של המותר ובעיקר – של האסור.

זה טוב? זה רע? בעיניי, כיום, זה בלתי נמנע.

התבוננות על הדרך הארוכה שעברה המערכת המשפטית בטיפול בעבירות מין, שכל ניסיון לגעת בה במסגרת מאמר מצומצם כמעט חוטא למורכבותה האדירה, מראה כמה עדין הוא העיסוק בעבירות המין. כמה רגישות והבנה נדרשת לעשייה השיפוטית והמקצועית הנוגעת בעולם תוכן כל-כך סבוך ומורכב. התקדמנו, עם הזמן, ועדיין מדובר באחת התופעות הכי קשות אשר מסרבת בתוקף להעלם מן העולם. אם אנו מאמינים כי יש משמעות לכלי המשפטי, וכי אכיפה והרתעה הן לא מילים גסות, ממש כמו צדק, יש עוד הרבה לתקן. טלאי על טלאי, צעד אחרי צעד. עד שיום אחד זה יקרה, בלי שנרגיש. אני עדיין מחכה.

לסיכום, לדעתי, למרות המחירים של הגדרת מדרג בתוך עבירות המין ויצירת הפרדה ברורה בין מקרה למקרה, ובעיקר בשאלה של מדרג בענישה, הרווח חשוב בעיניי. מתן שם והכרה למצבים מיניים אסורים מפורשים והאפשרות לחסוך התדיינות בשאלות של מהי הסכמה, היא חשובה מאוד.

ככלל, התבוננות על התפתחות הטיפול המשפטי בעבירות המין בישראל מגלה צורך אמיתי ביצירת בהירות רבה ככל הניתן בהגדרת עבירות המין. גם אם עבירות המין כולן, נמצאות על רצף אחד וישר, של ניצול כוח ושליטה באמצעות מעשים מיניים. ההתבוננות המשפטית צריכה לעבור דרך התאמה, מפורשת ככל הניתן, למקרה המתאים. כך ניתן להכווין את המערכת המשפטית ולהתוות דרך חברתית

נייר עמדה

נגישות הנשים הפלסטיניות בישראל לצדק:

המפגש בין האישה הפלסטינית למשטרת ישראל³⁹

נדירה שלהוב-קיבורקיאן⁴⁰

סאידה מוקארי-רינאווי⁴¹

למרות המידע העדכני המועט לגבי נתונים סטטיסטיים המתייחסים לעמים ילידים, המידע הקיים מצביע על אחוז גבוה של גברים ונשים מקבוצה זו שמתייצבים לשימועים בפני המערכת המשפטית. בנוסף, סיכוייהם ליפול קורבן לפשיעה או לבצע פשע גבוהים יותר ביחס לאוכלוסיות אחרות. בארצות הברית למשל, אחוז התושבים הילידים בקרב נפגעי פשעים אלימים הינו כפול משאר האוכלוסייה (BJS Statistics, 2004). בנוסף, בני העמים הילידים נמצאים בסיכון גבוה יותר להעצר וליפול קורבן לאלימות משטרתית, להגשת כתב אישום נגדם ולהרשעה. יתר על כן, תנאי מעצרם והעונשים שהם מקבלים קשים יותר. באוסטרליה, למשל, סיכוי של מבוגר בן העמים הילידיים להעצר הוא פי 14 מאלה של שאר האוכלוסייה (ABS Statistics, 2011; Blagg, 2000).

נגישות נשים פלסטיניות לצדק, במיוחד במסגרת היחסים ביניהן לבין המשטרה, הינה הסוגייה המרכזית בנייר עמדה זה. בעת סקירת חווית הנשים הפלסטיניות והנשים הילידיות עם המשטרה, אנו נוכחים לגלות יחסים סבוכים בין המשטרה, השייכת כמובן לממסד המייצג את הרוב הדומיננטי, לבין צרכי הנשים הילידיות השייכות לקבוצות מודרות.

מחקרים ביקורתיים פמיניסטיים מצביעים על היקלעות הנשים אל תוך מערכת דיכוי מורכבת שחגה סביב שני צירים פטריארכליים, שהינם הציר הפטרנליסטי-הפטריארכלי מחד גיסא, והציר הקולוניאליסטי מאידך גיסא. מערכת זו מייצרת מחדש ומגבירה מגוון הפרות, ותורמת להמשך ההדרה והדיכוי המכוונים כלפי נשים (Wing, 1997; Wing, 1995; Cossali Et al., 1999; Robson, 1986; Smith, 1999, 2003).

39 פרסום זה הינו סיכום של נייר העמדה. ניתן לראות את הטקסט בשלמותו באתר האינטרנט של מרכז מדה אל-כרמל במסגרת פרויקט נגישות נשים פלסטיניות לצדק, בקישור הבא:
<http://mada-research.org/en/files/2014/11/position-paper-Num-2.pdf>

40 פרופסור נדירה שלהוב קיבורקיאן: מנהלת התכנית ללימודים פמיניסטיים במרכז "מדה אל-כרמל". חוקרת ומרצה במכון לקרימינולוגיה- הפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית- ירושלים.

41 סאידה מוקארי-רינאווי: עובדת סוציאלית, פעילה חברתית-פמיניסטית. סטודנטית לדוקטורט באוניברסיטה העברית.

ומקובל תרבותית - זאת במטרה להמעיט מערכו של סבל הנשים המותקפות, בנוסף לאי הכרה בצרכיהן ובזכויותיהן (Shalhoub-Kevorkian, Erez & Adelman, 2003). מצב זה הולך ומחמיר עד כדי התייחסות לגוף הילידי כאל גוף חסר-אנושיות, וכאל גוף טמא הרגיל לחילול. לכן, הפרות ותקיפות אלו נחשבות לרגילות ולגיטימיות ואינן מצריכות העמדה לדין. ('Native bodies also immanently polluted with sexual sin... Indian bodies are dirty, they are considered sexually violable and rapable....' p73, Smith, 2003)

המחקרים מצביעים גם על שיטות התערבות לא פרקטיות ושאין מתאימות לקורבן, ועל מחסור בצוותים מקצועיים ומוכשרים לטיפול בצרכי האוכלוסייה הילידית. הצוותים המקצועיים המעטים הקיימים מקבלים הכשרה המבוססת על ערכים ותפיסות מערביים פטרנליסטיים שאינם מתאימים לערכים המשפחתיים הילידיים. (Blackstock, Prakash & Wien, 2005; Dylan, Regehr & Alaggia, 2008; Nancarrow, 2006)

אדישות המשטרה מובילה למה שנקרא בספרות המקצועית "תקיפה מחודשת" נגד אוכלוסיית נשים זו, בשל היותן גם "נשים" וגם חלק מאוכלוסייה מודרת. לכן הן נתונות לדיכוי כפול שיתרום להמשך מעשי האלימות נגדן והמשך הפרת זכויותיהן.

מצב מחפיר זה משתקף במציאות של הנשים הפלסטיניות בישראל. נשים אלה שייכות למיעוט לאומי, שהפך למיעוט בארץ מולדתו אחרי הכיבוש בשנת 1948 (Rouhana, 1997), ומדגים את היחסים בין העמים הילידיים לבין הקולוניאליזם ומוסדותיו, לרבות המשטרה.

סיפוריהן של "חלא" ו"למא" מייצגים את קצה הקרחון של חוויות הנשים הפלסטיניות מול מערכת המשפט והמשטרה. חשיבותם של

נתונים אלה משקפים את המאבק הקיים בין המערכת ההגמונית לבין אוכלוסיות סוציו-פוליטיות מודרות, ומצביעים על קיומה של אפליה במערכת הצדק הפלילי. כמו כן, הם מצביעים על רשלנות בהגנה על אזרחים. מחקרים רבים הנערכים ברמה הלאומית והבינלאומית מציינים כי "התמיכה" שהמדינה מעניקה לשם שמירה על הביטחון הינה לקויה, וגורסים כי המערכת המשפטית אינה הוגנת, שלא לדבר על חוסר המוכנות של פקידי שלטון החוק לשרת את האוכלוסייה הזאת, לרבות אי רישום תלונות ואי קיום חקירות הוגנות, דבר שמערער את הביטחון של האוכלוסיות הילידיות, מגביר את הדרתן ויוצר גזענות מבנית נגדן (Jackson, 1987; UN, 2009; UNWomen, 1990; Payne, 2013).

נשים ילידיות הן האוכלוסייה החשופה ביותר לפגיעות והפרות, מאחר ונגישותן לצדק היא מוגבלת ביותר (Smith, 2003). באוסטרליה, למשל, נשים ילידיות עומדות בסיכון גבוה ב-80% לאשפוז לעומת האוכלוסייה הכללית וזאת לאור ההפרות והחוזרות והפגיעות בזכויותיהן.

בקנדה, סיכוי הפגיעה בנשים ילידיות גדול פי 12 בהשוואה לנשים אחרות, וזאת בנוסף להפרות בכל הקשור לבריאותן המינית והרבייתית. (UNFPA, UNICEF, UN Women, 2013).

כאשר אוכלוסייה זו פונה למנגנוני אכיפת החוק, עולות טענות על מגוון הפרות מצד המשטרה, ביניהן שימוש מופרז בכוח ותקיפה פיזית ומינית, המצמצמות את דרכי הפעולה האפשריות לאוכלוסייה זו (Daly, 2002b; Lievore, 2003) ומעורר חוסר אמון בהוגנות ובאמינות של המערכת. המחקרים העוסקים במעורבות המשטרה בסוגיית האלימות נגד נשים ילידיות מצביעים על מספר נקודות, ביניהן הענקת אופי "שגרת-בעל הקשר תרבותי" לתקיפה וההתייחסות אליה כאל מקרה טבעי

קרה בתביעה שלי? הסכסוך הישראלי-פלסטיני נראה לי יותר פשוט מהמקרה שלי". היא דיברה על השלכות התביעה שהגישה, על כך שאבא שלה נטש אותה ואת אחיה וכצפוי, ועל חוסר היכולת של אימא שלה להתערב.

למא, ששהתה בנצרת, נזכרת במקרה אחר עם חוקרת שהגיעה מחיפה לאחר המתנה של ארבעה חודשים. היא מציינת שהחוקרת לא התייחסה אליה ברצינות ולא הפגינה אכפתיות. היא הוסיפה שהיחס של החוקרת לא עודד אותה לספר את הסיפור בפרטי פרטים וכי באיזשהו שלב החוקרת אמרה: "אוף! מתי זה ייגמר? כואבת לי היד".

למא מוסיפה עוד פרטים על אדישות המשטרה בנוגע לביטחונה האישי. היא הוזמנה לתחנת משטרה די קרובה גיאוגרפית לבית משפחתה, דבר שסיכן אותה, משום שנאלצה לחכות לחוקרת בחוץ למשך שעה שלמה. מישהו ממשפחתה היה עלול לראות אותה והיא פחדה להירצח. היא סיפרה כי החוקרת סיפרה לעורכת דינה שהיא תחת הרושם כי למא משקרת.

המקרים האלה והסבל שהולך ומתעצם מציינים בפנינו את דרך הייסורים שבה הולכת האישה הפלסטינית לפני ולאורך המפגש שלה עם המשטרה, בנוסף למחסומים שהמשפחה והמערכת הפטריארכלית מציבות והדרת הקורבן מצד החברה. שני הסיפורים שלעיל מצביעים על תהליך קשה, בירוקרטי ומדכא שמתיש את הקורבן, שלא לדבר על מחסום השפה, משבר האמון כלפי הממסד, הערכת חסר מצד המשטרה לסכנה בה נתונה האישה, והלזול בפרטי המקרים של הנשים. טענות אלו מחזקות את הספרות העולמית והמקומית שמציינת כי המשטרה לא תומכת בקורבן, אלא בממסד הקולוניאלי השולט (Regher & Alaggia, 2008; Carter, 1987 Dylan

סיפורים אלה היא בהשמעת קולן של הנשים ושבירת המחסום הקולוניאלי והמחסום הפטריארכלי.

בעדותה מספרת חלא על ההטרדה המינית מצד אביה, על מה שקרה לאחר שהעזה לספר למורתה על חווייתה, על אופן הוצאתה מהבית והעברתה למקום מוגן, המקלט, ועל געגועיה לאימה ולאחיה. בעדותה מתגלות חוויותיה מהמפגש בינה לבין חוקרת המשטרה, מצב הבלבול אליו היא נקלעה על רקע הפחד מהמשטרה עקב הריגת אחד מתושבי היישוב שלה על ידי כוחות המשטרה בשנת 2000 והשאלות המתמייחסות ליחסים בינה לבין המשטרה.

חלא מספרת שהיא פחדה כאשר החוקרת היהודייה ביקשה מהעובדת הסוציאלית לעזוב את החדר. יתר על כן, חוסר יכולתה לספר את הסיפור במלואו לחוקרת, שנבע מתחושת חוסר הביטחון מולה, הביך אותה. היא מוסיפה שהיא הרגישה שהחוקרת מפנה כלפיה אצבע מאשימה על כך שלא התלוננה על אבא שלה במשך שנים, וכי החוקרת לא הבינה את הקושי הכרוך בחשיפת המקרה בחברה הערבית, בנוסף לקשיים נוספים הנובעים ממחסום השפה.

למא, בת 23, שחוותה תקיפה מינית מצד אחד מקרובי משפחתה, מספרת על היחס הגס של החוקרת כלפיה בזמן הגשת התלונה. החוקרת אילצה אותה שוב ושוב לספר את הסיפור שלה וגינתה את הבכי שלה בזמן שסיפרה את סיפורה. כששיחזרה את המקרה בנוכחות אנשי המשטרה היא הרגישה באדישות מצד השוטרים, שלא התחשבו ברגשותיה ודיברו אליה בנימה בוטה. היא מסכמת שלו היתה יהודיה, היא היתה זוכה ליחס טוב יותר.

היא מספרת: "...כמה זמן עבר מאז... הרבה זמן... אני לא סופרת יותר... אני כלואה פה במקלט וכול יום אני שואלת את עצמי: מה

הקורבן. במהלך הגשת התלונה, האישה נתקלת ביחס שמתבסס על סטריאוטיפים המחשיבים את האלימות כחלק מהמנטליות של החברה הפלסטינית. לכן אנו עדים לחוסר רצינות מצד המשטרה בטיפול בתלונה וליקויים במילוי תפקידה, שלא לדבר על התהליך הביורוקרטי הקשה והאדיש לפרטיות הקורבן. כך תורם ההליך הפלילי לדיכוי הקורבן במקום הענקת תמיכה ועזרה. אחרי הגשת התלונה עוברות הקורבנות תהליך מייגע – הן מוצפות ברגשי זעם וחוסר אמון בעולם החיצוני ובעצמן והן מנסות להימנע מחיכוך עם הממסד הישראלי, במטרה לפחית את הכאב שהן חשות. עקב הבנתנו את המאבק בין המיעוט שהנשים הללו משתייכות אליו לבין הממסד בכל הקשור לסוגיות קיומיות, לצד עבודת המשטרה שאמורה להגן עליהן מתוקף היותן קורבנות, ולפי מחקרים מקומיים, לא מדובר כאן ב"תקיפה מיוחדת" אלא ב"מעגל תקיפה ואונס" (מוקארי-רינאווי 2011).

יחס זה מוביל את הקורבנות לבחור, לרוב, שלא לפנות למשטרה. הסטטיסטיקות שנאספו ע"י עמותת "אסיוואר" מראות כי 543 נשים פנו לקו החירום בשנת 2009, בעוד שרק 19% מהן בחרו להגיש תלונה במשטרה. באותה שנה, 402 נשים פנו לעמותת "נשים נגד אלימות" ורק 7.9% מהן הגישו תלונה למשטרה (דו"ח עמותת "אסיוואר" לשנת 2009, נתונים סטטיסטיים שנאספו ע"י עמותת "נשים נגד אלימות", 2009).

הנתונים הסטטיסטיים שהמשטרה הגישה בפני ועדת הכנסת לקידום מעמד האישה ולשוויון מגדרי מראים כי בשנת 2009, 12% מהנשים שפנו למשטרה היו קורבנות לאלימות במשפחה בעוד ש-8% נפלו קורבנות לתקיפה מינית. 30% מהגברים שהוגשו נגדם כתבי אישום על אלימות במשפחה ונידונו לעונש מאסר היו ערבים (ועדת הכנסת לקידום מעמד האישה ולשוויון מגדרי, 2009). לאור זאת, נשאלת השאלה

משטרת ישראל היא חלק ממנגנון המשרת את המדינה. ולמרות המטרות המוצהרות של המערכת המשפטית שלפיהן היא אמורה להגן על ביטחון "האזרחים" ולממש את הצדק, המערכת הזאת ממלאת תפקיד מרכזי וחשוב בהבטחת ההמשכיות של המדינה היהודית ומתן לגיטימציה לעמדותיה. הניגוד בין תפקיד "המגן" שהמשטרה ממלאת לבין התפקיד שלה בדיכוי המיעוט הפלסטיני יוצר בלבול בהתערבויותיה, דבר שמשפיע על תכניות "ההגנה והטיפול". התפקיד הכפול שהמשטרה ממלאת יוצר "משבר אמון" בקרב הקורבנות כלפי המשטרה בכל הקשור להערכתן את יכולת המשטרה להגן עליהן.

מעורבות המשטרה בדיכוי אירועים היסטוריים מרכזיים בחיי הציבור הערבי, בנוסף לסטטיסטיקות שהארגונים הפמיניסטיים מפרסמים, מראים כי ישנה ירידה בפניות מצד קורבנות פשעי האלימות למשטרה בתקופות של מתח פוליטי. במחקר שערכה עמותת "נשים נגד אלימות" התגלה כי אחוז המתלוננות לקו החירום המשטרתי הגיע ל-38% לעומת 12% אחרי אירועים פוליטיים (עביר בכר, 2005; סאוסאן זהר 2006, 2009; דו"ח העמותות המוגש לוועדת האו"ם למניעת אשליה נגד נשים, 2005; אל חאג', 1997; סמוחה, 2000; רוחאנא וסבאע'-חורי, 2011; חאג' יחיא, רהב וטייכמן, 1994; Shalhoub-Kevorkian, 2004).

המתבונן ביחס משטרת ישראל כלפי האזרחיות הפלסטיניות המותקפות יבחין כי המחקרים מתמקדים בשלושה שלבים עיקריים: קודם להגשת התלונה, הגשת התלונה ובעקבות הגשת התלונה. בשלב הראשון, האישה, הקורבן, מהססת לבקש עזרה בגלל הדואליות של תפקיד המשטרה וחוסר האמון במערכת המדכאת הזאת, בנוסף לספק העמוק ביכולתה של המערכת להעניק הגנה ותמיכה. לפיכך, הגשת התלונה דורשת אומץ מרבי וויתורים מצד

הנושא מעורר שאלות רבות, במיוחד מאחר שהנתונים הסטטיסטיים העולמיים הקשורים לפניות הנשים הילידיות למשטרה לבקשת עזרה ואחוז כתבי האישום המוגשים נגד גברים המשתייכים לאוכלוסייה זו (ABS Statistics, 2004; BJS Statistics, 2011) תומכים בנתונים הסטטיסטיים המקומיים ומעלים תהיות לגבי המהימנות של המערכת המשפטית הקולוניאלית שמגבילה את הנגישות של העמים הילידים לצדק.

הבאה: למרות הפער הקיים בין אחוז הנשים הפונות לבין אחוז הנשים המגיעות למשטרה, ולמרות הפער הקיים בין הנשים הפלסטיניות המתלוננות על אלימות מצד בן הזוג לבין אחוז הגברים שהוגשו נגדם כתבי אישום בגין עבירות אלו (כלומר, למרות שאחוז התלונות המוגשות ע"י נשים פלסטיניות יותר קטן), רוב הגברים נגדם הוגשו כתבי אישום הם ערבים! זה מעיד מצד אחד על חוסר אמון במערכת (לכן ישנן מעט נשים שמגישות תלונה), ומצד שני על חוסר הגינות המערכת, המשתקף במספר רב יותר של כתבי אישום נגד גברים.

על "חומר חקירה" זכויותיהן של נפגעות עבירות סין

עו"ד נעמי גרנות

מבחן ה"רלוונטיות" לאישום הוא המושג המשמש את הפסיקה כדי להגדיר את ההיקף של "חומר חקירה" בהתאם לסעיף 74 לחסד"פ, ועד לתחילת המאה היה נהוג להרחיבו ככל הניתן: כל ראייה שעשויה להיות רלוונטית לביורר האישום - בין במישורין, בין בעקיפין; בין אם היא קבילה בבית המשפט ובין אם לאו; בין אם מסתבר שההגנה תוכל לעשות שימוש מושכל בראייה ובין אם לאו; בין אם הראייה מצויה בליבת האישום ובין אם היא שייכת לפריפריה שלו - נכללה בגדר "חומר חקירה". ספק רלוונטי נדון כרלוונטי.⁴² המבחן היה רחב ככל הניתן בשל היותו חד מימדי, במובן זה שהוא עוצב מנקודת מבט אחת: האינטרס של הנאשם למצות את הגנתו עד תום - אינטרס, שאליו מצטרף גם אינטרס ציבורי לקיים משפט הוגן. במבחן לא נכלל ואף לא נשקל, שום אינטרס נוגד.

יש להודות, כי קיים היגיון רב במבחן האמור ובפרשנותו המרחיבה: חקירת המשטרה מתנהלת לא אחת באוריינטציה מסויימת, מתוך תפיסה שאפשר שגובשה בשלב מוקדם למדי. התפיסה הזו יוצרת את המתווה של

"ולנערה לא תעשה דבר אין לנערה חטא מות כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה" (דברים כב' כו').

המקרא משווה בין מעשה אונס לבין מעשה רצח, ולא בכדי. מחקרים אין-ספור שנערכו ושנכתבו בעשרות השנים האחרונות מאששים את ההשפעה הקשה, הייחודית, והבלתי הפיכה לרוב של מעשה העבירה המיני בנפגעת. לא אחת גורם המעשה ל"רצח נפשה".

מערכת המשפט הכירה זה מכבר בפגיעה הייחודית שנוצרת אצל נפגעות בעבירות מין, הן מהמעשה עצמו והן מההליכים המשפטיים והחברתיים שנלווים למעשה, לאחר שהוא נחשף. בדברים הבאים אבקש להראות כי הכרה זו הובילה את בית המשפט העליון לשינוי ההלכה הכללית באשר להיקפה ולגדרה של זכות העיון של נאשם ב"חומר חקירה", בהתאם לסעיף 74 לחסד"פ (חוק סדר הדין הפלילי). ההכרה של בית המשפט בפגיעה המשנית בנפגעות עבירות מין שמקורה בעצם ההליך המשפטי, גרמה לו לעצב מחדש את המונח "חומר חקירה" - אותו החומר שנאשם זכאי לעיין בו מיד עם הגשת כתב האישום נגדו - תוך התחשבות באינטרסים מנוגדים לאינטרס של הנאשם. להלן אתאר את השינוי על סמך "נקודות ציון" שבדרך.

42 ראו: בג"ץ 1885/91 אלי צוברי נ' פרקליטות מחוז תל-אביב ואח', פ"ד מה(3) 630, בעמ' 633 - 634; בג"ץ 233/85 אל הוזייל נ' משטרת ישראל פ"ד לט'(4) 124 בעמ' 129.

ממשמורת המדינה. בית המשפט העליון סבר שאין להעלות על הדעת יצירת סיכון, שהעתק הקלטות ידלוף, נוכח הנזק הבלתי הפיך הצפוי למתלוננות מדליפה שכזו. וכך, למרות הלשון המפורשת של סעיף 74 לחסד"פ המעניקה לנאשם זכות "עיון בחומר שבידי תובע והעתקתו", נפסק שזכות ההעתקה אינה אלא **זכות נלווית** לזכות העיון: בעוד שבבסיס זכות העיון עומדת הזכות להליך הוגן, זכות ההעתקה נועדה לתת מענה לנוחיותו ולרווחתו של הנאשם. בית המשפט ערך אפוא איזון בין **אינטרסים מנוגדים**: בין זכותו של הנאשם למשפט הוגן באמצעות הזכות לעיון והעתקה לבין זכותן לפרטיות של המתלוננות. הוא קבע, כי הסיכון הכרוך למתלוננות מדליפת הקלטות גובר על הפגיעה בנוחיותו של הנאשם, ואסר על הוצאת הקלטות מידי המדינה.

בפרשת **מני מזור** כרסם אפוא בית המשפט העליון בזכות ההעתקה של נאשם בשל האינטרס הנוגד של נפגעות עבירות המין. בפרשת **מסארווה**⁴⁵ כבר ניכר השינוי אף מעבר לזכות הנלווית של ההעתקה. במקרה זה הואשם העורר במעשים מיניים שביצע באשה שעבדה עמו. התביעה כבר העבירה לידי ההגנה חומר רפואי כזה או אחר ביחס למצבה הנפשי של המתלוננת. ההגנה בקשה גם את תיקי המוסד לביטוח לאומי, וכן את תיקי בית הספר ולשכת הגיוס של המתלוננת. בית המשפט המחוזי דחה את הבקשה והנאשם ערר לבית המשפט העליון. בפתח ההחלטה קבע בית המשפט כי "יש לנהוג פירוש מרחיב למונח זה" של "חומר חקירה"; וכי אל לה לתביעה "להפעיל שיקול-דעת במה ראוי לו לסניגור לעשות שימוש להגנתו ובמה לא", אלא יש להותיר זאת לשיקול דעתו המקצועי של הסניגור. כך, בהתאם למבחן "המסורתית",

החקירה, כאשר אפיקים פוטנציאליים נוספים מוזנחים, לא אחת - בשל מגבלות של זמן ומשאבים. בהחלט יתכן, שמה שנתפס כשולי ובלתי רלוונטי בעיני הרשויות, יהווה קצה חוט חשוב ביותר בשביל ההגנה - קצה חוט, שהיא תוכל לחברו למידע נוסף שיש בידה, מטבע העניין. ודוק, אותה אמרה מפורסמת של כב' השופט אולשן - "אין חקר לתבונת סניגור מוכשר, ואין לנחש כיצד היה יכול לנצל את החומר הנמצא לפניו"⁴³ - נאמרה דווקא בהקשר זה של היקפו וגדרו של "חומר חקירה". יתר על כן, ההיגיון להרחבת המושג אינו רק מנקודת מבט של הנאשם, אלא גם מנקודת מבט של החברה בכללה: מתן כל החומר הרלוונטי להגנה משפר את יכולתה להתגונן, וממילא מחייב את התביעה לשכלל את כליה וטיעוניה; הוא מחייב את התביעה להפריך כל ספק אפשרי. התוצאה היא השבחת ההליך המשפטי הפלילי כולו.

למרות ההיגיון האמור, חל שינוי איטי בהלכה, ומבחן ה"רלוונטיות" שינה את פניו, כאשר יחד עמו השתנה ההיקף של "חומר חקירה", שיש לנאשם זכות לעיין בו. דומה, כי את האות מבשר השינוי ניתן לראות, ולו בדיעבד, בפרשת **מני מזור**⁴⁴. ההגנה ביקשה להעתיק קלטות שנתפסו בחקירה, ושבהן נראות המתלוננות כשהן באות במגע מיני עם הנאשם ומעשנות סמים. בית המשפט המחוזי אפשר להגנה לקבל לידיה את העתק הקלטות, ובלבד שהסניגור יחזיק בהן כנאמן, תוך שנאסר עליו להוציאן מרשותו או לאפשר לאחר את העיון בהם. שני הצדדים עררו על ההחלטה: העורר - על המגבלות שהוטלו עליו; והתביעה - על עצם מתן האפשרות להעתיק את הקלטות ולהוציאן

43 ע"פ 35/50 מלכה נ' היועמ"ש לממשלה, פ"ד ד' 429, 433.

45 בש"פ 9322/99 מסארווה נ' מדינת ישראל פ"ד נד(1) 376.

44 בש"פ 6022/96; 6095 מדינת ישראל נ' מני מזור, תק-על' 96(3), 682.

כמתואר לעיל. עם זאת, בהמשכה של ההחלטה, נקבע כי -

”הנחת היסוד היא כי התביעה ממלאת את המוטל עליה במיומנות ובהגינות, וכי ניתן לסמוך על כך שחומר אשר לא נאסף ולא נמצא בו עניין לצורך החקירה, אינו בגדר ”חומר חקירה”.

עוד נקבע, כי ככלל, ביחס לחומר שכזה שלא נתפס על ידי המשטרה, ושההגנה מבקשת את העיון יש לפנות לבית המשפט שדן בתיק העיקרי, בהתאם לסעיף 108 לחסד”פ; והעיקר, בהפעילו את שיקול דעתו ביחס לשאלת חשיפת החומר להגנה - בין במסלול המקדמי של סעיף 74 לחסד”פ ובין במסלול שמתקיים בתוך המשפט עצמו לפי סעיף 108 לחסד”פ -

”ביא בית-המשפט בגדר שיקוליו את הצורך לאזן בין האינטרס לאפשר לנאשם הגנה מפני האישום המיוחס לו לבין זכויות העד שאת הפרטים על אודותיו מבקשים לחשוף; בין היתר יישקלו זכויות העד לפרטיות, לכבוד ולביטחון האישי אל מול הפגיעה בהם, להגנת הנאשם.” (בעמ’ 383)

כאן ניכר היטב השינוי בשפה. המבחן המוביל את בית המשפט בהכרעתו את שאלת ה”רלוונטיות” של החומר אינו עוד האינטרס של הנאשם בשילוב האינטרס הציבורי לקיים משפט הוגן. בית המשפט חייב להביא בחשבון גם אינטרסים מנוגדים, מתחרים - האינטרסים של נפגעת העבירה-המתלוננת, וזכויותיה לפרטיות ולכבוד. לשון אחר, בעצם הקביעה מהו חומר חקירה רלוונטי - אותו החומר שקיימת חובה על הרשות לאפשר לנאשם לעיין בו - יש מקום למלאכת איזון, איזון בין אינטרסים נוגדים.

את השלב הבא של התפתחות הפסיקה בנושא ניתן לזהות בפסק הדין המפורסם בעניין

התובע הצבאי הראשי (התצ”ר)⁴⁶. בפסק דין זה הוסיף בית המשפט, ועיצב נוסחת איזון, שעל פיה יש לפעול כדי להכריע בשאלת הרלוונטיות של חומר חקירה. מדובר היה בחקירה של המשטרה הצבאית, שנוהלה נגד מפקד חטיבה (מח”ט) בצבא, שנחשד בביצוע מעשים מגונים בשתי חיילות ששירתו כפקידות בלשכתו. לאחר סיום הליכי החקירה נערך למח”ט שימוע אצל הפרקליט הצבאי הראשי (פצ”ר) ובעקבותיו, לבקשת המח”ט, נערכו לו ולמתלוננות בדיקות פוליגרף. סיכומי שלוש הבדיקות הועברו לידי ההגנה, ונכללו בהם השאלות הרלוונטיות לחשדות, התשובות לשאלות אלו ותוצאות הבדיקות.⁴⁷ בא כוחו של המח”ט ביקש לקבל לידיו את מכלול השאלות, המזכרים והתרשומות מהשיחות שניהל בודק הפוליגרף עם שתי המתלוננות במהלך הבדיקה, לרבות התיעוד ביחס לאותם חלקים שאין להם כל קשר לאישום הפלילי. הערכאות השיפוטיות הצבאיות קיבלו את בקשת הסיניגור למרות התנגדותה של התביעה. בית הדין הצבאי לערעורים פסק כי יש להעביר גם חומר זה (בכפוף לסייג קטן) לידי ההגנה; זאת, משני טעמים מצטברים:

האחד - כל התרשומות שנערכו תוך כדי החקירה (ובדיקת הפוליגרף היוותה בסופו של דבר חלק מהחקירה) הן על פי טיבן ”חומר חקירה”. בית הדין הצבאי לערעורים קבע אפוא, כי ”חזקה על חומר שנאסף במהלך החקירה לתוך תיק החקירה, שהוא בגדר חומר חקירה, ובמשפט

46 בג”צ 620/02 התובע הצבאי הראשי ואח’ נ’ בית הדין הצבאי לערעורים ואח’ פ”ד נז(4), 625.

47 לשם הבהרה: בבדיקת פוליגרף נשאל הנבדק הן שאלות הקשורות לאירוע שבגינו נערכת הבדיקה, והן שאלות אישיות או שאלות ביקורת, שאין להן כל נגיעה לאותו האירוע. הבדיקה בסופו של דבר נעשית על סמך השוואה בין התגובות הפיזיולוגיות השונות בזמן של התרגשות.

בהתאם לפסק הדין, כאשר אין שום אינטרס הנוגד מסירתו של חומר, אזי ניתן למתוח ולהרחיב את זכות העיון, ולמסור לנאשם גם חומרים הנוגעים לאישום נגדו באופן שולי ביותר. אך כאשר קיים אינטרס מנוגד, כאשר עלולה להתרחש פגיעה בזכויותיו של אחר – אזי היקף חובת המסירה עשוי להצטמצם בהתאם למידת הרלוונטיות של החומר:

“ככל שהזיקה בין החומר לבין השאלות העשויות להיות במחלוקת במשפט רחוקה יותר, כך ניתן להביא בחשבון במסגרת הבדיקה הקונקרטית שיקולים נוספים. יש להביא בגדר השיקולים את מידת הפגיעה שעלולה להיגרם לאחרים – עדים וקורבנות עבירה – ממסירת החומר לנאשם, וכן אינטרסים ציבוריים חיוניים העלולים להיפגע כתוצאה מחשיפת החומר בעומד אל מול הזיקה השולית והחלשה שבין החומר לפוטנציאל ההגנה של הנאשם.” (עמ' 635)

בית המשפט אף הוסיף וניסח את הדברים באמצעות נוסחה, נוסחת איזון:

“בהתנגשות חזיתית, כאשר על כפות המאזניים מונחים זה מול זה זכותו של הנאשם למשפט הוגן אל מול ההגנה על פרטיות של העדים, משקלה של זכות הנאשם למשפט הוגן יכריע את הכף, ודינם של השיקולים הנוגדים לסגת. אולם כאשר זכותו של הנאשם להתגונן אינה נפגעת, או כשהאפשרות שהיא תיפגע היא רחוקה ובלתי משמעותית, יש לתת משקל הולם לזכויותיהם של עדים וקורבנות ולאינטרס הציבורי בקיום הליכי משפט, באכיפת החוק ובחשיפת עבירות.” (עמ' 635 – 636)

וכך, בניגוד מסויים למה שנקבע בפרשת **מסארווה** – כי “אל לתביעה להפעיל שיקול – דעת במה ראוי לו לסניגור לעשות שימוש להגנתו ובמה לא” – הרי בפרשת **התצ"ר** נקבע:

פלילי נדחית הזכות לפרטיות של המתלוננות בפני הזכות של הנאשם למשפט הוגן”. נימוקו השני של בית הדין הצבאי לערעורים התבסס על כך, שבדיקת הפולגרף סייעה לפצ"ר בהחלטה להעמיד לדין את המח"ט, ולפיכך, יש חשיבות למכלול הנתונים הקשורים באמינות הבדיקה אם וכאשר תוגש לבית המשפט בקשה לביטול כתב האישום.⁴⁸

דומה כי על פי ההגדרה “המסורתית” של מושג הרלוונטיות צדק בית הדין הצבאי לערעורים. מדובר היה בחומר שנאסף ונרשם בידי הרשות החוקרת, המצוי בידי תובע והוא נוגע לאישום, בין במישרין (לענין בחינת מהימנותן של המתלוננות) ובין בעקיפין (בשאלת הבסיס להחלטה להעמיד לדין).

למרות זאת, הפך בית המשפט העליון את פסיקתו של בית הדין הצבאי לערעורים וקבע שהחומר המבוקש אינו “חומר חקירה” כלל; אין זכות לעיון בו ואין חובה להעמידו לעיון ההגנה. לתוצאה מהפכנית זו הגיע בית המשפט בראש ובראשונה בשל האינטרס המנוגד שעמד בפניו – זכותן של העדות-המתלוננות לשמר את פרטיותן.

אשר לנימוק האחד של בית הדין הצבאי לערעורים קבע בית המשפט העליון, כי המבחן הפיסי של איסוף החומר והחזקתו בידי רשויות התביעה אינו תנאי מספיק כדי להכניסו לגדר “חומר חקירה”. אשר לנימוק השני – צמצום בית המשפט את גדרו של חומר חקירה באמצעות קביעה, כי הרלוונטיות הנדרשת של החומר חייבת להיות לברור האשמה הפלילית במסגרת ההליך הפלילי, להבדיל מרלוונטיות לשאלת הביקורת על עצם ההעמדה לדין.

48 ניתן היה אף להוסיף נימוק שלישי: מאחר שמדובר בבדיקת מומחה, הרי מקובל ש“תיק העבודה” של מומחה הוא בגדר “חומר חקירה”, שיש להעבירו לידי ההגנה.

אלא של נפגעי עבירה בכלל, של עדים, או אף "אינטרסים ציבוריים חיוניים". כמצוטט מפרשת התצ"ר לעיל:

"יש להביא בגדר השיקולים את מידת הפגיעה שעלולה להיגרם לאחרים - עדים וקורבנות עבירה - ממסירת החומר לנאשם, וכן אינטרסים ציבוריים חיוניים העלולים להיפגע כתוצאה מחשיפת החומר..."

נמצא אפוא ש"בזכותן" ו"על גבן" של נפגעות עבירות מין עוצבה וגובשה מחדש ההלכה הכללית באשר להיקפו של "חומר חקירה" הנמסר לידי ההגנה.

עד כאן נטען לשינוי חיובי בפסיקתו של בית המשפט העליון באשר לממשק שבין זכות העיון של נאשם לבין זכותו של נפגעות עבירות מין לפרטיות. עם זאת, הרושם של כותבת שורות אלה - פרקליטה בפרקליטות המדינה - הוא, כי קיים פער של ממש בין המבחן המאזן החדש, שמצמצם באופן אנליטי את היקפו של "חומר חקירה", בהכירו בזכויות ובאינטרסים מנוגדים, לבין יישומו ההלכה למעשה. הרושם הוא, כי למרות השינוי החיובי ממשיכות הערכאות המשפטיות להרחיב את היקפו של "חומר חקירה" יותר ויותר. חומרים, שאיש לא היה מעלה על דעתו להעביר לידי ההגנה לפני כשלושים שנה, בהיותו של המבחן חד-ממדי ומרחיב, מועברים היום כעניין שבשגרה.⁵⁰ רושם זה דורש מחקר אמפירי החורג במובהק מגבולותיו המצומצמים של נייר זה.

50 ראו למשל בג"ץ אל הוזייל (הערת שוליים 1 לעיל), שבו דחה בית המשפט העליון בקשה לעיין בתיק פתוח של עד מדינה נגד הנאשם; לעומת בש"פ 5535/13 מדינת ישראל נ' שימשילשווילי (15.8.13), שבו היה מוכן בית המשפט עקרונית למסור לנאשם אפילו את רשימת התיקים שנסגרו לעד שהעיד נגד הנאשם. [אם כי החלטה האחרונה ניתנה בדין יחיד, שיש חולק עליה - ראו בש"פ 1408/14 פלוני נ' מדינת ישראל (14.4.14)].

"בא כוח המשיב לא הצביע על התועלת הצפונה בחומר להגנת הנאשם, ומה השימוש הלגיטימי שניתן לעשות בו לצורך הגנת הנאשם במשפט."

לא די אפוא ב"נגיעה" באישום, ברלוונטיות כללית, אלא בית המשפט דורש מן ההגנה להסביר, במה יועיל לה החומר המבוקש, כדי להכניסו לגדר הרלוונטיות. זו דרישה חדשה, שאינה מופיעה בפסיקה הקודמת. נמצא אפוא, שבמקום המבחן החד-ממדי "המסורתי", שגבולותיו כמעט אין-סופיים, קבע בית המשפט **מבחן מורכב, נורמטיבי במהותו, שמאזן בין אינטרסים שונים ונוגדים**. הוא מאזן בין מידת הרלוונטיות ונחיצות החומר לנאשם - מחד גיסא, לבין עוצמת הפגיעה באינטרס המנוגד מאידך גיסא.

זו ההלכה כיום - הלכה, ששבה וקיבלה אישוש גם בבג"ץ המכונה בג"ץ **"היומנים"**⁴⁹ - שכנינו, דן בשאלת תפיסת יומנה הפרטי של מתלוננת בעבירות מין כ"חומר חקירה". בית המשפט - מפיה של השופטת (כתוארה אז) ד' ביניש, מובילת השינוי המתואר - שב והחיל גם בהקשר זה את נוסחת האיזון, שנקבעה בפרשת התצ"ר.

כעולה מכל פסקי הדין וההחלטות שהוזכרו לעיל כ"נקודות ציון" שבדרך, עסקו כולם בבקשות של נאשמים בעבירות מין לקבלת חומרים לצורך ניהול משפטם. ההכרה של בית המשפט בצורך המיוחד והאקוטי לשמור, ככל הניתן, על פרטיותו של המתלוננת-נפגעות העבירות גרמה לבית המשפט העליון לצמצם, צמצום מה, את מושג ה"רלוונטיות" המשמש כאבן הבוחן להגדרת "חומר חקירה". ראוי לשים לב שהאינטרסים הנוגדים את מתן זכות העיון בחומר אינם רק של נפגעי עבירות מין,

49 בג"צ 9264/04 מדינת ישראל נ' בית משפט השלום בירושלים ואח' פ"ד ס 1(1), 360.

נחיצותו של החומר לנאשם; הוא יכול לשמוע תחילה את עמדתה של נפגעת העבירה ביחס לחשיפת החומר; הוא יכול לשמוע את עמדת המטפלים (רופא, פסיכולוג וכד') בהקשר זה. למרות עדיפותה של "דרך המלך" עמד, כאמור, בית המשפט על סמכותו העקרונית לדון בחומרים חסויים שכאלה גם במסגרת הליך לפי סעיף 74 לחסד"פ, שפגיעתו בבעלות החיסיון – נפגעות העבירה – קשה יותר. עם זאת, הדעת נותנת, שאין מדובר בהסגה אחרנית משמעותית, שכן שבית המשפט העליון קבע ש"דלת סעיף 74 תיפתח במשורה" בלבד בהקשר שכזה, "תוך מודעות בית המשפט לעדיפות ותוך הנמקתן של סיבות הבחירה במסלול סעיף 74", ו"תוך ניסיון למזער ככל הניתן את הפגיעה בפרטיות המתלוננים ותוך שמירה על כבודם".⁵⁴ יש לקוות אפוא, שהערכאות השיפוטיות ידאגו לשמר את הפתח הקטן – שאמור להיפתח "במשורה" – סגור, ככל הניתן.

עוד יש להצר על כך, שאך לאחרונה, בפרשת נור סעד⁵¹, הסיג בית המשפט העליון לאחור – ולו במידה מועטה – את קידום זכויותיהם של נפגעי עבירות מין, ונפגעי עבירות בכלל, כאשר קבע כי יש סמכות לבית המשפט לדון בבקשות לעיון בחומרים חסויים (מסמכים רפואיים, פסיכולוגיים וכד') גם במסגרת סעיף 74 לחסד"פ, להבדיל מדיון בפני בית המשפט שדן בתיק העיקרי. הכרעה זו של בית המשפט מנוגדת למסורת פרשנית רבת שנים, לפיה בהליך לפי סעיף 74 לחסד"פ אין לדון בחומרים שחל עליהם חיסיון⁵². הכרעה זו אף מתמיהה משהו, בכל הכבוד, שכן אליבא דכל שופטי בית המשפט העליון "דרך המלך" לדון בחומרים חסויים היא בפני בית המשפט שדן בתיק העיקרי⁵³ – בין היתר, ואולי בעיקר, בשל העובדה שדרך זו מגנה בצורה טובה יותר על זכויותיהם של נפגעי העבירה: לבית המשפט הדן בתיק העיקרי כלים טובים יותר לבחון את

51 בש"פ 8815/15 נור סעד נ' מדינת ישראל (10.5.16) – פסק דין, שהכריע בהתאם להחלטה בבש"פ 8252/13 מדינת ישראל נ' שיינר (23.1.14), ובניגוד להחלטה בבש"פ 1408/14 פלוני נ' מדינת ישראל (23.3.14).

52 בהתאם לפשט הוראות הלשון של סעיפים 74(ו) וסעיף 78 לחסד"פ.

53 במסגרת עתירה לגילוי ראייה – בין לאחר דיון לפי סעיף 108 לחסד"פ, כאשר החומר לא נתפס לכתחילה על ידי הרשויות, ובין כאשר החומר מצוי אצל הרשויות.

54 ר' פסקאות 'ו' וכה' לפסק הדין נור סעד (הערה 10 לעיל). ההדגשות הוספו.

זכותם של קטינים נפגעי עבירה להשמיע ולהישמע

- אינטרס פרטי כאינטרס ציבורי

כרמית פולק כהן

המקרים נדרש הקטין להיעזר בגורם המתווך בינו לבין הרשויות לשם חשיפת המידע, אך אובדן הפרטיות ואובדן השליטה מועצמים נוכח חוסר היכולת של הקטין לנתב את הליך החשיפה כראות עיניו. למעשה, מרגע חשיפת דבר הפגיעה פוגש הקטין, שנפגע במרבית המקרים על-ידי בגיר, בגורמים רשמיים המפצירים בו לבטוח בהם, לספר להם את שחוה ומבטיחים לו לא אחת כי המידע שמור עימם, אולם למעשה המידע מועבר לנאשם כחלק מההליך. חשיפת החומרים הרסנית עבור הקטין ועבור בני משפחתו התומכים בו, וההשלכות של חשיפת החומרים אינן עוצרות ברמת הנפגע הספציפי אלא משפיעות על מעגלים רחבים בהרבה ועשויות אף להרתיע קטינים מהגשת תלונות במטרה ופנייה למרכזי ההגנה⁵⁶ או מפניה לטיפול נפשי החיוני לשיקומם. חשיפת המסמכים פוגעת באינטרס ציבורי מובהק - יכולתם של קטינים אלו לקבל טיפול מיטבי ולבנות לעצמם חיים נורמטיביים.

סוגיית העיון בחומרי חקירה והסרת חיסיון מחומרים שהם תוצרים של הליך טיפולי שעבר נפגע העבירה היא סוגיה המעסיקה את בתי המשפט מזה שנים רבות.

קטינים נפגעי עבירה הם אוכלוסייה פגיעה במיוחד, זאת משום שמלבד הפגיעה וההתעללות אותה הם חוו, גילם הרך, תמימותם וחוסר היכולת שלהם להתגונן מציבים אותם מלכתחילה כמטרה נוחה לניצול. הדברים נכונים אף ביתר שאת כאשר האשם בניצולם הינו האדם לו רוכשים ילדים אמון מיוחד, קרי האחראי על הטיפול בהם. לאחר שנחשף דבר הפגיעה נאלצים הקטינים, נפגעי העבירה, להתמודד עם הליך פלילי ארוך וסבוך שאינו מותאם לצרכיהם הייחודיים ואף אינו לוקח בחשבון את רצונותיהם. התמודדות זו גורמת פעמים רבות לטראומה נוספת המכונה "קורבנות משנית" ("secondary victimization") שאמנם אינה נחלתם של ילדים דווקא, אך מועצמת כאשר מדובר בילדים (גל ווינדמן, עמ' 210)⁵⁵.

הליך חשיפת דבר הפגיעה מצידו של קטין נפגע עבירה, וודאי כאשר מדובר בעבירות מין ואליומות בתוך המשפחה, קשה מנשוא. במרבית

56 מרכז הגנה ("בית לין") הינו מרכז הפועל מתוקף חוק סיוע לקטינים נפגעי עבירות מין או אלימות (התשס"ח), 2008. המרכז מכיל תחת קורת גג אחת אנשי מקצוע מומחים בתחומים שונים העוסקים בתהליכי הערכה, חקירה ואבחון של ילדים ובני נוער נפגעי עבירות והתעללות. המבנה בו פועל המרכז מספק מסגרת ידידותית ונעימה היוצרת סביבה תומכת ומאפשרת לנפגעים הקטינים ולבני משפחותיהם לקבל סיוע בתנאים אופטימליים.

55 גל, ט., ווינדמן, ו. (2002). ילדים נפגעי עבירה בישראל: ריבוי קשיים, מיעוט מענים. בטחון סוציאלי, 63, 210-235.

המחוקק הכיה, באמצעות הסדרים שונים, באופייה הייחודי של אוכלוסיית הקטינים נפגעי העבירה והעניק להם הגנות בהתאם: כבר בשנת 1955 חוקק החוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים), תשט"ו-1955 (להלן: "החוק"), זהו חוק יוצא דופן וחריג בספר החוקים בישראל, ובהשוואה לחקיקה דומה בעולם כולו. המחוקק פורש מעטפת הגנה רחבה, אף במחיר של הטלת מגבלות על הנאשם בניהול הגנתו, על קטינים נפגעי עבירה תוך שהוא מכיר בפגיעותם המוגברת וההשפעות החמורות של החשיפה על שלומם הנפשי. בין היתר קובע סעיף 5ב(א)(3) לחוק מגבלה על זכותו של הנאשם לעיון בקלטת חקירה המתעדת חקירת ילדים.

הסעיף קובע כי **"הנאשם אינו זכאי להעתיק את קלטת החקירה, להוציאה ממקום הימצאה הקבוע או לקבל לידיו את העתקה, אלא אם כן הורה בית המשפט אחרת, מטעמים מיוחדים שיפרט..."** בדברי ההסבר לחוק נכתב: **"הוראות סעיף 5ב המוצע, נועדו למנוע שימוש לרעה בזכות העיון הנתונה לנאשם, מבלי לגרוע מזכות זו גופה. עיקר מטרתן הוא במניעת מתן פומבי לתיאור עבירות שהחוק חל עליהן, הבא מפיהם של ילדים שנפלו קורבן לביצוען של עבירות כאמור. היות שמדובר בעבירות מין, אלימות, התעללות, הזנחה או עבירות הקשורות בניצול ילדים לזנות או לפורנוגרפיה, הרי פרסום חקירת ילד שהיה קורבן לאחת מאלה, עלול לפגוע לא רק בפרטיותו של הילד, אלא גם בשלומם הנפשי, כתוצאה מחשיפת זהותו"** (ההדגשה אינה במקור).

ניתן ללמוד מחוק זה כי במידה שהחליט בית המשפט לחשוף את החומר הרגיש לעיניו של הנאשם אזי יש להטיל מגבלות על זכותו של הנאשם לעיון בחומר. מגבלות אלו אמורות לשמור על פרטיותו של הקטין, ליצור עברו תחושת מוגנות ולהעביר מסר לנפגעי עבירה עתידיים כי זכויותיהם לפרטיות עתידות להשמר ובכך לעודד שיתוף פעולה עם רשויות החוק ועם הטיפול הפסיכולוגי.

במדינת ישראל, כל קטין שנפגע מינית זכאי לטיפול נפשי הניתן לו חינום על-ידי שירותי הרווחה. המדינה עצמה הכירה בצורך החיוני במתן טיפול נפשי לקטינים נפגעי עבירה ולבני משפחותיהם ואף הקימה לשם כך, נכון להיום, כ- 13 מרכזים ייעודיים לטיפול נפשי (סך הכל עתידים לפעול כ-19 מרכזים לטיפול נפשי בקטינים נפגעי עבירות מין)⁵⁷. פעמים רבות טיפול זה הוא בבחינת הצלת נפשו של הקטין ושל בני משפחתו. היכולת לשוחח עם אדם החיצוני להתרחשות ולהתייעץ בנוגע למשברים נפשיים ופיזיים שונים הנובעים מהחשיפה היא קריטית להליך שיקומו של הקטין.

לדוגמה, קטינה, בת 12.5 וחצי היום, נפגעה מינית מאז שהייתה בת 8 על-ידי שכן, בן בית בביתה. מאז הפגיעה הקטינה אינה מסוגלת לישון לבד במיטתה (שם התרחשה הפגיעה). היא אינה מסוגלת לאכול משום צלחת בבית כי ייתכן שהפוגע אכל ממנה ולכן נאלצו הוריה להחליף את כל כלי המטבח. בעקבות חשיפת דבר הפגיעה אף נפגעה יכולתה לשלוט בסוגריה והיא נאלצת להיעזר בחיתולים. בימים אלה מתנהל משפט כנגד הפוגע. סנגורו הגיש בשם הנאשם בקשה לבית המשפט לחשוף את תיקה הרפואי ואת פרטי הטיפול הפסיכולוגי שעברה בעקבות הפגיעה, מה שהוביל לסאגה מייסרת שהעמיקה את הפגיעה.

בעוד שהמדינה מכירה מצד אחד בצורך הקריטי של קטינים נפגעי עבירה להתחיל את הליך שיקומם הנפשי, היא אינה מאיינת את הסכנה הקיימת בחשיפת פרטים אינטימיים מהליך טיפולי זה. הלא ברור שדרישה להעביר את תיקו הפסיכיאטרי/רפואי של הקטין לנאשם וחשיפת כל שיחותיו עם המטפל יקשו עליו לשוב להליך הטיפול ולהתמסר אליו.

<http://www.molsa.gov.il/Populations/CriminalVictims/SexualAssaultOfChildren/Pages/TreatmentCentres.aspx>

אשר ניצלו את מעמדם כאפורופסים של הקטין הנפגע ופעלו לקידום האינטרסים שלהם על גבו של הקטין ותוך כדי פגיעה ממשית בו. לשם המחשה, לפני כשנה ליוונו קטינה שאביה פגע בה מינית. אמה של הקטינה הייתה מודעת למעשים שנעשו ולא דיווחה לרשויות. כאשר האב נעצר, המשיכה האם לתמוך בו והקטינה נותרה לבדה במערכה הקשה. לאחר שחשפה את דבר הפגיעה עברה הקטינה התמוטטות נפשית ואושפזה בבית חולים פסיכיאטרי. תוך כדי ניהול ההליך הפלילי דרש האב את תיקה הרפואי של הקטינה וזאת במטרה לעשות בו שימוש כנגדה ועל מנת לבחון כיצד המצוי בו יוכל לסייע לו בניהול הגנתו. מעבר לדוגמה האמורה צריך לזכור כי הפוגע, בפגיעות בתוך המשפחה, מכיר את עברו של הקטין, את הקשיים שחווה במהלך חייו ואת הטיפולים הנפשיים שעבר. ניצול מעמדם כאפורופסים על-ידי נאשמים בנסיבות אלו הוא בבחינת "הרצחת וגם ירשת".

התיקון האחרון מעביר מסר חד משמעי הן לפוגעים הפוטנציאלים והן לנפגעי העבירה הקטינים כי פרטיותם, שלומם הנפשי וכבודם של הקטינים אינם הפקר.

בשלהי הדברים אך לא בשוליהם חשוב להבהיר כי מי שכיום מייצג את עמדתם של נפגעי עבירה בהליכים הפליליים הוא התביעה. התובע, אמון על ייצוג האינטרס הציבורי ולא על ייצוג אינטרס נפגע העבירה. פעמים רבות אינטרסים אלה אינם באים בכפיפה אחת וכבר קרה כי מי שפנה אלינו לייצוג קטינים נפגעי עבירה בהליכים אלה היו דווקא הפרקליטים, מתוך הבנה של מורכבות זו. זכות הטיעון היא זכות בסיסית להשמעת קולם של נפגעי עבירה, אך בכך לא די - ראוי כי המחוקק יתן דעתו גם על הזכות לייצוג בהליכים אלו שאינה רק פלטפורמה להשמעת קולו של הקטין אלא מהווה הגנה רחבה יותר על זכויותיו.

בהמשך לאמור, יזמה המועצה לשלום הילד טיוטת הצעת חוק לתיקון פקודת הראיות (הסרת חיסיון), התשע"ה-2015. הצעת החוק מבקשת לתת זכות טיעון לנפגע עבירה בכל הנוגע להסרת חיסיון על חומרים שהם תוצרים של הליך טיפולי שעבר הנפגע. כך, שבכל מקרה בו מתבקש בית המשפט, על-ידי הנאשם, להסיר חיסיון מחומרים שנאספו בעקבות מפגש נפגע העבירה עם גורמי מקצוע (רופא, פסיכולוג או עובד סוציאלי), יחויב בית המשפט לשמוע את תגובתו של נפגע העבירה לשאלת הסרת החיסיון. כיום, במסגרת הליך להסרת חיסיון לנפגע העבירה (שהוא בעל החיסיון), אין זכות טיעון. כתוצאה מכך, בית המשפט רשאי להסיר את החיסיון ולחשוף את החומרים שנאספו במהלך הבדיקות הרפואיות שעבר נפגע העבירה או במהלך המפגשים הטיפוליים שהשתתף בהם. זאת, מבלי שהנפגע יוכל להופיע בפני בית המשפט, לפרט את ההשלכות הקשות של חשיפת החומרים בפני הנאשם על פרטיותו ואף להתנגד להסרת החיסיון.

ביטוי חקיקתי נוסף לפרישת מעטפת הגנה על קטינים נפגעי עבירה מצוי בתיקון מס' 9 לחוק זכויות החולה, התשנ"ו-1996. תיקון זה, מיום 29/3/16, מסדיר את ההגנה על הקטין הנפגע אף במחיר של פגיעה במעמדו של ההורה כאפורופוס של הקטין. התיקון קובע כי באם הובא לידיעתו של מטפל כי הורה הורשע בביצוע עבירת מין או אלימות כלפי ילדו הקטין, או הוגש נגדו כתב אישום בשל ביצוע עבירה כאמור וכל עוד מתנהל ההליך הפלילי כנגדו, לא תידרש הסכמתו של אותו הורה לטיפול רפואי באותו ילד ולא יימסר לאותו הורה מידע לגבי טיפול רפואי באותו ילד.

תיקון זה הוא חיוני להגנה על שלומם של קטינים נפגעי עבירה שכן, לא אחת נתקלנו, במסגרת תכנית ליווי קטינים נפגעי עבירה (המופעלת במועצה לשלום הילד מזה כ-17 שנים), בפוגעים

ליווי בהליך הפלילי

המרכז מאמין כי מפגש חיובי של הנפגעת עם מערכת החוק והמשפט יכול להפוך את ההליך הפלילי לחלק משמעותי בתהליך שיקומה של הנפגעת. לשם כך חשוב לגשר בין שני עולמות התוכן, לייעל את התקשורת בינם ולחזק את מעמדה של הנפגעת בהליך כחלק מתהליך העצמה והחזרת האמון.

בדיקה רפואית:

עד שבוע לאחר פגיעה מינית יש באפשרות הנפגעת לקבל סיוע רפואי במספר בתי חולים בהם קיימים מרכזים ייעודיים לטיפול בנפגעות ובנפגעי תקיפה מינית. המרכזים עובדים 24 שעות ביממה, ומאויישים על ידי צוותים מנוסים ומקצועיים שעברו הכשרה בתחום ומעניקים טיפול מותאם, מתחשב ורגיש שיענה על צרכי הנפגעת.

מטרת הבדיקות הרפואיות במרכזים הייעודיים היא לבחון את מצבה הבריאותי של הנפגעת, לספק לה טיפול רפואי מניעתי מפני מחלות מין, להמליץ על המשך טיפול ולאסוף ראיות משפטיות. ניתן לקבל מענה רפואי מתאים גם בחלוף שבוע ממועד הפגיעה. מומלץ להתייעץ עם רכזת הסיוע או רכזת הליווי בהליך המשפטי. מתנדבות מרכזי הסיוע זמינות לליווי ותמיכה בבדיקות ובהליכים הרפואיים.

פרויקט הליווי במרכזי הסיוע לקח על עצמו להוות גשר בין עולם המשפט לעולם התוכן של התקיפה המינית, וכאלו הם משרתים הן את הנפגעת והן את מערכות אכיפת החוק. ההליך הפלילי הינו הליך קשה, סזיפי, מתסכל, חודרני ותובעני ואנו מציעות תמיכה נפשית וליווי פיזי לכל פונה שרוצה בכך.

מתנדבות ורכזות במרכזי הסיוע מלוות את הנפגעת לאורך כל ההליך הפלילי. הן נותנות לנפגעת אינפורמציה על ההליך בכללותו ומצב התיק הפלילי בפרט ומלווה אותה לבית החולים, למשטרה, לפרקליטות ולבית המשפט. המרכז מציע לנפגעת תמיכה וסיוע בהתמודדות הנפשית עם התכנים והתחושות, שעולות/ים לאורך ההליך. אלמנט התמיכה משמעותי בעיקר במקרים השכיחים בהם המרכז מהווה את מערכת התמיכה היחידה שיש לנפגעת.

המרכז עובד בשיתוף עם חוקרות/ים, פרקליטות/ים ושופטות/ים בכל הנוגע למתן הסבר מקצועי למצבה הנפשי של הנפגעת והשלכותיו על תפקודה בהליך הפלילי. מתן ההסבר נעשה באופן ספציפי למקרה מסוים ובאופן תיאורטי במסגרת השתלמויות וימי עיון המרחיבים את היריעה על ההקשרים החברתיים, המגדריים והפסיכולוגיים של התקיפה המינית.

ההליך הפלילי: החקירה במשטרה והגשת כתב אישום

הסיוע מנוסות ובקאות בהליכים במשטרה ובהתמודדות עם מצבן המיוחד של הנפגעות.

אחד משירותי מרכז הסיוע הינו מתן ליווי לנפגעת, החל מההתלבטות וההחלטה האם להגיש תלונה, דרך הגשת התלונה ועד לסיום ההליך המשפטי, בהתאם לרצון הנפגעת. **הנפגעת לא מחוייבת להגיש תלונה במשטרה, והבחירות שלה יזכו לתמיכת מרכזי הסיוע.** מרכזי הסיוע מספקים מידע מוסמך ותמיכה רגשית בהחלטה אם להגיש תלונה במשטרה, דרך קווי הסיוע והטלפון או בפגישה פנים מול פנים.

פרוט שלבי החקירה במשטרה:

1. מתן פרטים ראשוניים בעל פה לגבי האירוע.
2. מתן עדות מפורטת המתועדת בכתב על ידי החוקר/ת ונחתמת על ידי הנפגעת.
3. בדיקה רפואית לגביית ראיות משפטיות בבית חולים בעת הצורך (אם הדבר לא נעשה קודם לכן).

4. זיהוי התוקף: אם זהותו ידועה, תאתר אותו המשטרה, תזמן אותו לחקירה ותגבה ממנו עדות. כאשר זהות התוקף אינה ידועה, ייתכן ויערכו הליכי זיהוי נוספים: הרכבת קלסטרון, זיהוי תמונות מסדר זיהוי או חזרה למקום האירוע לצורך זיהוי.

5. עימות ופוליגרף: לעיתים במהלך החקירה עולה הדרישה לקיום עימות בין הנפגעת לבין התוקף או לקיום בדיקת פוליגרף. הנפגעת רשאית לסרב לשני ההליכים, אולם המשטרה תבקש ממנה לנמק את הסירוב והוא עלול להתפרש לרעתה בהמשך.

6. השלמות חקירה, לפי שיקול דעת המשטרה.
7. לעיתים התוקף יושם במעצר כדי לאפשר חקירה ללא הפרעה ו/או כי שחרורו מהווה סיכון.

8. לפי חוק זכויות נפגעי עבירה על המשטרה לייצע את הנפגעת על מצב התיק ושלבי החקירה השונים. המשטרה תצייד את הנפגעת באישור על הגשת התלונה וטלפון וקוד אישי לעדכונים. רכזות מרכזי הסיוע מסייעות במקרה הצורך במעקב אחר התיק ובתיווך בין הנפגעת לרשויות החוק והמשפט.

הגשת התלונה:

חשוב: על התלונה להיות מוגשת בתחנת המשטרה השייכת לאזור בו אירעה התקיפה ולא באזור מגורי הנפגעת.

המשטרה היא הגוף היחיד שבידיו סמכויות להפעלת כוח ולחקירת מעשים פליליים בתחומים של מניעה, אכיפה, חקירה והעמדה לדין. לאחר הגשת התלונה תפתח המשטרה בחקירה, תאתר את מבצע העבירה ותאסוף ראיות על מנת לאפשר העמדה לדין. מרגע הגשת התלונה נחשבת הנפגעת למתלוננת, ובהליך המשפטי מעמדה הוא של עדה. המדינה מחליטה על העמדת החשוד לדין. במידה והנפגעת תרצה בכך, היא יכולה לזכות לליווי מתנדבת ממרכז הסיוע בהגשת התלונה במשטרה.

החקירה במשטרה:

בהגיעה לתחנת המשטרה, על הנפגעת או המלווה מטעמה ליצור קשר עם האחראי על חקירות עבירות מין. בפני הנפגעת עומדת הזכות להחקר על ידי חוקרת אישה ולהחקר בנוכחות מלווה מטעמה - קרובת משפחה, ידידה או מתנדבת. המתנדבות מטעם מרכזי

שלב ההכנה

לאחר השלמת החקירה במשטרה, מועבר התיק לפרקליטות המחוז או למפלג התביעות של המשטרה, שם יוחלט אם להעמיד את החשוד לדין (החלטה על הגשת כתב אישום). במקרים מסוימים ייתכן שהתיק יוחזר למשטרה להשלמת החקירה.

הפרקליטות רשאיות להחליט על סגירת התיק מכמה סיבות אפשריות:

- **חוסר ראיות** - אין ראיות מספיקות שיביאו להרשעתו של החשוד אם יועמד לדין.
- **חוסר אשמה** - אין מספיק ראיות כנגד החשוד, ולמעשה החקירה מלמדת שאין כל בסיס לחשד שהועלה נגדו.
- **קטינות** - החשוד הינו מתחת לגיל האחריות הפלילית (12).
- **לא ניתן לאתר את החשוד.**

סגירת התיק איננה מעידה על חוסר אמינות, אלא על כך שהפרקליטות מחליטה שאין די הוכחות מספקות ומתאימות בכדי להגיש כתב אישום.

במקרה של סגירת התיק הנפגעת רשאית להגיש ערר הקובל על סגירת התיק תוך 30 יום מהיום בו נודע לה על כך. ההחלטה בנוגע לערר תינתן, ככלל, עד תום שישה חודשים מיום הגשתו. מרכזי הסיוע יכולים לסייע בכתיבת עררים.

אם מתקבלת החלטה על הגשת כתב אישום, המדינה היא המעמידה לדין את הנאשם באמצעות עו"ד מטעם המדינה.

המשך ההליך, מתום חקירת המשטרה ועד תם המשפט, יכול להימשך בין שנה לשלוש שנים, וזאת בגלל העומס על בתי המשפט. רכזות הליווי בהליך הפלילי מצויות בקשר עם הפרקליטויות השונות המטפלות בתיק לאורך כל ההליך, ויכולות לעדכן את הנפגעת לפי דרישתה.

מרכז הסיוע, שפועלים בפריסה ארצית, מעניקים סיוע למי שנפגעה/ מינית ופועלים לצמצום שיעור התופעה בישראל. מרכזי הסיוע מעניקים ליווי ותמיכה בהליך הפלילי, וכן תמיכה מקצועית לצוותי חינוך, להורים ולבני נוער בנושא מניעת פגיעה מינית.

לתיאום פגישה וייעוץ:

מרכז סיוע ירושלים: ברוריה שטיינמן-סילבר מייל: legalp@netvision.net.il אפרת לופו מוסקוביץ' - רכזת ליווי בהליך הפלילי מייל: dlegal@netvision.net.il	מרכז סיוע גליל-גולן: נעמה גלבווע- רכזת ליווי בהליך הפלילי: טלפון: 04-6997880 נייד: 0542-008-959
מרכז הסיוע לנשים דתיות רוני בלונדהיים-ברין - רכזת ליווי בהליך הפלילי נייד: 02-6726848	מרכז סיוע לנפגעות תקיפה פיזית ומינית, נצרת: לינדא חואלד - רכזת מרכז סיוע טלפון: 04-6462138 052-8993792 מייל: linda@wavo.org
תאיר - מרכז סיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה והטרדה מינית - איזור השפלה מירי מדעי - רכזת ליווי בהליך הפלילי טלפון: 077-3496019 נייד: 052-5565501 מייל: police-law@tair1202.org	מרכז סיוע חיפה והצפון: שירן כרמלי - רכזת ליווי בהליך הפלילי טלפון: 04-8641278-86 נייד: 052-6291202 מייל: Shiran.center@gmail.com
מסל"ן - מרכז סיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית ואלומות, נגב מיכל מזרחי - רכזת ליווי בהליך הפלילי נייד: 052-6216010 מייל: livuy@maslan.org.il	מרכז סיוע השרון: עידית שפיזר - רכזת ליווי בהליך הפלילי נייד: 052-4232241 מייל: legal@1202sharon.org.il
	מרכז סיוע תל אביב והמרכז: מירי מרגלית - רכזת ליווי בהליך הפלילי (משטרה) 03-5167664-210 נייד: 052-4440266 מייל: melava@ta1202.org לילך בן עמי - רכזת ליווי בהליך פלילי (פרקליטות) 03-5167664-207 נייד: 052-6828869 מייל: law@ta1202.org

קווי החירום של מרכזי הסיוע

קווי החירום הארציים פועלים 24 שעות ביממה:
1202 לנשים, 1203 לגברים

WWW.1202.ORG.IL

